KENTSEL DÖNÜŞÜM, YERİNDEN EDİLME VE DEĞİŞEN HAYATLAR: İSTANBUL-ERENKÖY VE FİKİRTEPE KARŞILAŞTIRMASI

Işıl Kuşin Tarlabaşı

171154102

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Doktora Programı

Danışman: Prof. Dr. Belma Akşit

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mart, 2022

KENTSEL DÖNÜŞÜM, YERİNDEN EDİLME VE DEĞİŞEN HAYATLAR: İSTANBUL-ERENKÖY VE FİKİRTEPE KARŞILAŞTIRMASI

Işıl Kuşin Tarlabaşı

171154102

Orcid: 0000-0002-8527-5606

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Doktora Programı

Danışman: Prof. Dr. Belma Akşit

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mart, 2022



JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu zorlu süreçte tez danışmanlığının yanında bana adeta yaşam koçluğu da yaparak hayatıma, yüreğime dokunan, ilgi ve desteğini esirgemeyen, emek ve özveriyle çalışmalarıma ışık tutan, beni her aşamada cesaretlendiren değerli Hocam Prof. Dr. Belma Akşit'e çok teşekkür ederim.

Kent sosyolojisine ilgi duymamı sağlayan, her başım sıkıştığında bir çıkış yolu göstererek, çalışmalarıma farklı pencereler açan, değerli Hocam Prof. Dr. Güncel Önkal'a çok teşekkür ederim.

Sevgili Hocam, arkadaşım Doç. Dr. Ebru Tekin'e bu uzun yolda yanımda olduğu ve yardımlarını esirgemediği için çok teşekkür ederim.

Sürekli çalışmak zorunda olduğum zamanlarda küçük yaşlarına rağmen büyük sabır gösteren, en büyük motivasyon kaynaklarım ve destekçilerim olan canım oğlum Burak Tarlabaşı ve canım kızım Ayşe Tarlabaşı'na sonsuz teşekkür ederim.

Hayat arkadaşım Eşim Can Tarlabaşı'na çalışmalarımın her aşamasında yanımda olduğu, beni cesaretlendirdiği ve bana olan inancını her zaman dile getirerek desteklerini esirgemediği için çok teşekkür ederim.

Okuma, öğrenme ve araştırma merakını bana aşılayan, sadece doktora yıllarımda değil hayatım boyunca arkamda olan, her türlü desteği esirgemeyen annem Sema Kuşin'e ve babam Nail Kuşin'e bana kazandırdıkları tüm değerler için çok teşekkür ederim.

Araştırmama destek olan Erenköy Mahalle Muhtarı Sayın Necla Alpüstün ve Fikirtepe Mahalle Muhtarı Sayın Halil Erdoğan'a, her iki mahalleden de yüreklerini açan tüm katılımcılara ve mahalle esnafına minnettarım.

Son olarak isimlerini tek tek yazıp bu sayfaya sığdıramasam da yoğun çalışmalarımın arasında yanımda olan bunaldığımı hissettiğim her an bana nefes olan tüm aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Işıl Kuşin Tarlabaşı

Mart, 2022

ÖZ

KENTSEL DÖNÜŞÜM, YERİNDEN EDİLME VE DEĞİŞEN HAYATLAR: İSTANBUL-ERENKÖY VE FİKİRTEPE KARŞILAŞTIRMASI

Işıl Kuşin Tarlabaşı
Doktora Tezi
Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Belma Akşit
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022

Bu çalışma İstanbul'un Kadıköy ilçesinin iki farklı dinamiklere sahip semtleri olan Erenköy ve Fikirtepe'de kentsel dönüşüm sonucu değişen hayatları karşılaştırmalı olarak sosyolojik bakış açısıyla ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Yerinden etme ve soylulaştırma ilişkilselliği içinde her iki semtte de değişen gündelik hayat araştırılmak istenmiştir. Bu bağlamda yapılan toplumsal araştırmaların az sayıda olması araştırmanın önemini arttırmıştır. Kentsel dönüşümün, insanın ve toplumun gündelik hayatında sebep olduğu değişimler, kent sosyolojisi bağlamında ortaya konmuştur. Araştırmaya başlamadan önce her iki semtte de yapılan keşif çalışmalarından sonra nitel araştırma yöntemi ile veri toplanmıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri ile elde edilen bulgular anonim olarak literatürle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Saha araştırmasına başlanması ile birlikte tüm Dünya'da patlak veren Covid 19 salgını araştırmaya sınırlılıklar getirmiştir. Ancak kentsel dönüşüm ile birlikte değişen gündelik hayatların Covid 19 salgını ile nasıl baş etmeye çalıştığı da öğrenilmeye çalışılmıştır ve bu yönüyle süreç araştırmaya zenginlik katmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, kentsel dönüşüm, yerinden etme, mutenalaştırma, gündelik hayat.

ABSTRACT

URBAN TRANSFORMATION, DISPLACEMENT AND CHANCHING LIVES: ISTANBUL-ERENKÖY AND FİKİRTEPE COMPARISON

Işıl Kuşin Tarlabaşı
PhD Thesis
Department of Sociology
Sociology Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. Belma Akşit
Maltepe University Graduate School, 2022

This study was prepared from a comparatively sociological perspective in order to reveal the changed lives as a result of urban transformation in the two opposite districts of Kadıköy; Erenköy and Fikirtepe. It was aimed to investigate the changing daily life in both districts within the relation of displacement and gentrification. The limited number of social studies conducted in this context has increased the importance of the research. The changes caused by an urban transformation in the daily life of people and society have been revealed in the context of urban sociology. Before starting the research, data were collected with the qualitative research method after the exploratory studies in both districts. The findings obtained through in-depth interviews and focus group interviews were evaluated anonymously by comparing them with the literature. Regrettably, the Covid 19 pandemic which broke out all over the world has brought limitations to the field research. Nevertheless, it was also required to explore how changing daily lives with the urban transformation respond to the Covid 19 pandemic, and in this respect, the content was enriched accordingly.

Keywords: City, urban transformation, displacement, gentrification, daily life.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ..... **ii**
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI ..... **iii**
TEŞEKKÜR ..... **iv**
ÖZ ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
HARİTALAR LİSTESİ ..... **x**
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **xi**
ÖZGEÇMİŞ ..... **xii**
BÖLÜM 1. GİRİŞ **1**
1.1. Problem 6
1.2. Amaç 7
1.3. Önem 8
1.4. Sınırlılıklar 9
1.5. Tanımlar 11
BÖLÜM 2. YÖNTEM **18**
2.1. Araştırma Modeli 20
2.2. Araştırma Evreni Ve Örneklem 21
2.3. Nitel Araştırma 29
2.3.1. Verilerin Toplanması 30
2.3.2. Verilerin Yorumlanması Ve Tartışılması 35
BÖLÜM 3. KENT KURAMLARI AÇISINDAN KENTSEL DÖNÜŞÜM VE YERİNDEN EDİLME **37**
3.1. Sanayileşme Devriminden Kentsel Devrime 40
3.2. Kentsel Dönüşüm ve Mutenalaştırma 48
(*Soylulaştırma-Gentrtification*) 48
3.3. Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Sosyolojik Kısa Tarihi 51
3.3.1. Modernleşmenin İzdüşümündeki Kentler 52
3.3.2. Kapitalizmin İzdüşümündeki Kentler 53
3.3.3. Neoliberal Politikaların İzdüşümündeki Kentler 55

3.4. Neoliberalizm Olgusu Karşısında dönüşen mahalleler ve Değişen Sosyal Hayat. 57
BÖLÜM 4. BULGULAR ve TARTIŞMA 60
4.1. Katılımcıların İstanbul Algısı 60
4.2. Katılımcıların Erenköy ve Fikirtepe Algısı 62
4.3. Katılımcıların Kentsel Dönüşüm Algısı 63
4.4. Kentsel Dönüşümün Olumlu ve Olumsuz Yanları 65
4.5. Kentsel Dönüşümün Haklı ve Haksız Bulunan Tarafları 68
4.6. Yenilenen Binalarında Yaşamlarına Devam Edebilme/Edememe Durumu 70
4.7. Mekân ve Değişen Mekân Algısı 72
4.8. Değişen Gündelik Hayat 77
4.9. Covid 19 Salgının Erenköy ve Fikirtepe Özelinde Gündelik Hayata Etkisi 81
BÖLÜM 5. SONUÇ VE ÖNERİLER 85
EK'LER 94
Ek 1. Görüşme Çerçevesi 94
Ek 2. Senaryo Geliştirme Formu 97
Ek 4. Fikirtepe Sakinlerinin Adreslerine Gönderilen Tebligat 101
Ek 5. Dönüşüm Alanına İlişkin Fotoğraflar 102
KAYNAKÇA 118

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Keşif Çalışması yapılan katılımcıların kişisel özellikleri (Erenköy, Fikirtepe 2021) 19
Tablo 2. Erenköy Mahallesi Yıllara Göre Nüfus Grafiği ve Cinsiyet Dağılımı 21
Tablo 3. Erenköy Mahallesi Yıllara Göre Toplam Nüfus 22
Tablo 4. Fikirtepe Mahallesi Yıllara Göre Nüfus Grafiği ve Cinsiyet Dağılımı 22
Tablo 5. Fikirtepe Mahallesi Yıllara Göre Toplam Nüfus 23
Tablo 6. Yaşa Göre Nüfus Dağılımı Erenköy 26
Tablo 7. Yaşa Göre Nüfus Dağılımı Fikirtepe 26
Tablo 8. Fikirtepe Mahallesi Eğitim Düzeyi 27
Tablo 9. Erenköy Mahallesi Eğitim Düzeyi 27
Tablo 10. Fikirtepe Mahallesi Kütük Dağılımı 28
Tablo 11. Erenköy Mahallesi Kütük Dağılımı 28
Tablo 12. Derinlemesine görüşme ve Odak Grup Görüşmeleri için kişisel özellikler ve sayı 30
Tablo 13. Erenköy ve Fikirtepe Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcıların Kişisel Özellikleri 33
Tablo 14. Fikirtepe Odak Grup Görüşmesine katılan katılımcıların kişisel Özellikleri . 34

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Erenköy ve Fikirtepe Semtlerinin Kadıköy İlçesindeki Konumu 23
Harita 2. 2007 Erenköy Mahallesi Uydu Görüntüsü 24
Harita 3. 2021 Yılı Erenköy Mahallesi Uydu Görüntüsü 24
Harita 4. 2007 Yılı Fikirtepe Mahallesi Uydu Görüntüsü 25
Harita 5. 2021Yılı Fikirtepe Mahallesi Uydu Görüntüsü 25

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. 07.06.2021 Eğitim, Dumlupınar, Fikirtepe Mahalle sakinlerinin Kadıköy Belediye Başkanı ile buluşmaları. 102
Fotoğraf 2. Haziran 2021 Fikirtepe Mahallesinde dönüşüme girmeyi bekleyen sokak 102
Fotoğraf 3. Haziran 2021 Uzun süredir başlanması beklenen proje alanında bir bina 103
Fotoğraf 4. Haziran 2021 Fikirtepe Mahallesi Odak Grup Görüşmesi 103
Fotoğraf 5. 22.06.2021 Caddebostan Sahil (Caddebostan ve Erenköy Mahalle sakinlerinin Kadıköy Belediye Başkanı ile buluşmaları) 104
Fotoğraf 6. Erenköy'de kentsel dönüşüme giren bir binanın yıkım anı 104
Fotoğraf 7. Erenköy'de 6 numaralı fotoğrafta yıkılan binanın dönüşüm sonrası yeni hali (2008). 105

ÖZGEÇMİŞ

Işıl Kuşin Tarlabaşı

Sosyoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2007	Marmara Üniversitesi, European Union Institute European Union Politics and International Relations
Ls.	2004	Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Lise	2000	Arnavutköy Korkmaz Yiğit Anadolu Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*Kurum*
2022 -	Üye: Sosyoloji Derneği

Alınan Burs ve Ödüller

Milliyet Gazetesi Gazetecilik Anadalı Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülü Söyleşi İkincisi, Mayıs 2003

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Kent; sosyal, kültürel, iktisadi, tarihsel, dini, mimari, estetik yönüyle dikkat çeken bir yaşam alanıdır. Kentlerin oluşumu etkili ve sarsıcı süreçlerdir. Kentler bir tarafta yıkım, sefalet ve suç biriktirirken; diğer bir tarafta ihtişam, zenginlik, güç ve kibir barındırırlar (Alver, 2017). Kentler her türlü zorluğa ve kargaşaya rağmen tıpkı bir "mıknatıs" gibi çekim gücünü sürdürmektedirler (Alver, 2017; Mumford, 2007). Tarih Boyunca Kent eserinde kenti tarihsel bir perspektifle ele alan Lewis Mumford (1895-1990) mıknatısın cisimleri uzaktan çekme ve harekete geçirebilme alanı ile kent arasında bir benzerlik kurmuştur. İnsanlık tarihiyle birlikte düşündüğümüzde ilk çağdan bu yana devinimler söz konusu olmuş ve kentin sorunları her dönem farklılaşarak günümüze kadar gelmiştir. Modern binaların lanetlenmiş gibi göründüğünü ifade eden Richard Sennet'a (1943…) göre ise, kent sıkıcı ve monotondur (Sennett, 2014).

Kent sosyolojisi kuramcıları klasik dönemden başlayarak kent çalışmalarına ışık tutmuşlardır. Max Weber (1864-1920), kenti sanayileşme, üretime yönelik büyüme ve kapitalizmle yorumlarken, Emile Durkheim (1858-1917) ise, organik ve mekanik dayanışmalı toplumlar olmak üzere iki toplumsal düzen ortaya koymuştur. Ferdinand Tönnies (1855-1936), kırsal alanda cemaat tipi yaşamı kentte ise, cemiyet tipi yaşamı tanımlamıştır. Makro düzeyde ele alınan bu kent yorumlarının ardından Georg Simmel (1858-1918) mikro düzeyde inceleme ortaya koymuştur. Simmel'in kent sosyolojisinin merkezinde bıkkın, yalnızlaşmış kentli birey vardır. Kent sosyolojisi çalışmaları değişen dünya konjonktürüne paralel ilerlemiştir. Öyle ki Amerika'da Chicago Okulu temsilcilerinden Robert E. Park (1864-1944) , Ernest Burgess (1886-1966), Roderick D. McKenzie (1885-1940) ve Louis Wirth (1897-1952), uzun yıllar boyunca kent sosyolojisindeki araştırmaların ve teorilerin temel taşlarını teşkil eden kent eleştirileri yapmışlardır. "Kültür üzerinden kenti anlama ve tanımlama çabası" Wirth'de daha net görülürken, Park ve Burgess tarafından "doğa bilimleri ile ilişkili biçimde geliştirilen kuramlar çerçevesinde" açıklanmaya çalışılmıştır (Serter, 2013, s. 69). Chicago Okulu, kentlerin sosyoloji bilimi içerisindeki önemini ilk kez vurgulayan okul olması sebebiyle oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. 1950'lere varıncaya değin kent çalışmalarına katkıda bulunmuş olan ekolojik kuram, yerini 1970'lere gelindiğine Henri Lefebvre

(1901-1991), David Harvey (1935…) ve Manuel Castells'in (1942…) Neo-Marksist kuram açıklamalarına bırakmıştır (Serter, 2013).

Mekâna dair yaklaşımların sadece somut özgürleşme alanları olarak ele alınmakla yetinilmemesi gerektiğini vurgulayan Stavros Stavrides ise, "özgürleşmenin mekânsal niteliklerini yakalayan bir kavram olarak" eşik fikrine dikkat çekmektedir (Stavrides, 2016). Ötekiliğin özgürleştirici niteliğine dikkat çeken Stavrides'e göre insanlar ötekilikle gündelik karşılaşmaları içinde, ara alanların yani eşiklerin yaratılmasına dayalı bir müzakere sanatı geliştirirler. Böylece ötekiliğe açılan bu eşikler yeni dayanışma bağları ve müşterek biçimleri yaratacaktır. Harvey, Edward Soja (1940-2015), Michel Foucault (1926-1984) gibi düşünürleri aşarak analizlerini yapan Stavrides'e göre kentsel eşikler ötekiliğe açılan bir kapı ya da köprü olarak düşünülmektedir. "Köprüler, farklı kesimleri onların farklılıklarını ortadan kaldırmaksızın birbirine bağlar. Köprü benzeri mekânları bir kesimin diğer bir kesime 'tercümesine' yardım eden mekânlar şeklinde bile tasavvur edebiliriz. Toplumsal pratiklerin tercüme edilebilirliği homojenlik ya da tekseslilikğin ötesine geçip aktif bir şekilde ortak zemin arayışında olan farklı toplumsal hayat formlarının varlığını şart koşar" (Stavrides, 2016, s. 219). Böylece müşterekleşmenin de gerçekleşebileceğine vurgu yapan Stavrides, paylaşıma açık, insanın sömürülmesine karşı işleyen müşterek bir dünyaya da vurgu yapmaktadır. Eşikler farklı kimlikleri bir araya getiren müşterek alanlardır ve günlük hayatta kamusal alan görevi de görürler. Ara mekânlar "belirli kimliklere tekabül eden mekânlar yerine kimlikler arası karşılaşma mekanları yaratmak anlamına gelebilir" (Stavrides, 2016, s. 53). Stavrides' e göre öteki başka bir yere aittir ve öteki ile arada mesafe vardır. Yakınlık ilişki kurmak ötekini bize dönüştürebilmektedir. Bu noktada birisini ötekiliğiyle kabul etmek için aradaki mesafeyi korumak gerekliğine dikkat çeken Stavrides' e göre kentte eşikler ötekilikle kurulan ilişkiye de aracılık etmekte ve farklı mekânları birbirine bağlamaktadır. (Stavrides, 2016).

Küreselleşmenin etkisiyle, küresel ekonomiye uyum sağlayarak büyüyen kentlerde toplumsal eşitsizlikler, mekânsal ayrışmalar artmıştır. Özellikle İstanbul'da neoliberalizm odaklı yeni kent planlamaları, iyileştirme politikaları, kentsel dönüşüm projelerine eşlik eden mutena kent mekânı yaratma çalışmaları, yoksulların dışlanmasına, yerli halkın yerinden edilmesine, sosyal, kültürel ve ekonomik

ayrışmaların artmasına sebep olmuştur. Bu politikalar özellikle İstanbul'da toplumsal sınıfları birbirine yabancılaştırmış ve yoksulları ise kaderlerine terk etmiştir (Geniş, 2007). İstanbul'da yaşanan kentsel dönüşüm kaçınılmaz olarak mülksüzleşme, yerinden etme, sosyal dışlanma ve sınıfsal ayrışma gibi sosyal sorunlara sahne olmaktadır. Çirkin betonlaşma görüntüsünün yanı sıra maddi ve manevi, tarihi ve kültürel her türlü toplumsal değer ise büyük tehdit altında kalmaktadır (Şahin, 2015).

'Kentsel dönüşüm' ülkemizde 2000'li yıllarda dile getirilmeye başlanmış olsa da, Avrupa ve Amerika'da çok daha eskilere dayanmaktadır. Kentsel dönüşümün Avrupa'da hızlanması 2. Dünya savaşı sonrası tahrip olan kent hayatının yeniden oluşturulması şeklinde kendini göstermiştir. Ancak bu yeterli olmamış ve 1981 yılında Avrupa konseyi kentlerdeki yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla, '*Urban Renaissance*' çalışmasını başlatmıştır (Şentürk, 2017). Aslında 'kentsel dönüşüm' kavramı uzun yıllar boyunca 'yıkıp yeniden yapma' anlamına gelen 'kentsel yenileme' şeklinde ortaya çıkmıştır. Daha sonraları bu kavram, sosyal bir varlık olduğu unutulmaması gereken kentli insan için, yeni "yaşam koşulları ve biçimi yaratılması hedefiyle", 'kentsel yenileşme' şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Böylece 'kentsel dönüşümün' sadece yıkıp daha sağlam yapmak olmadığı, toplumsal boyutunun da dikkate alınması gerektiği önem kazanmaya başlamıştır (Özden, 2017). Kentsel dönüşüm, kentsel yenilenme, yeniden canlandırma gibi farklı terimler kullanılmaktadır. Ancak adına ne dersek diyelim büyük ölçüde ikamet edenlerin yerlerinden edilmesi söz konusudur.

Küreselleşme ile birlikte aslında kapitalizmin bugün geldiği noktada bütün dünyada yaşanan sorunların Türkiye'deki yansımaları açıkça görülmektedir. Küreselleşmenin sonucu olarak kentler arasındaki farklılıklar ortadan kalkmakta ve kentlerin kimlikleri tehdit altında kalmaktadır. "Özellikle ekonomik gelişmelerle rantsal bir araca dönüşen kent mekânı; özgürlüğünü, tek ve benzersiz olma özelliğini kaybetmeye, ona kimlik kazandıran öğelerini yitirmeye başlamıştır" (Öztürk, 2012: 33). Küreselleşme etkisiyle kentler "Dünya Kenti" haline getirilmeye çalışılmakta ve bu amaç için de büyük iş ve ticaret merkezleri, gökdelenler, beş yıldızlı oteller yapılmaktadır. "Tüm bunlar olurken kentsel ve çevresel değerler hiçe sayılmaktadır" (Keleş, 2017, s. 65). İstanbul'daki küreselleşme olgusunun altında rant odaklı ekonominin varlığı toplumdaki kültürel dokuya ve mirasa, aidiyet duygusuna, doğaya,

çevreye ve kentsel değerlere zarar vermektedir (Şahin, 2015). Mübeccel Kıray'ın (1923-2007) 1970'lerin sonlarındaki kent tasviri ile günümüz kentleri kıyaslandığında küreselleşmenin etkisi oldukça net görülmektedir (Bilgin, 2012). Kıray'a göre (2007) kent, "Tarım dışı faaliyetlerin yapıldığı, tarımsal veya tarımsal olmayan ürünlerin dağıtımının kontrol fonksiyonlarının toplandığı, teknolojik gelişmişlik düzeyine göre büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine ulaşmış yerleşme birimidir" (Kıray M. , 2007). Günümüz ise, kentlerinde inşaat ve gayrimenkul sektörlerinin ekonomilerdeki etkinliği ve ağırlığı artmıştır; küreselleşen sermayenin de bu sektörlere kaymasıyla yeryüzünün tamamı şantiyeye dönüşmeye başlamıştır (Bilgin, 2012, s. 145). Ülkemizde 2000 sonrası temel kentleşme politikası ve kalkınma anlayışının inşaat üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde, İstanbul'da bu durumdan nasibini almıştır. "Yeni oluşturulan sermaye yanlısı hukuk düzeni ve son yıllarda çıkarılan yasalarla bütün kentin kaynak ve olanakları sermaye sınıfının kullanımına sunulmakta, kamusal alanlar ve kamu hizmetleri özelleştirilmekte, bunlara halkın erişmesi sınırlandırılmaktadır" (Şahin, 2015, s. 79).

Kentsel dönüşüm ile ilgili yıllardır mimari, politik ve iktisadi çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bu tez araştırması için öncelikli olan konu, kentsel dönüşümün sosyolojisini yapmaktır. Dönüşüm kavramını değişim kavramından ayıran nokta yapısal değişikliği de kapsamasıdır. Tekeli'ye göre (2006) yapısal değişiklik iki şekilde olmaktadır. Birincisi "ereksel dönüşüm"dür. Buna göre söz konusu dönüşümün yönü önceden belirlenmiş demektir. Örneğin süreç; sanayi öncesi, sanayi kenti veya sanayi sonrası kentler olarak betimlenebiliyorsa ereksel dönüşüm önceden öngörülebiliyor demektir. Yapısal bir değişikliği ifade eden dönüşüm kavramının ikinci türü ise, kentin ekonomisinin gelişmesi ve dünyaya eklemlenme biçiminin değişmesidir. Bu durumda kent ekonomisi değiştikçe kentin hemen her noktasında dönüşüm gözlemlenebilir. Kentte yenilikçilik kapasitesinin fazla olması ekonominin canlılığını da arttıracaktır ve buna göre, başarılı yenilikçi girişimciler kent merkezinden çevreye sıçrarlar ve yeni üretim tesisleri kurarlar. Ayrıca dünyaya doğrudan eklenmek için Merkezi İş Alanı (MİA) yeni işlevlere sahip olmayı başarabilmelidir (Tekeli, 2006).

Kentsel mekânın dönüşümü kapsamında ele aldığımızda ise, kentsel yenilenme *(urban renewal)* ve kentsel yenileşme kavramları karşımıza çıkmaktadır. Kentsel

yenilenme kavramı ikinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan yıkımlar sonrası kentlerin yeniden, yapılanmasını ifade eder. Bunlar fiziksel boyutun ağırlıklı olduğu projelerdir ve kentsel yenilenme kentlerdeki çarpık ilerlemeye karşı kamu politikaları tarafından uygulanan bir araçtır (Couch, Charles, & Susan, 2003). 1990'larla birlikte kentsel yenile(n)me sadece yıkıp yapma boyutunda kaldığı ve toplumsal değişiklikleri dikkate almadığı için eleştirilmiştir. Bunun üzerine kentsel yenileşme kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavram kentin yerleşik değerlerini koruyarak; kentsel kültürün ve yaşamın yeniden canlandırılmasını öngören değişikliklere işaret eder (Özden, 2017). Amaç kentteki sorunlu yaşam çevrelerini tümüyle yıkıp yeniden yapmak yerine, bunları çağdaş yaşam koşullarına uygun kentsel mekânlara dönüştürmektir. Böylece kentsel dönüşümün bu yaklaşımında tarihsel kültürel yapıların, kent kimliğinin ve mekânlarının korunması söz konusudur. Kentsel yenileşme 1990 sonrasında ivme kazanmış olup, gönüllü kuruluşların ve toplumun değişik kesimlerinin kentsel dönüşüm süreçlerine katılımlarının sağlanmasının önemi vurgulanmış ve buna yönelik yeni yasal düzenlemeler ve programlar geliştirilmiştir (Akkar, 2006).

Bu tez çalışması İstanbul Anadolu Yakasının Kadıköy İlçesine bağlı olan Erenköy ve Fikirtepe semtlerindeki kentsel dönüşümle birlikte değişen hayatları karşılaştırmalı olarak ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. İstanbul'un Anadolu yakasında tarihi, geniş bahçeli köşklerle dolu olan, Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfuzlu ve zengin ailelerin yaşamını sürdürdüğü sayfiye özelliğini korumuş olan Erenköy semti de kentsel dönüşüm çalışmalarından nasibini almıştır ve süreç devam etmektedir. Yine Anadolu yakasında arkeolojik çalışmalar referans alındığında tarihinin çok eskilere dayandığı Fikirtepe Semti de hızlı bir kentsel dönüşüm süreci geçirmektedir. 1950lere kadar mesire yeri olan Fikirtepe 1950'lerden itibaren yoğun bir göç almıştır. Bu göçlerle tarlalar tahrip edilmiş ve yerlerine çok sayıda gecekondu inşa edilmiştir. İstanbul'da 1980 sonrası apartmanlaşma ise daha çok gecekonduların dönüşümüne sahne olmuştur. Bu tez çalışması ile İstanbul'un Kadıköy ilçesinin bu iki semtinde, birbirinden oldukça farklı kentsel dönüşüm sürecini, -hali hazırda farklı koşullarda- yaşamaya devam eden kişilerin gündelik hayatlarındaki değişime/dönüşüme nasıl etki ettiğinin ortaya konulmasının ve bunların karşılaştırılmasının literatüre önemli katkı yapacağı değerlendirilmektedir.

1.1. Problem

Bu araştırmanın problem cümlesi; kentsel dönüşümün yarattığı yenilenen/dönüşen hayatları ortaya koymaktır. Bugün bir 'kentsel dönüşüm' alanı olan İstanbul'un Anadolu Yakasında yaşamaya çalışan insanlar her gün binaların yıkılma sesiyle uyanmakta, geç saatlere kadar beton dökme makinelerinin uğultusu nedeniyle uyuyamamakta, kimi zaman da sokakta yürürken demir yığınlarının ya da hafriyat kamyonlarının altında can vermektedirler. Kentsel dönüşüm nedeniyle evlerinden taşınan insanlar, binaları bitip geri döndüklerinde artan masrafları ödeyemez hale gelmekte ve ait oldukları çevreyi terk etmek zorunda bırakılmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, "sözde kentsel dönüşüm" toplumda derin gelir adaletsizliklerine yol açmaktadır. Dahası belli bir sınıfı refaha kavuşturmak adı altında, büyük çoğunluğun yaşam kalitesi feda edilmektedir (Şahin, 2015). Öyle ki Kadıköy'de yıkılan her üç binadan birinde Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansının 'kesin ölümcül' olarak nitelendirdiği asbest maddesi tespit edildiği, medyada da geniş yer almıştır.[1] Her ne kadar ülkemizde bu maddenin kullanımı 2010 yılında yasaklanmış olsa da, son on yıldır, bu maddenin kullanıldığı binaların yıkımı sırasında ortaya çıkan zehirli maddenin, çevredeki canlıları etkilemediğini düşünmek olanaksızdır. Bu nedenle de gelecek yıllardaki kanser oranlarının dikkatle izlenmesi ve değerlendirilmesi uygun olacaktır.

> Şehirler günde ortalama dört işçinin iş cinayetine kurban gittiği dev bir şantiye ve sınırsız emlak piyasasına dönüşürken, birçok kentsel hizmet de özelleştirildi ve belediye özel teşekküllerince yürütülmeye başlandı. Özellikle İstanbul 15 milyon olan sürekli artan nüfusu ve sürekli yıkıp yapılan mekânlarıyla dünyanın en dinamik kentlerinden biri haline geldi (Çavuşoğlu, 2016, s. 256).

Öte yandan, bütün dünyada "ekolojik kent" yaklaşımı giderek yaygınlaşırken İstanbul'da plansız, dikine ve çirkin hızlı bir yapılaşma söz konusu olmaktadır. Dikey yapılaşma ile binaların sıklaşması, kesilen ağaçlar, yok edilen bahçeler, büyüyen otoparklar, çocukların oyun alanlarının yok olması, sokak oyunlarının; "akıllı evler"in koridorlarına sıkıştırılmasına yol açmaktadır. Bu anlamda İstanbul'daki kentsel dönüşüm her yaştan insanın kent hayatındaki "toplumsal sürdürülebilirliğine" engel olmaktadır. Kentsel dönüşüm çalışmalarının plansız ve çarpık kentleşmeyi düzenli hale

[1] https://listelist.com/insaatlarda-asbest-tehlikesi/ (Erişim tarihi: 2 Mart 2020)

getirmesi ve "sürdürülebilir kent modeli" geliştirmesi beklenmektedir. Kent hayatının yorucu temposundan kaçıp, evine sığınan kesim de kentsel dönüşümden görüntü ve ses kirliliği olarak payına düşeni almaktadır. Göz gözü görmeyen yıkımlarda havaya karışan kimyasallar mahallede yaşayan yerli halkın sağlığını tehdit etmeye devam etmektedir. Kent sadece ekonomik ve yapısal boyutuyla değil ekolojik boyutuyla da incelenmesi gereken bir olgudur (Bookchin, 1999).

Günümüzde İstanbul'daki kentsel dönüşüm çalışmalarına bakıldığında, bu konuda rol oynayan karar verici, uygulayıcı, mimar, mühendis, sosyolog, ekonomist vb. her aktörün farklı öncelikleri olduğunu; psikolojik, sosyal, mekânsal bütünsel bir uyumu dikkate almadan hareket ettikleri söylenebilmektedir. Böylece kent, "Bütün kentlilere ait bir yaşam alanı olmaktan çıkmakta ve farklı kesimlerin değişim değeri temelinde paylaştığı mekânlar halini alabilmektedir" (Kaypak, 2010, s. 85). Kiracıların, dönüşüm alanının kullanıcıları, ziyaretçiler, yerel esnaf, dönüşüm uygulamalarının doğal bir parçası olmaları gerekirken, bu sürecin tümüyle dışında tutulmaktadırlar (Şahin,2015). Bu durumun bireyin kentlilik bilincine de ket vurduğu düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Bu çalışma, İstanbul'da 2000'li yıllara damgasını vuran kentsel değişim sonucu toplumun farklı kesimlerinin nasıl etkilendiğini ve bambaşka bir hayata dönüştüğünü ortaya koymak amacındadır. Bu değişimin sonuçları kimilerine göre olumlu anlamda gerçekleşirken kimilerini aşılması zor güçlüklerle yaşamaya itmiştir. İstanbul'da 1999 Marmara Depremi sonrasında binaların sağlamlaştırılması amacıyla hız kazanan 'kentsel dönüşüm' çalışmaları kısa sürede büyük bir rant alanına dönüşmüştür. Bu durum daire sahiplerinin ve kiracıların hayatlarını nasıl etkilemektedir? Bu çalışma İstanbul'un Anadolu yakasındaki konum olarak oldukça yakın ancak çok farklı dinamiklere sahip Fikirtepe ve Erenköy semtlerinde kentsel dönüşüm sonucu hayatları değişen kişilerle nitel araştırma yöntemi ile derinlemesine görüşme ve odak grup teknikleri kullanılarak görüşmeler yapılmış ve toplumsal bir değerlendirme ortaya koyulmak istenmiştir.

1.3. Önem

2004 yılından bu yana kentsel değişim konusunda çıkan yönetmeliklerle yasal boşluklar doldurulmaya çalışılmışsa da konunun toplumsal boyutu göz ardı edilmiştir. Fiziksel yenileme sonucu oluşan ruhsuz binaları dolduran hayatlarla ilgili toplumsal çalışmalar oldukça sınırlı kalmaktadır. Yapılacak olan çalışma bu konudaki eksikliğe katkıda bulunacağı için önem arz etmektedir. Ayrıca araştırmanın evreni olarak tamamen birbirinden farklı dinamiklere sahip olan iki ayrı semtin seçilmiş olması araştırmaya zenginlik katmaktadır.

Türkiye'de son 5 yılda yazılmış ve Yüksek Öğretim Kurumu tarafından yayımlanmış olan kentsel dönüşüm tez çalışmalarına bakıldığında çok yüksek oranda kentsel dönüşümün hukuk, mimarlık, kamu yönetimi, estetik, coğrafya ve şehir planlama bağlamlarında ele alındığı tespit edilmiştir. 2017 yılından itibaren 17 tane sosyoloji bilimi bağlamında kentsel dönüşüm tezi yayımlanmıştır[2]. Bunlardan sadece 4 tanesi doktora tezi olarak yer almıştır. Bu tez çalışmalarında Fikirtepe ve Erenköy örnekleri bulunmamaktadır. Sadece 2018 yılında yayımlanmış olan bir doktora tezinde örneklem olarak Erenköy'ün bir kısmının da içinde yer aldığı İstanbul Bağdat Caddesi olarak ele alınmış, kentsel dönüşümle birlikte gündelik hayattaki değişim ortaya konulmuştur (Koylan, 2018). Son 5 yılda Fikirtepe özelinde yayımlanmış olan toplam 22 yüksek lisans ve doktora tezleri incelendiğinde hiçbirinde konunun toplumsal açıdan ele alınmadığı tespit edilmiştir. Sadece sosyal hizmetler bölümü altında 2018 yılında yayımlanmış olan bir tezde ise, Fikirtepe sosyal dışlanma bağlamında ele alınmıştır[3]. Erenköy özelinde bakıldığında din ve psikoloji alanlarında çalışmalara rastlanmıştır. Hal böyle olunca her iki semtte de karşılaştırmalı olarak ele alınan kentsel dönüşüm sonucu değişen hayatlar, yerinden edilme ve mutenalaştırma bağlamında çalışılarak literatüre yenilik ve farklılık katılmak istenmiştir. Araştırma bu boyutlarıyla önem taşımaktır.

[2] https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp 7.12.2021
[3] https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp 7,12,2021

1.4. Sınırlılıklar

Marmara depremi sonrasında Neoliberal politikaların da etkisiyle İstanbul'da birçok semtte kentsel dönüşüm çalışmaları hız kazanmıştır. Bu tez araştırmasında veriler, araştırmacının kendisi tarafından niteliksel yaklaşım çerçevesinde Erenköy ve Fikirtepe Semtlerinde toplanan veriler yine araştırmacı tarafından analiz edilmiştir. Dolayısıyla görüşmelerin sayısı sınırlı kalmıştır. Araştırma evreni de Erenköy ve Fikirtepe semtleri ile sınırlıdır. Öte yandan kentsel dönüşüm, daha önce de belirtildiği gibi, pek çok disiplinin bir arada çalışmasını gerektiren bir konudur. Bu sınırlı tez çalışmasında yalnızca kentsel dönüşümün etkileri ve sonuçları, mutenalaştırma ve yerinden etme bağlamında sosyolojik açıdan incelenmiştir.

Daha önce yapılan araştırmaların daha çok Erenköy Mahallesi'nde tren yolu Bağdat Caddesi arasında olduğu literatür taramasında ortaya çıkmıştır. Ancak tren yolu ve minibüs yolu hattı arasında yapılan karşılaştırmalı benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle görüşmeler tren yolu ve minibüs yolu arasında kalan bölge ile sınırlı kalmıştır. Sosyolojik açıdan da bir çok boyutuyla ele alınabilen kentsel dönüşüm bu çalışmada değişen gündelik hayat, ilişkiler, katılımcıların kent, kentsel dönüşüm ve mekan algısı ile sınırlı olarak ele alınmıştır. Araştırma bulguları toplanmaya başlandığı zaman Covid 19 salgını ortaya çıkmış ve tüm olumsuzluklara, salgının seyrine ve sokağa çıkma yasaklarına rağmen araştırmanın karma yöntemle yapılmasına karar verilmiştir. Nicel araştırmada hipotezler araştırmaya kilit bir rol vermekte ve araştırmanın yolunu çizmede önem arz etmektedir (Creswell, 2017). Ölçülebilir araştırma soruları ile sayısal veri toplanabilmektedir. Böylece niceliksel araştırma verileri tahminlerle ve sonuçlanmış farklı araştırmalarla karşılaştırabilmek açısından da hem netlik hem de kolaylık sağlamaktadır. Bu nedenlerle araştırmanın karma yöntemle yapılması planlanmıştır. Ayrıca araştırma raporunu önyargısız ve objektif olarak yazabilmek açısından da nicel verilere başvurmak önem arz etmektedir (Creswell, 2017). Karma yöntemi kullanan bir araştırmacı araştırma soruları ve hipotezleri için gerekli olan veriyi hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerini kullanarak toplar. Her iki yöntemi kullanarak elde ettiği bulguları birbirine entegre eder. Böylece bulgular bir kuram çerçevesinde değerlendirilerek sonuca ulaşılabilmektedir.

Karma yöntemle hazırlanan bir araştırmanın başarılı olması için her iki yöntemin ayrı ayrı ihtiyacı olan titizlik, zaman ve olanaklardan daha fazlasına ihtiyaç vardır (Creswell & Clark, 2018). Ancak salgın sürecinde nicel çalışmasının yapılmasında uygun koşullar oluşmamış olup, yeterli sayıda nicel verilerin toplanabilmesi için gerekli katılımcı sayısına ulaşılamamıştır. Mesajlar aracılığıyla ya da e-posta üzerinden gönderilmesi düşünülen anket sorularının hangi şartlarda, kimler tarafından yanıtlandığı ise bilinememektedir. Bu durum araştırmada bir belirsizlik oluşturmuştur. Öyle ki pozitif bilimin ışığında sağlam ve net sayısal veriler elde etmek için başvurulan anket çalışmalarının kimler tarafından, okunarak mı yoksa okunmadan sadece işaretlenerek mi cevaplandığı bile bilinememektedir. Bu nedenle salgın ortamında, araştırmanın nicel ayağının böyle bir şüpheyle sağlıklı bir şekilde tamamlanamayacağına karar verilmiştir.

Erenköy ve Fikirtepe'de kentsel dönüşüm devam etmektedir. Araştırma devam ederken Fikirtepe'de kentsel dönüşüm yeniden canlanmış ve müteahhitler tarafından söz verildiği halde başlanmayan ya da yarım bırakılan inşaatların devlet eliyle tamamlanması kararı kamuoyuna sunulmuştur. Bu süreçte değişmekte olan hayatları gözlemlemek, konuşmak ve derine inmek niteliksel araştırma ile mümkün olmuştur. Kasım 2020'de gerçekleştirilen Fikirtepe Kentsel Dönüşüm İstişare Toplantısı'nda 15 bin konutluk Fikirtepe Projesinin TOKİ ve Emlak Konut tarafından bitirileceği duyurulmuştur[4]. Araştırma aşamasında niteliksel araştırma yöntemi için yapılan derinlemesine görüşmelere ek olarak odak grup görüşmesine katılan katılımcıların canlanan süreçte değişmekte olan hayatlarına da tanık olunmuştur. Derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri problemi keşfetmek, detaylandırmak, zaman içerisinde değişen hayatları yakından takip edebilmek, yorumlayabilmek ve değerlendirebilmek açısından verimli geçmiştir. 2021 yılı Haziran ayında yapılan odak grup görüşmesinde bir arada olan komşuların, Ekim ayında farklı semtlere taşınmak zorunda oldukları öğrenilmiştir. Böylece niteliksel araştırma bir nicel araştırmaya göre daha az kişi ile yapılabilse de, bulguları daha geniş anlamda yorumlamaya izin vermiştir (Creswell, 2017). Yapılan derinlemesine görüşmelerin büyük kısmı çevrimiçi görüntülü görüşme olarak ya da telefon görüşmesi şeklinde yapılabilmiştir. Ancak evlerinden salgın koşulları nedeniyle çıkamayan ve kartopu yöntemi kullanılarak ulaşılan katılımcıların rahatlıkla zaman ayırabildikleri ve sorulara içtenlikle yanıt verebildikleri

[4] http://imarpanosu.com/yeni-fikirtepe-2023te-bitecek-video/ ,Erişim Tarihi:8.10.2021

de tespit edilmiştir. Derinlemesine görüşmelerin yüz yüze yapılması araştırmacıya, katılımcının dünyasına hakim olma ve daha iyi anlamlandırma, beden dilini yorumlayabilme, sosyo-ekonomik koşulları hakkında fikir edinebilme gibi imkanlar sağlamaktadır. Ancak salgın koşulları altında sürdürülen görüşmelerin büyük bölümü yüz yüze yapılamamış bu da araştırma için bir sınırlılığa neden olmuştur.

Öte yandan sınırlılıklarla ilgili başka bir konunun da özellikle niteliksel görüşmeler sırasında karşılaşılabilecek ve etik sorunlar yaratabilecek durumlarla ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Bilgi veren, duygularını samimiyetle paylaşan kişilerin hiçbir şekilde incinmemesine azami özen gösterilmiştir.

1.5. Tanımlar

Kent: Sosyal, kültürel, iktisadi, tarihsel, dini, mimari, estetik vb. yönleriyle dikkat çeken bir yaşam alanıdır (Alver, 2017, s. 11). Anılan bu yönlerinin hepsinin bir arada olmasının yanı sıra, ayrı ayrı ve farklı kombinasyonlar çerçevesinde çalışılabileceği açıktır. Kentler bir tarafta yıkım, sefalet ve suç biriktirirken; diğer bir tarafta ihtişam, zenginlik, güç ve kibir barındırırlar (Alver, 2017, s. 11). Wirth'e göre ise kent, bir yaşam biçimidir ve toplumsal bakımdan benzerlik göstermeyen bireylerin oluşturduğu, göreceli olarak geniş yoğun nüfuslu ve mekânda süreklilik niteliği olan yerleşmedir (Wirth, 2002). Simmel ise kenti bir yaşam alanı olarak, sosyolojik sınırlarıyla tanımlar. Simmel (2006) bıkkınlık, başa çıkamama hali, mesafe koyma, ruhsal gerginlik umursamazlık kayıtsızlık, para ekonomisi vb. konuların kent hayatına nasıl nüfus ettiğini anlatır.

Kentleşme: "Sanayileşme ve ekonomik ilerlemeye koşut olarak, kent sayısının artması bu günkü kentlerin büyümesi neticesini doğuran toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşama yaratan insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü farklılıklara yol açan nüfus artışıdır" (Güven, 2016, s. 25). Diğer bir ifadeyle herhangi bir yerleşim yerinin kent olma sürecidir ve toplumsal değişim sürecine paralel olarak sürekli değişim halindedir (Alver, 2017).

Kentlileşme: "Kentleşme akımı neticesinde toplumsal değişmenin bireylerin davranışlarında ve karşılıklı ilişkilerinde, değer yargılarında maddi ve manevi yaşam biçimlerinde meydana gelen değişiklikleri ifade etmektedir" (Keleş, 1980, s. 70).

Alver'e göre ise "kentleşme sürecinin bir etken olarak insana dokunduğu, insanı dönüştürdüğü süreçtir" (Alver, 2017, s. 103).

Kentlilik bilinci (*Urban Consciousness*): Kentlilik bilinci, kentte yaşayan bireylerin kente özgü davranışlar sergilemeleri, birer kentli ve paydaş olduklarının farkında olmaları ve buna uygun davranmaları anlamına gelmektedir. Kentlilik bilinci, bireylerin yaşadıkları kentteki diğer kişi, kurum ve kuruluşlar ile anlamlı, güçlü ve sürdürülebilir bağlar kurabilmeleri ve kendilerini yaşadıkları kentin bir parçası gibi hissetmeleridir (Ercoşkun, Öcalır-Akünal, Yenigül, & Alkan, 2016, s. 5).

Kentsel Dönüşüm (*Urban Transformation*): Çarpık kentleşmeye bağlı olarak plansız büyüyen yanı sıra deprem, sel, toprak kayması gibi afetlerle karşılaşma riski taşıyan kentleri; yeşil alanları, kültürel ve sosyal imkanlar sunabilen yapıları, teknoparkları ve bilim merkezleri vb. ile daha planlı hale getirerek yapılan dönüşümdür (Kiraz, 2017). Kentin büyüyen ve değişen dokusuna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal, ekonomik, çevresel ve altyapısal ihtiyaçlara göre, yanı sıra toplumsal bozulmanın nedenlerini çok iyi bilerek, geliştirilen projeler doğrultusunda gerçekleştirilen dönüşümdür (Aldemir & Doğan, 2015). Dönüşüm kavramını değişim kavramından ayıran nokta yapısal değişikliği de kapsamasıdır. Tekeli'ye göre (2006) yapısal değişiklik iki şekilde olmaktadır. Birincisi "ereksel dönüşüm", yani "yönü önceden belirlenmiş dönüşüm"dür. Örneğin süreç; sanayi öncesi, sanayi kenti veya sanayi sonrası kentler olarak betimlenebiliyorsa ereksel dönüşüm önceden öngörülebiliyor demektir. Dönüşüm sözcüğü ile burada, kentin parçalarının nitelik değiştirmesine veya biriken dönüşümlerle kentin evrimsel bir oluşum geçirmesine atıfta bulunulmaktadır (Tekeli, 2006). Yapısal bir değişikliği ifade eden dönüşüm kavramının ikinci türü ise, "kentin ekonomisinin gelişmesi ve dünyaya eklemlenme biçiminin değişmesidir" (Tekeli, 2006) Bu durumda, kent ekonomisi değiştikçe kentin hemen her noktasında dönüşüm gözlemlenebilmektedir. Kentte yenilikçilik kapasitesinin fazla olması, ekonominin canlılığını da arttıracaktır. Buna göre, başarılı yenilikçi girişimciler kent merkezinden çevreye sıçramakta ve yeni üretim tesisleri kurmaktadırlar.

Ayrıca, büyük kentlerin merkezlerinde, ticaret ve hizmet fonksiyonlarının en yoğun olduğu bölgede en yüksek binalarda yer alan Merkezi İş Alanı (MİA), dünyaya doğrudan eklemlenmek için yeni işlevlere sahip olmayı başarabilmelidir. "Bu takdirde

yeni değişme talepleri ortaya çıkar, bu da dönüşümü (yapısal değişimi) zorunlu kılar" (Tekeli, 2006).

Kentsel Yenile(n)me (*Urban Renewal*): Bu kavram İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan yıkımlar sonrası kentlerin yeniden, köklü bir şekilde, eskiye dair bir iz bulunmaksızın yeniden yapılanmasını ifade eder. Burada kentsel dokuda köklü değişiklikler söz konusudur (Tekeli, 2006). Bunlar fiziksel boyutun ağırlıklı olduğu projelerdir ve kentsel yenilenme kentlerdeki çarpık ilerlemeye karşı kamu politikaları tarafından uygulanan bir araçtır (Couch, Charles, & Susan, 2003).

Kentsel yenileşme (*Urban Renaissance*): 1990'larla birlikte kentsel yenile(n)me sadece yıkıp yapma boyutunda kaldığı ve toplumsal değişiklikleri dikkate almadığı için eleştirilmiştir. Bunun üzerine kentsel yenileşme kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavram kentin yerleşik değerlerini koruyarak; kentsel kültürün ve yaşamın yeniden canlandırılmasını öngören değişikliklere işaret eder (Özden, 2017). Amaç kentteki sorunlu yaşam çevrelerini tümüyle yıkıp yeniden yapmak yerine, bunları çağdaş yaşam koşullarına uygun kentsel mekanlara dönüştürmektir. Böylece kentsel dönüşümün bu yaklaşımında tarihsel kültürel yapıların, kent kimliğinin ve mekanlarının korunması söz konusudur. Kentsel yenileşme 1990 sonrasında ivme kazanmış olup, gönüllü kuruluşların ve toplumun değişik kesimlerinin kentsel dönüşüm süreçlerine katılımlarının sağlanmasının önemi vurgulanmış ve buna yönelik yeni yasal düzenlemeler ve programlar geliştirilmiştir (Akkar, 2006).

Yerinden etme: "Bir yerde yaşamanın, o hane halkının kendi iç dinamikleri dışında gerçekleşen süreçler sebebiyle, artık imkansız, tehlikeli ya da maddi olarak karşılanamaz hale gelmesi durumu" (Hartman, Keating, & LeGates, 1982, s. 3).

Soylulaştırma/ seçkinleştirme/ mutenalaşma/ gentrification: "Genel olarak kent merkezinin çeperindeki konut alanlarının üst orta gelir gruplarından gelen talep sonucu el değiştirmesi olarak tanımlanabilir" (Yetişkul & Kayasü, 2013). Kavram ilk olarak, 'gentrification' olarak Ruth Glass tarafından ortaya atılmıştır. 1960'larda Londra'da, çoğu bekâr ya da çocuksuz çiftlerden oluşan genç orta sınıflar, şehir dışı yerine, Londra'nın şehir merkezinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Glass, 1964 yılında yayınladığı "Aspect of Change" adlı eserinde Londra'nın birçok semtinin orta sınıflar tarafından istila edildiğini ifade etmiştir. Eski ve kulübemsi binaların zarif ve pahalı

konutlar haline gelmesi ile soylulaştırma sürecini anlatan Glass'a göre süreç, işçi sınıfı sakinlerin yerlerinden edilmesine ve tüm sosyal dokunun değişmesine kadar devam etmiştir. Kentsel dönüşümün hız kazanmasıyla kullanılan soylulaştırma kavramı; kimi yazarlar tarafından Türkçe'de seçkinleştirme ya da mutenalaşma olarak da kullanılmıştır (Uzun, 2015).

Ekolojik Kent: "Teknoloji ile entegre olarak mekâna yansımakta ve doğa ile uyumlu, ekonomik olarak yetkin, sosyal uyum içerisinde alternatif bir kent vizyonunu" ortaya çıkarması temeline dayanır (Tosun, 2017, s. 175).

Akıllı Ev: "Ev sakinlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilen, hayatlarını kolaylaştırabilen, geleneksel evlere nazaran daha emniyetli, daha konforlu olmasıyla beraber kaynakları daha ekonomik kullanılarak insanlara kaliteli bir yaşam sunabilen evleri tanımlamak için kullanılmaktadır" (İlkbahar, Ünal, & Eren, 2021, s. 92).

Sürdürülebilir Kalkınma: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yapmış olduğu tanıma göre Sürdürülebilir Kalkınma; "bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılayan kalkınma" şeklinde tanımlanmıştır (World Commission on Environment and Development, 1987). Diğer bir değişle, sürdürülebilir kalkınma doğal kaynaklara zarar vermeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Böylece bugün ve gelecek; hem ekonomik, hem çevresel hem de toplumsal olarak bu ilkeye bağlı kalınarak planlanmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma bu bağlamda çevrenin korunması, ekonomik gelişmeler, gelecek, eşitlik, yaşam kalitesi ve paylaşım olmak üzere altı temel prensibe dayanır (Jacobs, 1999).

Sürdürülebilirlik: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, 1987 yılında yayımlamış olduğu 'Ortak Geleceğimiz' başlıklı raporuna göre Sürdürülebilirlik tanımı; "İnsanlık; doğanın gelecek nesillerin gereksinimlerine yanıt verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçları temin ederek, kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir." şeklinde yapılmıştır" (Ekolojist, 2020). Yani sürdürülebilirlik üretim ve çeşitliliğin devamlılığı sağlanırken insanlığın yaşamının daimi kılınabilmesidir. Başka bir ifade ile

sürdürülebilirlik, kendi ihtiyaçlarımızı, gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeden karşılayabilmemizdir[5].

Sürdürülebilir Kent: Bu kavramın özünde kentlerin çevre ile uyumu söz konusudur. Sürdürülebilir kent yaklaşımı "Kentsel gelişmenin etkilediği ve kentsel gelişmeyi etkileyen tüm çevresel, sosyal ve ekonomik unsurları birbiriyle ilişkili biçimde içermekte ve kentin geleceğinin katılımcı süreçlerle kararlaştırılmasını gerektirmektedir" (Keskin, 2012, s. 85). Wheeler'e (2004) göre sürdürülebilir kentlerin oluşması için ekonomik çıkarların baskın olduğu bir yönetiminin aksine insan ve çevre odaklı bir yönetimin olması gereklidir. Buna göre kaynakların etkin kullanımı; ulaşım araçlarının çeşitliliğine (bisiklet yolları, etkin yaya yolları, toplu taşıma vb.) imkan sağlamak; etkili arazi kullanımı; boş alanların park ve hobi alanlarına çevrilmesi; evsizlere yönelik çareler bulmak, ırkçılığı önlemek gibi sosyal önlemler; halkın katılımını sağlayarak, küresel, bölgesel ve yerel sürdürülebilirliğin zihinlere yerleşmesini sağlamak ve yerel kültürü korumak ve sağlıklı barınma ve yaşam çevreleri oluşturmak gereklidir (Wheeler, 2004, s. 72).

Eski/yeni Sahip: Bu tez çalışmasında, kentsel dönüşüm öncesi apartmandaki daireye sahip olan kişi eski sahip; dönüşüm sonrası apartmana başka bir yerden gelen yeni sahip olarak tanımlanmaktadır.

Toplumsal Mekân: Lefebvre'e göre mekân kesin bir şekilde üretilendir. Lefebvre'e göre birden çok toplumsal mekân vardır ve toplumsal mekân terimini sayılabilir olmayan bir küme olarak betimler (Lefebvre, 2016, s. 111). Lefebvre'e göre, her mekânın bir tarihselliği vardır. Büyüme ve gelişme boyunca hiçbir mekân yok olmaz ve "Küresel Yereli ortadan kaldırmaz" (Lefebvre, 2016, s. 111). Harvey'e göre ise, mekân, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuttur (Harvey, Sosyal adalet ve Şehir, 2016, s. 11). Harvey, Lefebvre'nin aksine toplumsal sorunların tarihsellik boyutunu ihmal eder. Sermayenin rolüne vurgu yapan Harvey'in bu yaklaşımı ise, mekânı insansızlaştırdığı için epeyce eleştirilmiştir.

[5] http://ekolojist.net/surdurulebilirlik-nedir/ Erişim Tarihi 20.03.2020

Ekonomi-politik yaklaşım: Kenti ve kentleşme olgusunu kapitalizmin gelişimi, sermayenin birikimi ve sınıf mücadelesi çerçevesinde ele alan yaklaşımdır (Turut & Özgür, 2018).

Kent Sosyolojisi: Kent sosyolojisi terimi ilk kez Chicago Üniversitesi sosyal bilimler ve antropoloji bölümü profesörü R. E. Park' ın 1925'te R. McKenzie' ye yazdığı bir mektupta görülmüştür ve Park mektubunda 'dünyaya, kent sosyolojisi üzerine yeni bir düşünce okulunun var olduğunu duyurmaya yarayacak' bir metinler derlemesi hazırladığını bildirmiştir. Böylece kent sosyolojisi bir disiplin olarak ilk kez duyurulmuştur (Borlandi Massimo, Boudon, Cherkaui, & Valade, 2011).

Gündelik Hayat: Toplumsal bağlamda belli bir mekânda her gün olup biten rutinler, farklılıklar ve dönüşümlerin tamamı (Çetin, 2017).

Günlük yaşamın mikro sosyolojisini yapan fenomenolojik yaklaşım temsilcilerinden Schutz'a göre, insanların yaşam dünyasının temelinde dil, kültür ve pratik tutumlar vardır. Dil ve tutumlarla insanlar birbirlerini anlarlar. Evlenme, boşanma, firma kurma gibi pratik tutumlar geliştirirler. Schutz'a göre insanlar sadece sağduyularıyla hareket etmezler. Sadece doğal düşünce perspektifinde olmaz farklı perspektiflere de sıçrarlar. Örneğin bir tabloyu değerlendirmek için sağuyu perspektifinden çıkıp, sanatsal bir perspektife sıçramak gerekir. O halde Schutz'a göre gündelik hayat perspektifler arası sıçramalardan ibarettir (Esgin & Çeğin, 2018).

Gündelik hayat insanlar tarafından yorumlanan ve onlara sübjektif olarak anlamlı gelen bir gerçeklik olarak kendisini sunar. Bu gerçekliği analizlerinin nesnesi olarak almışlardır (Berger & Luckmann, 2018). Gündelik hayat aynı zamanda insanların düşünce ve eylemlerini doğuran bir dünyadır ve bu düşünce eylemler sayesinde gerçekliğini korur.

Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu kitabında Goffman gündelik hayatı oyunculuk ve tiyatroyla benzetmiştir. Bireylerin sahne arkası ve sahne önü benlikleri mevcuttur. Gündelik hayat buradaki performansların bütününden oluşur (Goffman, 2018).

Giddens'a göre 1780 sonrasında toplumsal hayat çok daha hızlı bir değişime uğramıştır. Bu durum kentleşmenin niteliği ve yaygınlaşmasında çok büyük etken

olmuştur (Giddens, 1998). Giddens sosyoloji kitabında kapitalizm öncesi kentleri tanımlamıştır. Bu tanıma göre kentler surlarla çevrilidir ve bu surlar kırsal alandan ayrılma özelliğini taşımanın yanında savunmaya da hizmet ederler. Giddens'a göre kentler her zaman bilim, sanat ve kültürün merkezi olmuşlardır ve bu imkânlardan sadece seçkinler sınıfı faydalanabilmekteydi. Giddens (1998) kapitalizm öncesi toplumda gündelik hayatın daha ağır işlediğini ve ortak adet ve geleneklerin sürdürüldüğünün altını da çizmiştir. Giddens'a göre dünya nüfusu çok hızlı artmaktadır ve sosyoloji yorumlarını sadece kırdan kente göç üzerine yapanları da eleştirmiştir. Çünkü Giddens'a göre değişim sadece nicel değil nitelikseldir de olmaktadır. Giddens'a göre gün gün gerçekleşen etkinlikler toplum yaşamının yinelenir olma niteliğinin maddi temelidir. Giddens'a göre sosyoloji düalizmlere sıkışmıştır ve yeni bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu nedenle Giddens yapılaşma teorisini önermiştir. Bu teori yeni olmasına rağmen diğer sosyolojik teorilerden de bütünüyle kopuk değildir (Esgin & Çeğin, 2018).

Gündelik Hayat Rutinleri: Her gün, Her hafta, Her ay veya her yıl, düzenli olarak tekrarlanabilen başkaları ile giriştiğimiz etkileşimler ile biçim kazanan davranış kalıplarıdır (Çetin, 2017).

Gündelik Hayat Sosyolojisi: "Toplumsal yaşam içindeki gündelik hayat pratiklerinin ortaya koyduğu anlamları her yönüyle inceleyen ve bu bağlamda ortaya çıkan toplumsal olgulara farklı bakış açılarıyla ve eleştirel bir şekilde yaklaşarak bu olguların dayandığı gerçekleri ve sahip oldukları anlamları ortaya çıkarmayı amaç edinen sosyoloji alt disiplinidir" (Çetin, 2017, s. xiv). Gündelik hayat sosyologları insanları kendi doğal bağlamlarında diğer bir değişle gündelik sosyal dünya içinde incelerler. Gündelik hayat sosyolojisinde "doğal biçimde vuku bulan etkileşim, toplumu bütün yönleriyle kavramanın temelini oluşturur (Adler, Adler, & Fontana , 2012)."

BÖLÜM 2. YÖNTEM

Araştırma İstanbul'un Erenköy ve Fikirtepe Semtlerindeki kentsel dönüşüm sonucu değişen hayatları karşılaştırmalı olarak ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın yönteminin; nitel yaklaşımla yapılması planlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemleri ile görece hassas konularda, derinlemesine veri elde edilmesi beklenmiştir. Covid19 salgın koşulları nedeniyle odak grup görüşmesi sadece Fikirtepe'de yapılmış olup her iki semtte de toplam 40 kişiyle görüşülmüştür. Yanı sıra mahalle muhtarları Erenköy ve Fikirtepe'deki kentsel dönüşüm sürecinden mahallelinin ne yönde etkilendiği konusundaki görüş ve düşüncelerini paylaşarak araştırmaya destek olmuşlardır. Her iki mahallede de yapılan belediye başkanı ile mahalle toplantıları izlenmiş ve çıkan sonuçlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın başlangıcında, yani nitel veri toplama planlaması yapılmadan hemen önce her iki semtte de keşfedici çalışma yapılmıştır. Keşfedici çalışmasının amacı ön fikirler geliştirmek ve rafine edilmiş araştırma sorusuna yönelebilmektir (Neuman, 2006). İyi bir keşfedici çalışma için açık fikirlilik, esneklik ve tüm bilgi kaynaklarının araştırılması önemlidir. Keşif çalışması için anahtar kişiler olarak semt emlakçıları, dernek ve gönüllü evi çalışanları ile görüşülmüştür. Keşfedici çalışma araştırmaya yön verdiği için de ayrıca önem arz etmiştir.

Tablo 1. Keşif Çalışması yapılan katılımcıların kişisel özellikleri (Erenköy, Fikirtepe 2021)

Görüşmenin Kodu	Semt	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim Durumu	Meslek	Kişisel Özellikler	Medeni Durumu	Çocuk sahipliği ve varsa yaş(lar)ı	Ne kadar süredir semtte yaşadığı
KÇ.1	Erenköy	Kadın	46	İşletme Mezunu	Emekli. Lojistik Firmalarında çalışmış. Erenköy' de kırtasiye işletti.	18 yıl Erenköy Gönüllü Evi. İki kere millet vekili aday listesine girmiş. Kadıköy Belediyesinde gönüllü çalışmış.	Bekar	Yok	26 Yıl
KÇ.2	Erenköy	Kadın	56	Çocuk Gelişimi Uzmanı	Emekli	11 yıl Erenköy Gönüllü Evi Başkanlığı yapmış.	Bekar	Yok	29 yıl
KÇ. 3	Fikirtepe	Erkek	23	Meslek Yüksek okulu Mezunu	Kurye	Fikirtepe'de staj yapmış ve sık gidiyor. Oradaki gençleri 5 senedir tanıyor.	Bekar	Yok	Fikirtepe'de yaşamamış 1 yıl staj yapmış
KÇ4	Fikirtepe	Kadın	46	İşletme Mezunu	Ev Hanımı	Eşi Fikirtepe'de pastacı. Kendisi komşuları arkadaşları var hala gelip gidiyor.	Evli	Yok	16 yıl
KÇ.5	Fikirtepe	Kadın	43	İlkokul mezunu	Ev Hanımı	Fikirtepe'de bir komşusuyla görüşüyor.	Evli	3 çocuk (11-14-19)	14 Yıl

2.1. Araştırma Modeli

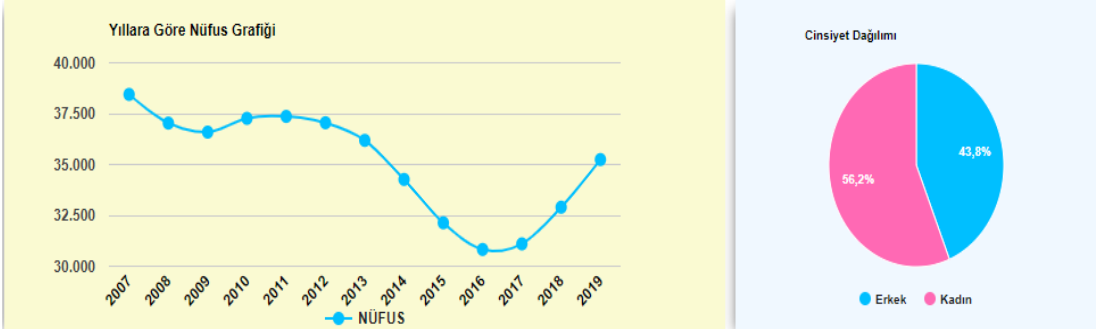
Araştırmada nicel araştırmaların önemi göz ardı edilmemiştir. Ancak gerek konunun nitel yöntemle çalışmaya elvermesi gerekse salgın şartları nedeniyle doğrudan bir niceliksel araştırma yapılamamıştır. Oysa çalışmanın başlangıcında, karma yöntemle veri toplanması planlanmıştır. Zira nicel araştırmalar hipotezleri test etmeye yönelirken, sosyal bilimlere pozitivist bir yaklaşıma güvenmişlerdir. Böylece kesin sayısal verileri tercih ederek, deneyler ve istatistikler kullanmışlardır. Nitel araştırmalar ise, yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilimlerin yolundan giderken, olaylar ve bağlamları incelerler. Böylece bireylerin gündelik yaşamlarına dair anlamlar, duygular, yorumlar, algılar ve deneyimler daha derin bir şekilde ortaya konabilmiştir. Nicel araştırmalar formal sistematik ve düzenli bir şekilde geliştirilirken, nitel araştırmalar için araştırmacının deneyimleri oldukça önemli olmuştur. Nicel araştırmalar da doğrusal düz bir bakış açışı varken nitel araştırmalarda anlamı ve bağlamları belli bir titizlikle kavramak önemlidir. Nitel araştırmacılar daha samimi ilişkiler içinde mesafeden uzak bir şekilde toplumsal yaşamı duygulardan ve insanların bakış açılarından yararlanarak anlamlandırmak derdindedir ancak nicel araştırmalar objektif ve mekanik olmuştur. Her iki araştırma yönteminde de baştan bir yol belirlense de nitel araştırmalarda esneklikler olabilmiştir. Nitel araştırmalarda araştırmacı kendisini sürekli geliştirmektedir (Ertugay, 2019). Betimleme ve yorumlama yeteneğinin önem kazandığı nitel araştırmalarda olaylar ve olgular arasındaki ilişkiler, anlamlar, tepkilerin altında yatan sebepler, kişileri motive eden etkenler gibi derin bilgilere ulaşılabilmektedir. Öte yandan nicel araştırmalarda ise, istatistiki analiz söz konusu olduğu için bu yeti ön plana çıkmaktadır. Böylece nicel araştırmanın geçerliliği ve güvenirliği test edilebilir, kontrol edilebilir ve sorgulanabilir (Ertugay, 2019). Ancak tüm bu farklılıklar iki yöntemi birbirinden eksik ya da birbirinden üstün yapmamaktadır. Öyle ki her iki yöntemin de kendine göre artıları ve eksikleri mevcuttur. Bu araştırma da Covid 19 salgını koşullarında sadece niteliksel araştırma yöntemine başvurulmuştur.

2.2. Araştırma Evreni Ve Örneklem

Bu çalışmada Fikirtepe ve Erenköy'de halen yaşayan/yaşamış olan, 18 yaşından büyük, yerinden edilen ve mutenalaştırılan kadın ve erkeklerle nitel yöntemlerle görüşmeler yapılmıştır.

Erenköy Mahallesi, "İstanbul'un Anadolu yakasında, Kadıköy ilçesine bağlı olan, doğusunda Şemseddin Günaltay Caddesi, güneyinde Kaptan Arif, Nurettin Ali Berkol, Acun ve Hamam Sokaklarıyla, batıda Ömer Paşa Sokağı, kuzeyinde ise Fahrettin Kerim Gökay Caddesi ya da diğer adı ile Kayışdağı Caddesi ile çevrilmiştir.[6]" 1974 yılından sonra bugünkü sınırlarına kavuşmuştur. Erenköy uzun yıllar sayfiye özelliğini korumuş, büyük bahçeli köşklere, bağlar ve bostanlara ev sahipliği yapmıştır. 1872 yılında tren yolunun geçmesiyle semt banliyö yerleşmesine dönüşmeye başlamıştır[7]. Kadıköy yakasının, 1965'te apartmanlarla dolmaya başlamasıyla bu betonlaşmadan uzun bir süre uzak kalmaya başarmış olsa da, 1972'de Bostancı-Erenköy bölgesinde imar planının onaylanması, 1973'te Boğaziçi Köprüsü'nün açılması ile semtin yapısı değiştirmeye başlamıştır. Kısa sürede Erenköy'ün köşkleri yıkılarak, bunların yerine yan yana çok katlı evler almıştır.

Tablo 2. Erenköy Mahallesi Yıllara Göre Nüfus Grafiği ve Cinsiyet Dağılımı[8]



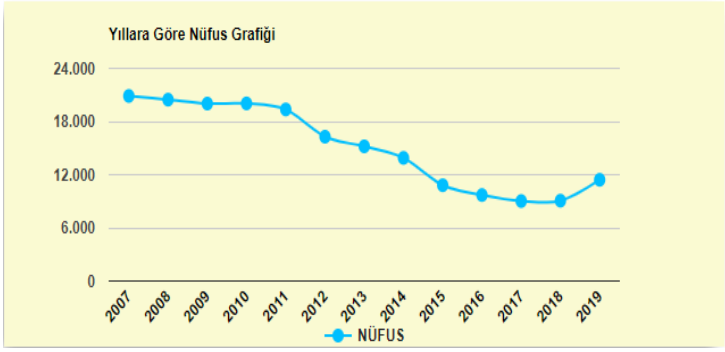
[6] https://evvelzamanistanbulu.wordpress.com/2014/04/19/erenkoy/, Erişim Tarihi: 23.05.2020
[7] https://www.tasarimrehberleri.com/profesyonel-deneyimler/erenkoy-tren-istasyonu-meydani-ve-cevresi-kentsel-tasarim-projesi/ Erişim Tarihi: 29.01.2022
[8] https://www.nufusune.com/40524-istanbul-kadikoy-erenkoy-mahallesi-nufusu, Erişim Tarihi: 23.05.2020

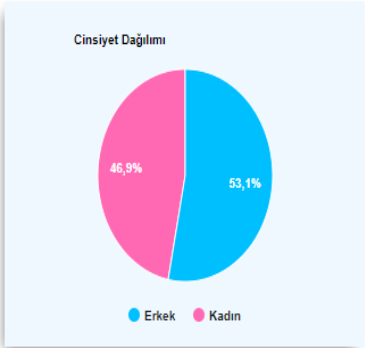
Tablo 3. Erenköy Mahallesi Yıllara Göre Toplam Nüfus[9]

YIL	MAHALLE ADI	TOPLAM NÜFUSU
2019	ERENKÖY MAHALLESİ	35.243
2018	ERENKÖY MAHALLESİ	32.900
2017	ERENKÖY MAHALLESİ	31.098
2016	ERENKÖY MAHALLESİ	30.824
2015	ERENKÖY MAHALLESİ	32.134
2014	ERENKÖY MAHALLESİ	34.266
2013	ERENKÖY MAHALLESİ	36.184
2012	ERENKÖY MAHALLESİ	37.051
2011	ERENKÖY MAHALLESİ	37.363
2010	ERENKÖY MAHALLESİ	37.268
2009	ERENKÖY MAHALLESİ	36.591
2008	ERENKÖY MAHALLESİ	37.035
2007	ERENKÖY MAHALLESİ	38.444

Kuzeyinde Üsküdar ilçesi, güneyinde Merdivenköy Mahallesi, batısında Eğitim Mahallesi ile çevrili olan Fikirtepe'nin doğusundan ise E-100 Karayolu geçmektedir. Fikirtepe 1950lerde hızla göç almaya başlamış ve 1965'te Kadıköy ilçesine bağlı olarak Fikirtepe Muhtarlığı kurulmuştur. Önceleri imar ve iskan planı olmayan Fikirtepeliler tek göz gecekondularını yapmışlardır. Ardından bu gecekonduları seçim zamanları verilen izinlere de bağlı olarak yüksek binalara dönüştürmüşlerdir. 2000li yıllara gelindiğinde ise kentsel dönüşüm planlarıyla inşaat firmalarının akınına uğrayan Fikirtepeliler zenginlik hayalleri kurarken değişen hayatlarının hiç de bekledikleri gibi olmadığını gözler önüne seren araştırmalar yapılmıştır.

Tablo 4. Fikirtepe Mahallesi Yıllara Göre Nüfus Grafiği ve Cinsiyet Dağılımı[10]





[9] https://www.nufusune.com/40524-istanbul-kadikoy-erenkoy-mahallesi-nufusu, Erişim tarihi: 23.05.2020

[10] https://www.nufusune.com/40517-istanbul-kadikoy-fikirtepe-mahallesi-nufusu, Erişim tarihi: 23. 05. 2020

Tablo 5. Fikirtepe Mahallesi Yıllara Göre Toplam Nüfus[11]

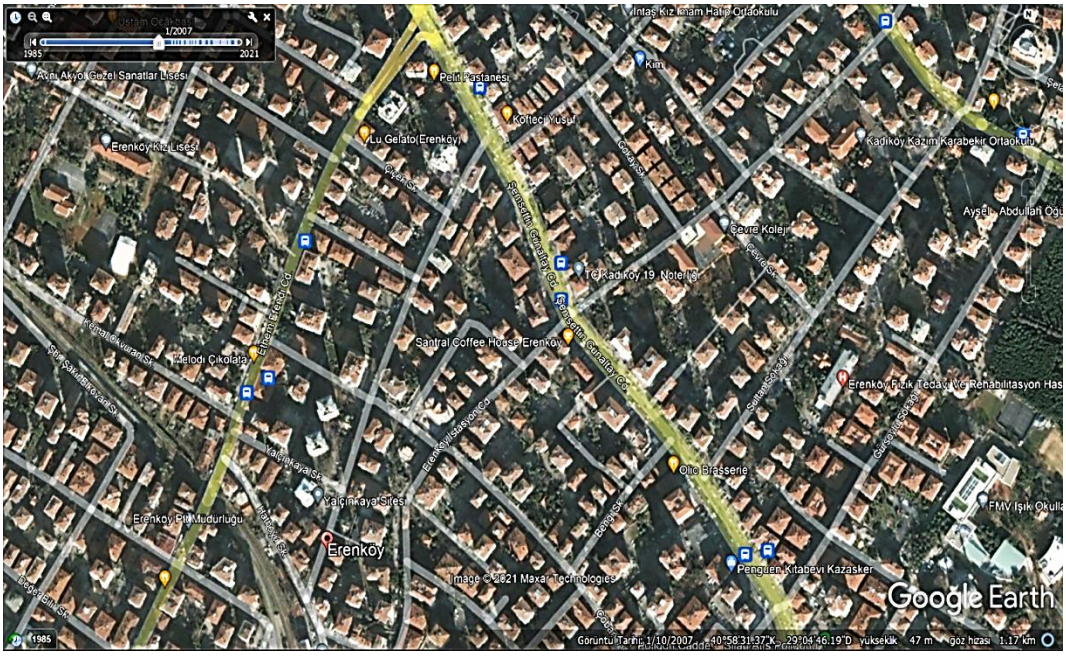
YIL	MAHALLE ADI	TOPLAM NÜFUSU
2019	FİKİRTEPE MAHALLESİ	11.424
2018	FİKİRTEPE MAHALLESİ	9.069
2017	FİKİRTEPE MAHALLESİ	9.025
2016	FİKİRTEPE MAHALLESİ	9.705
2015	FİKİRTEPE MAHALLESİ	10.809
2014	FİKİRTEPE MAHALLESİ	13.896
2013	FİKİRTEPE MAHALLESİ	15.198
2012	FİKİRTEPE MAHALLESİ	16.286
2011	FİKİRTEPE MAHALLESİ	19.361
2010	FİKİRTEPE MAHALLESİ	20.041
2009	FİKİRTEPE MAHALLESİ	20.024
2008	FİKİRTEPE MAHALLESİ	20.470
2007	FİKİRTEPE MAHALLESİ	20.884

Bir tarafta Osmanlı Dönemine uzanan bağlar bahçelere sahip, köşklerle dolu Erenköy'ün, diğer tarafta ise gecekondulaşmayla başlayan hayatların değişimi söz konusudur. Tamamen farklı dokulardaki bu iki semtte, mutenalaştırma ve yerinden edilme bağlamında yapılacak olan karşılaştırmalı çalışmaların makro dönüşümün mikro dönüşüme nasıl yansıdığını da ortaya koyarak literatüre katkıda bulunulması beklenmektedir.

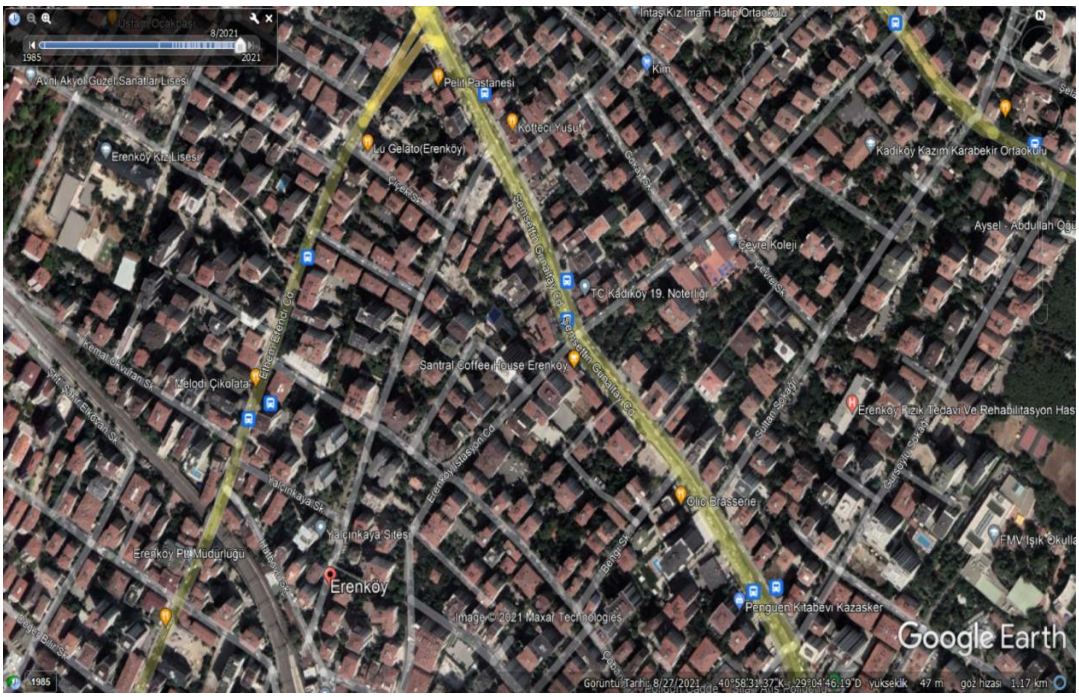


Harita 1. Erenköy ve Fikirtepe Semtlerinin Kadıköy İlçesindeki Konumu[12]

[11] https://www.nufusune.com/40517-istanbul-kadikoy-fikirtepe-mahallesi-nufusu, erişim tarihi: 23.05.2020
[12] https://www.kadikoy.bel.tr/Kadikoy/Cografi-Konum, Erişim tarihi: 23.05.2020



Harita 2. 2007 Erenköy Mahallesi Uydu Görüntüsü



Harita 3. 2021 Yılı Erenköy Mahallesi Uydu Görüntüsü



Harita 4. 2007 Yılı Fikirtepe Mahallesi Uydu Görüntüsü

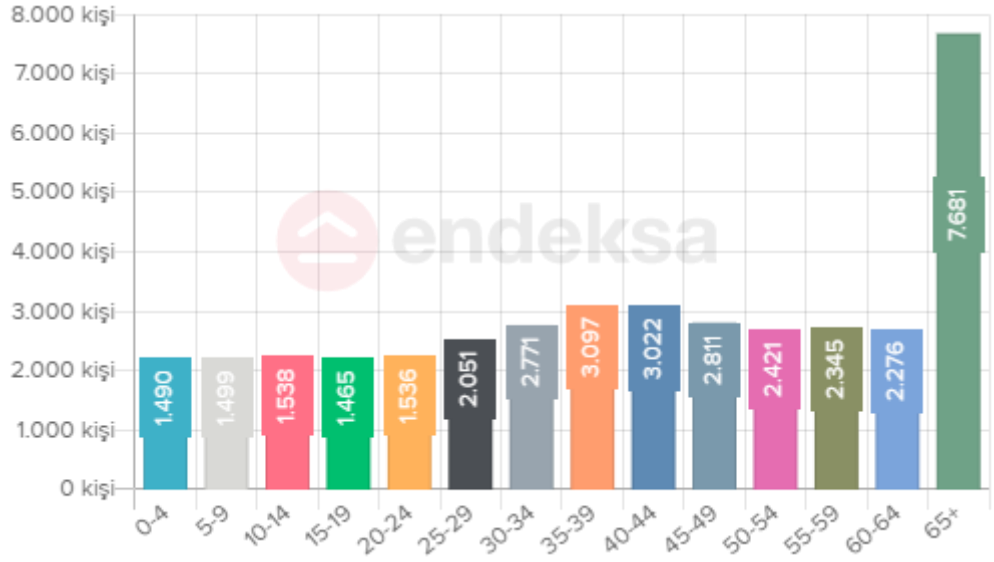


Harita 5. 2021Yılı Fikirtepe Mahallesi Uydu Görüntüsü

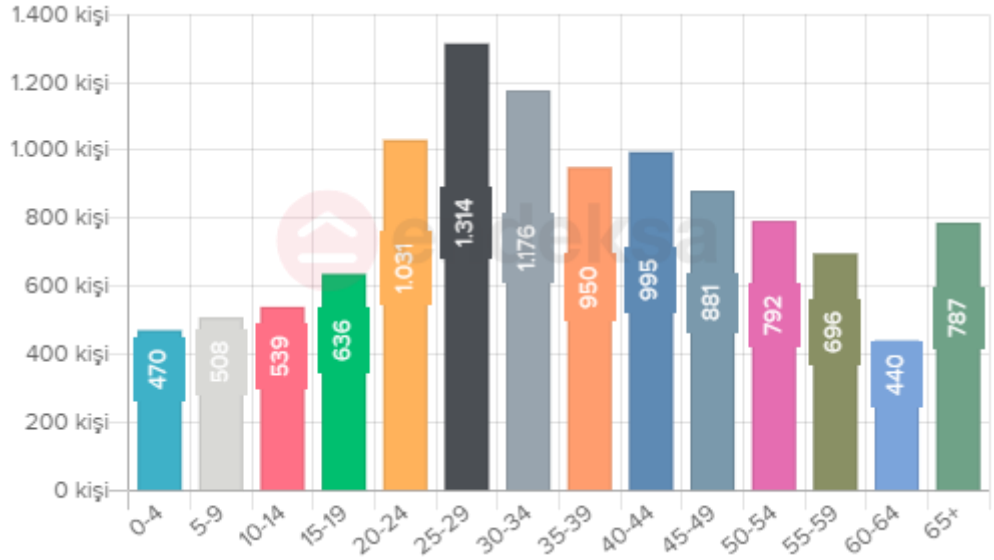
Erenköy Mahallesi'nin uydu görüntüleri incelendiğinde, 2007 yılından günümüze yansıyan değişimle binaların sıklaştığı ve yeşil alanların azaldığını görülmüştür. Fikirtepe Mahallesi için ise, kentsel dönüşümün ada bazlı gerçekleştiği dikkate alınırsa binalar arasındaki mesafenin açıldığı ancak dikey yapılaşmayla Erenköy'e oranla çok daha yüksek binaların yapıldığı görülmüştür.

Endeksa'nın her yıl Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre güncellendiğini ifade ettiği demografik bilgiler incelendiğinde iki semt arasındaki farklar net olarak ortaya çıkmaktadır. Her iki mahalle arasındaki yaş dağılımına baktığımızda Erenköy Mahallesi'nde 65 yaş üstü nüfusun Fikirtepe Mahallesine göre 10 kat fazla olduğu görülmektedir. Fikirtepe'de yaşlara göre nüfus dağılımı arasında büyük farklar varken, Erenköy'de daha dengeli bir nüfus dağılımı söz konusudur.

Tablo 6. Yaşa Göre Nüfus Dağılımı Erenköy[13]



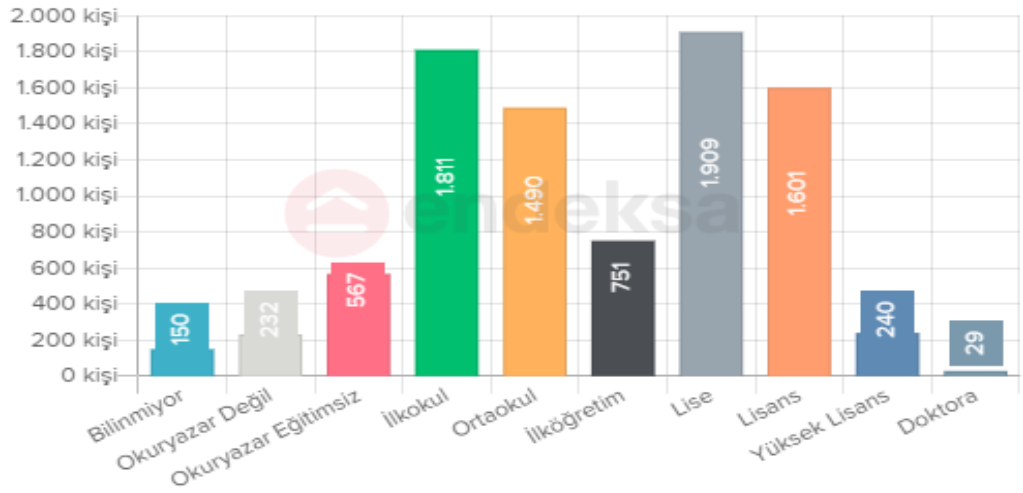
Tablo 7. Yaşa Göre Nüfus Dağılımı Fikirtepe[14]



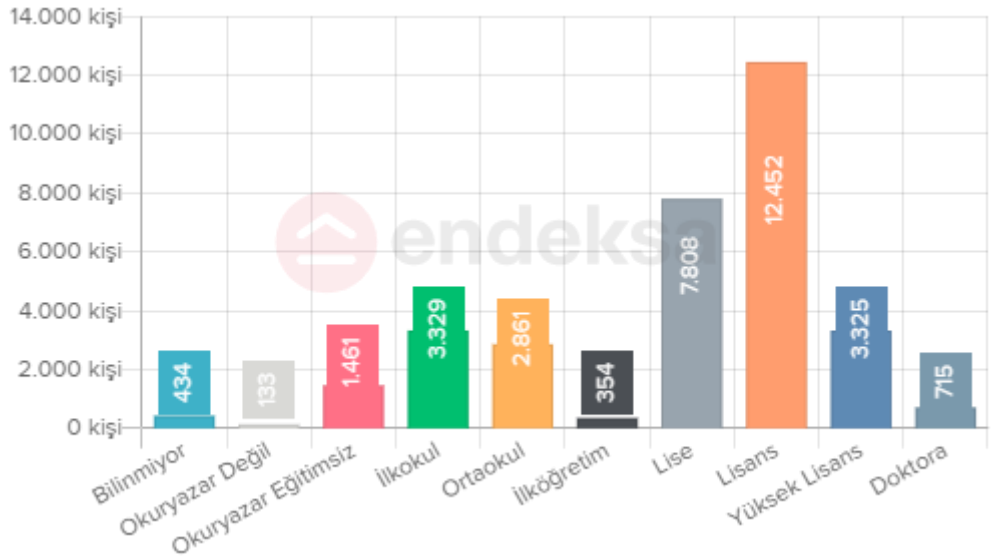
[13] https://www.endeksa.com/tr/analiz/istanbul/kadikoy/erenkoy/demografi Erişim Mart 2022
[14] https://www.endeksa.com/tr/analiz/istanbul/kadikoy/fikirtepe/demografi Erişim Mart 2022

Her iki mahalleyi eğitim düzeyi açısından da karşılaştırdığımızda büyük farklılıklar dikkat çekmiştir. Buna göre Erenköydeki üniversite lisans mezunu sayısı Fikirtepedekinden yaklaşık 10 kat fazla olduğu görülmüştür. Fikirtepe'de eğitim düzeyi tablosuna baktığımızda yüksek oranda ilkokul mezunu olduğu tespit edilmiştir. Fikirtepe'de ilkokul mezunlarının sayısı lise mezunlarının sayısına da oldukça yakındır.

Tablo 8. Fikirtepe Mahallesi Eğitim Düzeyi[15]



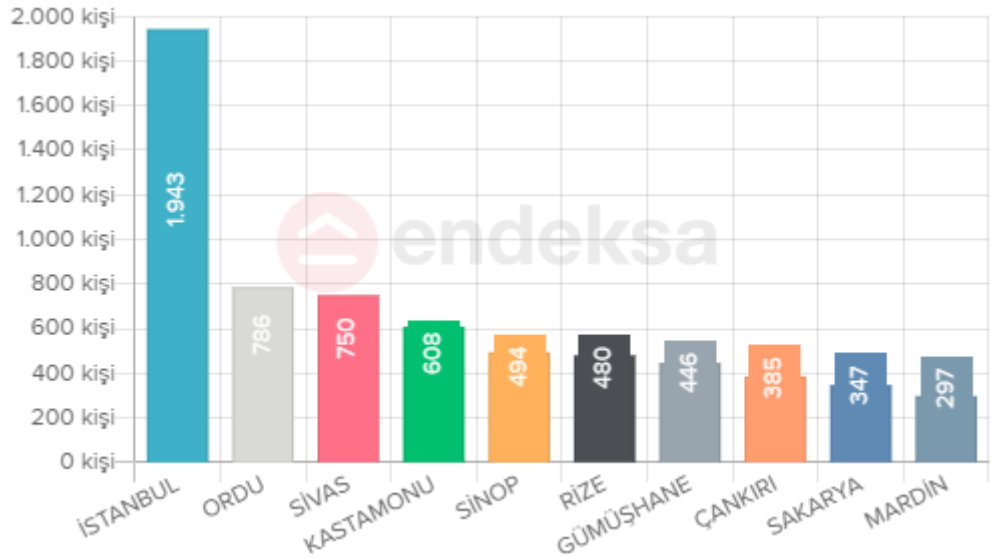
Tablo 9. Erenköy Mahallesi Eğitim Düzeyi[16]



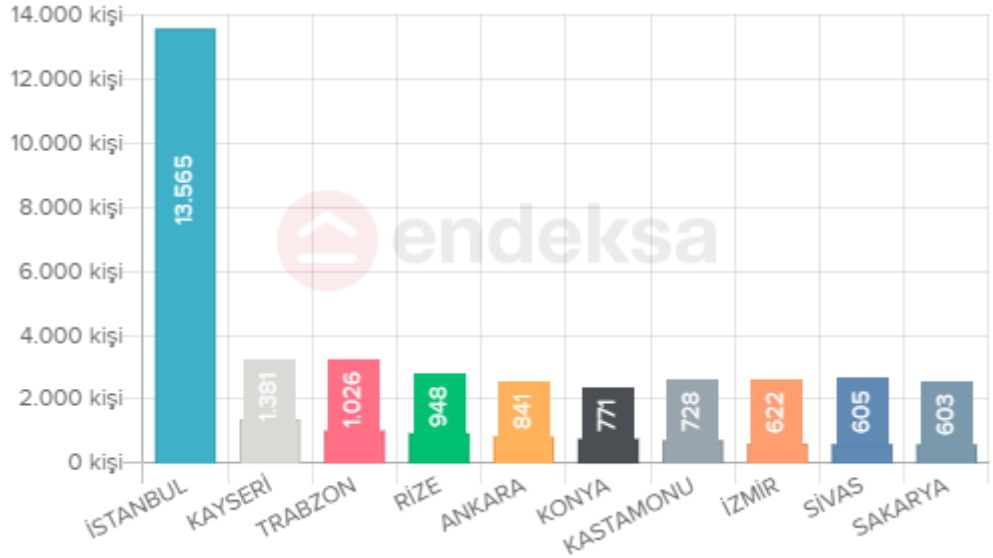
[15] https://www.endeksa.com/tr/analiz/istanbul/kadikoy/fikirtepe/demografi Erişim Mart 2022
[16] https://www.endeksa.com/tr/analiz/istanbul/kadikoy/erenkoy/demografi Erişim Mart 2022

İki mahallenin kütük dağılımına bakıldığında ise, İstanbullu sayısı birbirine yakın görünmektedir. Fikirtepe büyük oranda Karadeniz Bölgesi'nin neredeyse tamamından yıllar içerisinde göç almıştır. Erenköy ise, hem Karadeniz'den hem de orta Anadolu'dan aldığı göçlerle dikkat çekmektedir. Her iki mahallenin de kütük dağılımı ise, tablo 17 ve tablo 18 de yer almaktadır.

Tablo 10. Fikirtepe Mahallesi Kütük Dağılımı[17]



Tablo 11. Erenköy Mahallesi Kütük Dağılımı[18]



[17] https://www.endeksa.com/tr/analiz/istanbul/kadikoy/fikirtepe/demografi Erişim Mart 2022
[18] https://www.endeksa.com/tr/analiz/istanbul/kadikoy/erenkoy/demografi Erişim Mart 2022

2.3. Nitel Araştırma

Salgın sürecinde toplu görüşmeler mümkün olmadığı için başlangıç olarak, nitel araştırmalarda en sık kullanılan iki yöntemden biri olan Derinlemesine Görüşme Yöntemi (DG) kullanılmıştır. Derinlemesine Görüşmeler araştırmacının katılımcıyı yönlendirmeden sorular sorması, dinlemesi, ilgi göstermesi ve dinlenenleri kaydetmesi ile gerçekleşir (Neuman, 2006). Araştırmacı katılımcıya güven vermek ve teşvik etmek amacıyla kendisiyle ilgili bilgi ve deneyimleri de paylaşabilmektedir. Derinlemesine görüşmelerin bir sohbet olmadığı ve bilgi almak amacı güttüğü; sistematik yaklaşımla bilgi toplanması gerektiği unutulmaması gereken noktalardır. Derinlemesine görüşmelerde katılımcılar "anlayışları, hisleri ve iş birliklerinin öznel anlamlar açığa çıkaran bir tartışma sürecinin bir parçası olduğu etkin katılımcılardır" (Neuman, 2006, s. 585). Öte yandan diğer sık kullanılan Odak Grup Görüşmeleri (OGG) ise 6 ile 12 arasında katılımcının bir araya gelerek araştırma hakkındaki görüş ve düşüncelerini ifade etmeleriyle gerçekleşir. Neuman'a göre (2006) grup üyeleri homojen olmalıdırlar ancak yakın akrabalar ve arkadaşlar kendilerini rahat ifade edemeyebilecekleri gerekçesiyle aynı grupta bulunmamalıdırlar. Ayrıca toplantıyı yöneten araştırmacı yönlendirici olmamalı, tüm katılımcıların açık ve eşit şartlarda kendilerini ifade etmelerine ortam sağlayabilmelidir. Grup içinde kişilerin birbirlerinden cesaretlenmesi ve yine birbirinden esinlenmesi ise odak grup görüşmelerinde büyük avantaj sağlamaktadır. Böylece toplanan veri çeşitlenmekte ve çoğu kez daha da derinlere inilebilmektedir. Bu tez çalışmasında, OGG ile de veri toplanması planlanmıştır. Ancak salgın nedeniyle çok sayıda yapılamamış olsa da, öncelikli olarak DG'ler yapılabilmiş, aşılanma oranı artıp, risk azalmaya başlayınca OGG'ler ile de veri toplama süreci desteklenmiştir.

Keşif çalışması için yapılan görüşmeler ve mahalle muhtarlarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler en uzun görüşmelere olup, 50 dakika ile 70 dakika arasında değişiklik göstermiştir. Fikirtepe'de yapılmış olan OGG ise, 75 dakikada tamamlanmıştır. Kalan tüm DG'ler 35 dakika ile 50 dakika arasında farklılık göstermiştir.

2.3.1. Verilerin Toplanması

Çalışma bulgularının aşağıda yer alan iki boyut çerçevesinde incelenmesi uygun görülmüş ve bunlar dikkate alınarak gruplar oluşturulmuştur. İlki, farklı cinsiyetten kişilerin gündelik hayat koşullarının ve deneyimlerinin birbirinden farklı olacağı varsayımı ile kadın ve erkek olarak cinsiyet boyutudur. İkincisi ise, kentsel dönüşümün sonuçlarını farklı koşullarda yaşayan kişilerin gündelik hayat koşullarının ve deneyimlerinin birbirinden farklı olacağı varsayımı ile Eski Erenköylüler/Fikirtepeliler, Yerinden Edilen Erenköylüler/Fikirtepeliler olarak kentsel dönüşümün sonuçları boyutudur.

Fikirtepe ve Erenköy'de halen yaşayan/yaşamış olan, 18 yaşından büyük, yerinde kalabilen (mutenalaştırılan/mutenalaştırılamayan), yerinde kalamayan (yerinden edilen), kadın ve erkeklerle nitel araştırma yöntemleri ile görüşmeler yapılmıştır. Başlangıçta hazırlanan görüşme formu ile derinlemesine görüşme yapılacak kişiler, aşağıdaki tablo 1'de yer alan özelliklere göre belirlenmiştir. Her gözde en az iki görüşmenin bulunmasına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte eğer aynı özelliklere sahip iki kişinin söyledikleri birbirinden çok farklı ise üçüncü bir görüşme de gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak her iki semtte en az 12 derinlemesine görüşme yapılması planlanmış olup toplam 34 DG ve 1 OGG yapılmıştır.

Tablo 12. Derinlemesine görüşme ve Odak Grup Görüşmeleri için kişisel özellikler ve sayı

Eski Erenköylüler		Yerinden Edilen Erenköylüler		Eski Fikirtepeliler		Yerinden Edilen Fikirtepeliler		Toplam
Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
5	5	6	4	4+6OGG	3	4	3	
10		10		13		7		40

Ek 1'de yer alan Görüşme Çerçevesi doğrultusunda, Erenköy'de 9'u erkek 11'i kadın toplam 20 kişiyle, Fikirtepe'de 8'i kadın 6'sı erkek toplam 14 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Fikirtepe'de yine Ek1 de yer alan **Görüşme Çerçevesi** doğrultusunda 6 kadın katılımcı ile yüz yüz Odak Grup Görüşmesi (OGG) yapılabilmiştir. Hem Erenköy hem de Fikirtepeli katılımcıların özellikleri aşağıdaki

tablolarda ayrı ayrı belirtilmiştir. Tüm görüşmelerin bulguları anonim olarak değerlendirilmiştir. Covid 19 salgını nedeniyle derinlemesine görüşmelerin sadece 4 tanesi yüz yüze yapılabilmiştir. Kalan görüşmelerin ise, 2/3'ü görüntülü konuşma şeklinde kalanı ise telefon görüşmesi olarak yapılabilmiştir. Fikirtepe özelinde telefon görüşmesi yapılmasının bir avantaj sağladığı tespit edilmiştir. Kentsel dönüşümle ile ilgili sıkıntıları devam eden ve konuşmak konusunda endişeleri ve korkuları olan Fikirtepeli katılımcıların telefon görüşmesinde kendilerini çok daha rahat ve sansürsüz ifade ettikleri tespit edilmiştir. Yerinden edilen iki Fikirtepeli kadın katılımcı dışındaki tüm katılımcılar ses kaydı alınmasını uygun bulduklarını ifade etmişlerdir. Görüşmeler tamamlandıktan hemen sonra, yani hiçbir söz, davranış, mimik, tavır, yaklaşım unutulmamaya çalışılarak Ek 2'de yer alan Senaryo Geliştirme Formu doğrultusunda, bütün görüşme senaryolaştırılmış ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Derinlemesine Görüşme KODU	Semt	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim Durumu	Meslek	Sosyo-Ekonomik Durum	Çocuk Sahipliği	Torun Sahipliği	Ne kadar süre Erenköy'de yaşadığı	Ne kadar süredir yeni semtinde yaşadığı	Kentsel dönüşümden Nasıl etkilendiği
1	Erenköy	Erkek	44	Üniversite Mezunu	Gemi İnşaatı Mühendisi Ticaret	Orta üstü	1kız(6) 1Erkek(11)	X	11 yıl	X	Dolaylı
2	Erenköy	Kadın	66	Üniversite Mezunu	Psikolog (Emekli)	Orta	1 Kız (38)	1kız(6) 1Erkek(11)	6 yıl	4 yıl	Doğrudan
3	Erenköy	Kadın	37	Üniversite Mezunu	İngilizce Öğretmeni	Orta	1 Kız (6)	X	5 yıl	4 yıl	Doğrudan
4	Erenköy	Erkek	40	Üniversite Mezunu	Turist Rehberi	Orta	1 Kız(6)	X	5 yıl	4 yıl	Doğrudan
5	Erenköy	Kadın	38	Üniversite Mezunu	Sigortacı	Orta	1kız(6) 1Erkek(4)	X	6 yıl	X	Doğrudan
6	Erenköy	Erkek	73	Üniversite Mezunu	Emekli	Orta	1 Kız (38)	1kız(6) 1Erkek(11)	6 yıl	4yıl	Doğrudan
7	Erenköy	Erkek	44	Liseyi dışardan bitirmiş	Apartman Görevlisi	Orta altı	1 Erkek(15) 1 kız(3.5)	X	13 yıl	X	Doğrudan
8	Erenköy	Kadın	63	Lise Mezunu	Ev hanımı	Orta Üstü	1 Erkek	1 Erkek(4)	30 yıl	X	Doğrudan
9	Erenköy	Kadın	47	İlkokul Mezunu	Ev hanımı Gündelikçi	Orta Altı	2 erkek(14, 28) 1 kız (26)	1 kız(1,5)	19 yıl	3 yıl	Doğrudan
10	Erenköy	Kadın	50	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Orta Üstü	2 kız (24-14) 1 erkek(14)	X	7 yıl	3 yıl	Dolaylı
11	Erenköy	Kadın	47	Üniversite Mezunu	Endüstri Mühendisi	Orta üstü	Yok	Yok	44 yıl	X	Doğrudan
12	Erenköy	Erkek	23	Meslek Yüksek Okulu Mezunu	Kurye	Orta	Yok	Yok	15 yıl	X	Doğrudan
13	Erenköy	Kadın	45	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Orta üstü	2 kız (34-18)	1 Erkek (8)	6 yıl	4 yıl	Doğrudan
14	Erenköy	Kadın	66	Lise Mezunu	Emekli	Orta	1 Erkek (45)	1 Erkek (7)	30 yıl	7 yıl	Doğrudan
15	Erenköy	Kadın	54	Üniversite Mezunu	Emekli	Orta	2 kız (	Yok	22 yıl	X	Doğrudan
16	Fikirtepe	Kadın	50	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Orta	1 Erkek (23)	Yok	45 yıl	X	Doğrudan
17	Fikirtepe	Kadın	56	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Orta altı	Erkek (37)	1 Kız (2)	15 yıl	Kadıköy	Dolaylı
18	Fikirtepe	Kadın	47	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Orta	1 Erkek (17) 1kız (26)	Yok	40 yıl	X	Doğrudan
19	Fikirtepe	Erkek	45	Lise Mezunu	Ambalaj işi	Orta	4 kız (17, 14, 7,1) 1 Erkek (4)	Yok	35 yıl	X	Doğrudan
20	Fikirtepe	Kadın	25	Üniversite Mezunu	İnsan Kaynakları	Orta	Yok	Yok	10 yıl	Sakarya 15 yıl	Dolaylı

21	Fikirtepe	Kadın	38	Ön lisans Mezunu Muhasebe	Ev Hanımı	Orta altı	2kız (17,13) 1 Erkek (5)	Yok	22 yıl	Hasanpaşa	Dolaylı
22	Fikirtepe	Erkek	60	Lise	Dekorasyon işi	Orta	2 Kız 1 Erkek	1 erkek	50 yıl	X	Doğrudan
23	Fikirtepe	Kadın	33	Lise iki terk	Ev Hanımı	Orta	1 Kız (2)	Yok	16 yıl	X	Dolaylı
24	Fikirtepe	Kadın	40	İlkokul mezunu	Ev hanımı	Orta	4 Kız (17, 14, 7,1) 1 Erkek (4)	Yok	12 yıl	Yeni doğan	Doğrudan
25	Fikirtepe	Erkek	52	Ortaokul Mezunu	Ambalaj işi	Orta	1 Erkek (18) 1 Kız (8)	Yok	48 yıl	X	Doğrudan
26	Erenköy	Kadın	51	Meslek Yüksek Okulu Halkla İlişkiler Bölümü	Esnaf	Orta üstü	1Kız (16) 1 Erkek (14)	Yok	12 yıl	X	Doğrudan
27	Erenköy	Erkek	57	Üniversite Mezunu	Esnaf	Orta üstü	1 Kız 1 Erkek	Yok	40 yıl	X	Dolaylı
28	Fikirtepe	Kadın	39	Üniversite Mezunu	Ticaret	Orta	Yok	Yok	33 yıl	X	Doğrudan
29	Fikirtepe	Erkek	42	İlkokul Mezunu	Garson	Orta	2 Kız (1,5) 1 Erkek (4)	Yok	36 yıl	X	Doğrudan
30	Erenköy	Erkek	63	Lise Mezunu	Emlakçı	Orta üstü			50 yıl	X	Dolaylı
31	Erenköy	Erkek	54	İlkokul Mezunu	Sucu	Orta altı	2 Kız (24,21), 1 Erkek (16)	1 kız	30	X	Doğrudan
32	Erenköy	Erkek	42	Lise Terk	Çiğ Köfteci	Orta	1 Erkek (6)	Yok	16	Avcılar	Doğrudan
33	Fikirtepe	Erkek	43	Lise terk	Kebapçı	Orta	1 Erkek(4)	yok	42	Şanlıurfa	Doğrudan
34	Fikirtepe	Erkek	38	Ortaokul mezunu	Erkek Kuaför Dükkânı sahibi	Orta	1 Kız (11) 1 Erkek (8)	Yok	45	X	Dolaylı

Tablo 13.Erenköy ve Fikirtepe Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcıların Kişisel Özellikleri

Tablo 14. Fikirtepe Odak Grup Görüşmesine katılan katılımcıların kişisel Özellikleri

OGG'nin Kiminle Yapıldığı	Cinsiyeti	Yaşı	Eğitimi	Mesleği	Sosyoekonomik Durumu	Medeni Durumu	Çocuk sahipliği	Ne Kadar Süredir Fikirtepe'de Yaşadığı
OGG1,1	Kadın	29	Ortaokul	Ev Hanımı	Orta altı	Evli	3 Kız (11-9-6)	11
OGG1,2	Kadın	60	İlkokulda 2 sene okumuş	Ev Hanımı	Orta Altı	Evli	2 Kız (36,38), 1 Erkek(34)	45
OGG1,3	Kadın	48	Liseyi dışardan Bitirmiş	Ev Hanımı	Orta Altı	Evli	2 Erkek (23-28) 1 Kız (16)	30
OGG1,4	Kadın	38	MYO Muhasebe mezunu	Ev Hanımı	Orta altı	Evli	2 Erkek (18-14) 1 kız (6)	13
OGG1,5	Kadın	37	Ortaokul mezunu	Ev Hanımı	Orta altı	Evli	2 Kız (14-13)	15
OGG1,6	Kadın	36	Hiç okula gitmemiş	Ev hanımı	Orta altı	Evli	1 Kız (2) 1 Erkek (6)	9

2.3.2. Verilerin Yorumlanması Ve Tartışılması

Nitel araştırma çerçevesinde yapılan derinlemesine görüşmeler önceden hazırlanan EK 3'teki **Veri Analiz Formu** çerçevesinde değerlendirilmiş ve bulgular literatürdeki bilgilerle karşılaştırılarak tartışılmıştır.

Nitel araştırma yapan araştırmacı elde ettiği verilerin içinde saklı olan bilgileri keşfetmeye, bilgiye tüme varım yöntemini kullanarak ulaşmaya çalışmaktadır. Nicel araştırma yönteminden farklı olarak insanların olaylara, değişimlere, yaşananlara yükledikleri anlam ve ardında yatanlar keşfedilmeye çalışılmaktadır (Özdemir, 2009). Nitel veri analizi, araştırmacının araştırma sorusunu soruş şekline, verileri anlamlandırmak için kullandığı tekniğe göre araştırmadan araştırmaya değişiklik gösterebilmektedir. Araştırmacı katılımcıların görüşlerini daha içeriden yorumlayabilmektedir ve kendisini de dahil edebilerek -emik bir bakış açısıyla- senaryoları bulguya dönüştürebilmektedir (Kawulich, 2004). Nitel veri analizleri fenomenolojik analiz, içerik analizi, betimsel analiz, yerleşik kuram ve sabit karşılaştırma analizi gibi günümüze kadar farklı yöntemler kullanılarak gelmiştir. Son yıllarda nitel araştırma analizleri (NVIVO vb.) bilgisayar destekli programlarla da yapılabilmektedir (Özdemir, 2009). Kuşkusuz bilgisayar destekli programlar nitel araştırmanın veri analizini yaparken araştırmacının hayatını önemli ölçüde kolaylaştırabilmektedir. Özellikle nitel araştırmalarda katılımcı sayısı arttığında veri analizleri için zaman kazandırabilmektedir (Basit, 2003). Tehmina Basit'e göre (Basit, 2003, s. 152) kullanılan bilgisayar programı destekli veri analizleri düşünmeye engel olmayıp, her bir fenomeni, daha iyi anlatabilmek için aydınlatıcı da olmaktadır. Ancak nitel araştırma analizi yapılırken bazı bileşenleri dikkate almak gerekmektedir (Gibson, 2003). Bunların başında düşünce, fikir ve kavramları iyi şekilde organize etmek, kapsayıcı temaları inşa etmek, verilerin güvenilirlik ve geçerliliğini sağlama almak ve mantığa oturtmak, katılımcının kaçındığı diğer bir değişle izole ettiği konuların farkına varmak gelmektedir. Tüm bunlara ek olarak ne aradığına odaklanırken, sürpriz verileri, spesifik kelime ve düşünceleri de atlamamak gerekmektedir. Düşünceler çok iyi kategorize edilirken, hikayelerin anlatmak istediği dolaylı düşünceleri yakalamak da araştırmacı için oldukça önem taşımaktadır. Araştırmacı beklemediği şeyleri duymaya, negatif örneklere ve aykırı değerlere de hazır olmalı ve farklı kültür ve dillerin ne

anlatmak istediği noktasına da önem vermesi gerekmektedir (Gibson, 2003). Nitel araştırmanın bu detaylarının bilgisayar destekli programlarla ne kadarının ortaya çıkartılabileceği ayrı bir soru işareti ve tartışma konusu olmaktadır. Tüm bu detayların mümkün olduğunca atlanmamaya çalışılması tez araştırması için önem arz etmiştir. Bu nedenle nitel araştırmada veri analizi yapılırken bilgisayar destekli herhangi bir program tercih edilmemiştir.

BÖLÜM 3. KENT KURAMLARI AÇISINDAN KENTSEL DÖNÜŞÜM VE YERİNDEN EDİLME

Çok sayıda kuramcının kent üzerine toplumsal söylemleri vardır. Ancak, Sennett, Mumford gibi tarihsel kent kuramcılarından yararlanan klasik dönem sosyologlarından Weber, Durkheim, Simmel ve Tönnies'in kent söylemleri dikkat çekmektedir.

Weber'e (2015) göre, kentte hiyerarşik bir yapı olduğu için her şey belli bir düzenle işlemektedir ve çıkış noktası pazar yeridir. Kentin birçok tanımının tek ortak noktası bir veya daha fazla ayrı evler kümesinden oluşan görece kapalı yerleşim bölgesi olmasıdır. Bu kümelenme nicel olarak büyük bir yerleşim alanını düşündürse de büyüklük şehri tanımlamak için tek başına yeterli olmaz (Weber, 2015, s. 73). İktisadi anlamda ise şehir "sakinlerinin hayatlarını tarımdan değil, esas itibariyle ticaret ve alışverişle kazandıkları bir yerleşim yeridir" (Weber, 2015, s. 74). Ekonomik çok yönlülüğün gerekli olduğunu söyleyen Weber'e (2015, s. 74) göre bu, iki şekilde kazanılabilir: Feodal bir toplumsal yapı ve pazarın varlığı. Ekonomik çok yönlülük düzenli bir mal mübadelesini gerektirir. Pazardaki ilişki ne kadar büyük olursa şehir de o kadar büyür, prensli şehirlerin nicel olarak genişlemesi ve ekonomik önemi, "prensin hane halkı ile ona hizmetli erkanı ve büyük memurlar olarak ona bağlı diğer büyük kentsel hane halklarının ihtiyaçlarının pazarda tatmin olma derecesindeki artışla paralel gelişmiştir" (Weber, 2015, s. 76). Üretici ve tüketici kent tanımlarına göre ise, tüketici kentler, kent içinden veya dışından elde ettiği gelirleri kent içinde harcayanların çoğunlukta olduğu yerleşim alanlarıdır.

Weber, kenti kendi başına ele alınabilecek bir sorun olarak görmez; bu nedenle de bir kent kuramının geliştirilmesinde yarar yoktur. Durkheim'ın organik dayanışması ya da Chicago Okulunun ekolojik yaklaşımı gibi bir yaklaşım geliştirmez. Çünkü Weber kenti kapitalizm sorunun bir parçası olarak ele almış ve incelemiştir (Aktaran, Keleş, 2017).

Kenti iş bölümü ve dayanışma kavramlarıyla ilişkilendirerek ele alan Durkheim'a göre ise; kent, organik ilişkilerin yer aldığı bir yapıdır. Ona göre mekanik değişmeden organik değişmeye geçiş kentlerle olur. İş bölümü giderek değişir ve toplumsal dayanışma da dönüşüme uğrar. Durkheim iki toplumsal düzen ortaya

koymuştur. Bunlar Mekanik dayanışmalı toplumlar ve organik dayanışmalı toplumlardır. Mekanik dayanışmalı toplumlarda bireylerin davranışlarını belirleyen bir ortak bilinç ve ahlak ve değerler söz konusudur. İş bölümü oldukça basit ve yapılan işler de birbirine benzerdir. Ancak sanayileşen toplumlarda iş bölümü farklılıklaşır ve mekanik dayanışma topluma dar gelmeye başlar (Slattery, 2017, s. 115). Bireycilik, özel mülkiyet ve bireysel hakların ön plana çıktığı sanayi toplumunda güç, aile ve kiliseden hukuk ve devlete geçer. Sanayi toplumundaki ilişkiler artık Durkheim'a göre organiktir (Slattery, 2017). Durkheim, toplumdaki iş bölümünü belli bir yerdeki nüfus yoğunluğu (özdeksel yoğunluk) ve toplum üyeleri arasındaki ilişkileri anlatan tinsel yoğunlukla ele alır. Kentte mesleki ve toplumsal iş bölümü arttıkça ise, yerellik kaybolmaya başlar ve büyük ölçekli toplumlar akla "kent"i getirmektedir (Keleş, 2017).

Tönnies ve Alman Sosyoloji Derneği'ni birlikte kurduğu sosyologlardan Simmel'in kent yorumlarında ise; kenti sanayileşme, üretime yönelik büyüme ve kapitalizmle yorumlayan Weber'in nicel bakış açısının aksine; nitel bir yaklaşım da söz konusu olduğu söylenebilir. Tönnies, "Sanayi Devrimi'yle birlikte ortaya çıkan kentleşme sürecinin toplumsal yaşamı geri dönülmez biçimde değiştirdiğini ileri sürmüştür" (Giddens, 2008, s. 946). Kent yaklaşımında cemaat (*Gemeinschaft)*[19] ve cemiyet (*Gesellschaft*)[20] ayrımına gitmiştir. Gesellschaft teriminin genellikle 'toplum' veya 'birlik' olarak çevrildiğini belirten Keleş'e göre, "Tönnies bu terimi Gemeinschaft'la karşıtlık içindeki her şeyi, özellikle modern kent hayatının görünüşte kişisellikten- uzak, yapay ve geçici ilişkilerini anlatmak için kullanmıştır" (Keleş, 2017, s. 60).

Tönnies'e göre cemaat tipi yaşam, kırsal komün yaşamını tanımlamaktadır. Burada ilişkiler yüz yüze, yabancılara kapalı, mesai kavramının olmadığı, diğer bir deyişle bir iş yapılacaksa herkesin bir arada hareket edebildiği bir yaşamdır (Slattery,

[19] "**Gemeinschaft** büyük ölçüde kişisel, yakın ve sürekli insan ilişkilerini anlatmakta kullanmıştır: bu ilişkiler içindeki bireyler, tıpkı ailede olduğu gibi, tamamen değilse de, büyük ölçüde gerçek dostlar grubuna veya sıkıca birbirine bağlı bir gruba katılmaktadır. Tönnies, bu komünal bağları, herkesin yerini bildiği, statünün atfedildiği, toplumsal ve coğrafi hareketliliğin sınırlı olduğu ve tüm hayat tarzının homojen bir kültüre, örgütlü dine dayandığı ve iki temel sosyal kontrol birimi -aile ve kilise- tarafından desteklenen kesin bir değerler ve ahlak kuralları tarafından düzenlendiği geleneksel köy topluluklarıyla ilişkilendirmeye çalışır" (Slattery, 2017, s. 59).

[20] Tönnies **Gesellschaft** terimini "gemeinschaftla karşıtlık içindeki her şeyi, özellikle modern kent hayatının görünüşte kişisellikten-uzak, yapay ve geçici ilişkilerini anlatmak için kullanmıştır" (Slattery, 2017, s. 60).

2017). Ev ekonomisi açısından iş bölümü ise aile arasında cinsiyete de bağlı olarak net bir şekilde belirlenmiştir. Akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinde insanlar birbirlerine iradeleriyle bağlıdırlar ve birbirlerini tasdik içindedirler (Tönnies, 2020). Zaman zaman engeller ya da inkâr etmeler olsa da ilişkiler arasında teşvik ve tasdik ağırlıktadır. Cemaat tipi yaşamda güç otoritesi önemli bir yere sahiptir. Örneğin akrabalık ilişkilerinde tüm otorite babalık otoritesinde toplanıyorsa komşuluk ilişkilerinde ise yaş ne nesil farkından ziyade güç ve kuvvete dayalı bir otorite söz konusu olmuştur. Güç ve kuvvete dayalı bu otorite "…en kısa yoldan efendinin adamlarına, toprak (sahibinin) ağasının merabasına (Hintersasse) ve efendinin kölesine (Hörige) etkisinde kendini gösterir" (Tönnies, 2020, s. 55).

Kırsal hayatta cemaat tipi yaşamdan bahseden Tönnies, kente geçildiğinde ise, cemiyet tipi hayattan bahsetmektedir. Burada bireyler aynı toplumsal kodlarla gelmeseler bile bir arada yaşarlar. Yabancılara karşı değillerdir. Bireyler kozmopolit biçimde yaşarlar. Tönniesci anlamda cemiyet olumludur, iş bölümü uzmanlaşır ve farklılaşma iyidir (Slattery, 2017). "İnsanlar cemaatte onları ayıran her şeye rağmen bağlı kalırken, cemiyette onları bağlayan her şeye rağmen ayrı kalırlar. …Cemiyette herkes kendi başına ve diğer tüm kişilere karşı gerilim halindedir" (Tönnies, 2020, s. 81). Cemiyet hayatında genel ev ekonomisinden genel ticaret ekonomisine geçiş söz konusudur. Buna bağlı olarak ekonomik anlamda tarım hayatından da sanayi hayatına geçişten bahsedilir. Tönnies'e göre (2020) iş adamları kapitalistler, kapitalistler iş adamları olarak aynı amaç etrafında birleşirler ve bu amaç en basit ifade şekliyle ticarettir.

> Bir ev idarecisi, bir çiftçi veya bir şehirli yüzünü ait olduğu yerin, yani cemaatin içine yani merkezine döner. Buna karşılık tüccar sınıfı ise yüzünü dışarıya çevirir, yerleşim yerlerini birbirine bağlayan yollara, transit yollara bakarlar ve hareket edecekleri araçlarla ilgilenirler. Böylece tüccar sınıfı, sanki etkilemek, nüfuz etmek ve sürüklemek istediği her bir yerleşim yerinin merkezinde oturur gibidir. Onlar için bütün ülke sadece pazardır, alış pazarı ve satış pazarı (Tönnies, 2020, s. 96).

Ticaret bölgesi bir ana pazar olsa da nihayetinde dünya pazarına bağımlı hale gelir. Böylece cemaat tipi yaşamda ev ekonomisi fikir birliğine dayanırken, cemaatte yer alan ticaret, dikkat, kıyaslama ve hesaplamaya dayanır. Cemaatte tarımsal faaliyetler düzenli tekrarlanan işlere, gelenek ve göreneklere dayalı çalışmayı ön görürken, cemiyet hayatında sanayi faaliyetlerinde fabrikalara tüzükler hakimdir. Cemiyet tipi yaşamda

inançlar baskınken, cemiyet tipi yaşamda bilime dayalı hakikat ve görüşler yer alır (Tönnies, 2020).

Bu kavramlar bazı sosyoloji kitaplarında ve araştırmalarda Tönnies'in "kent sosyolojisinin babası" olarak anılmasına da yol açmıştır. Tönnies'in çalışmaları sadece çağdaşları olan Durkheim ve Simmel'e ilham kaynağı olmakla kalmamış, Chicago Okulunun kent araştırmalarını da önemli ölçüde etkilemiştir (Keleş, 2017).

Makro yaklaşımlarla başlayan kent yorumları Simmel'de mikro düzeyde ele alınmıştır. Simmel duyguları, ruhu, gündelik hayat ve ilişkileri yorumlayarak daha bireyselci ve ayrıntılı bir sosyoloji ortaya koymuştur (Slattery, 2017, s. 52). Kenti anlamak için bireye bakmak gerektiği görüşünde olan Simmel'e göre kentli birey oldukça yalnızdır, anonimdir. Birey kentte yaşam konforuna sahip olsa da kendisini yalnız hisseder. Böylece Simmel (2006) kentli bireyin 'bıkkınlık' kavramını ortaya koymaktadır. Bıkkınlık ve yorgunluk arttıkça mental yorgunluk da artar ve birey kendisine yabancılaşan ve duyarsızlaşan bir hal alır. Bu duruma neden olan psikolojik etken olarak Simmel; kenti ortaya koyuyor (Simmel, 2006). Kenti fiziksel değil sosyolojik sınırlarla tanımlayan Simmel'e göre kentte bireyin kendisini koruma şekli diğer insanlara karşı dışsal mesafe koyarak mümkün olur. Aksi takdirde, kavga kaçınılmazdır (Frisby, 2006).

3.1. Sanayileşme Devriminden Kentsel Devrime

Sanayi Devrimi kentleşmenin hız kazanmasında başat rol oynamıştır. Makineleşmiş endüstrinin doğması ile kentlerde sermaye birikimi artmaya başlamıştır. Tarımdaki makineleşmenin artmasıyla da kendi dinamiklerinde varlığını sürdüren kent nüfusu aldığı göçlerle artı ivme kazanmıştır. Böylece sanayi devrimi sadece ekonomik yaşamı değil sosyal yaşamı da derinden etkilemiştir. Bu durum Avrupa ülkelerinde farklılıklar göstermiş olsa da sanayileşme ile birlikte dünya kentlerinde benzer nitelikte gelişmeler yaşanmıştır. Hızlı nüfus artışı sağlıksız kentleşmeyi de beraberinde getirmiş, özellikle üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan göçlerle kontrolsüz bir kentleşmenin de temelleri atılmıştır. Hızlı ve kontrolsüz kentleşme ile gelen gecekondulaşma beraberinde yetersiz alt yapı sorunlarını, sağlık problemlerini, kötü yaşam koşullarını da getirmiştir. Marx'ın ifade ettiği şekliyle de demografik olarak çok fazla kişi aynı haktan yararlanamamıştır. Buna bağlı olarak da proletarya ve burjuva arasındaki uçurum

artmıştır ve kent düzeni bu artışı perçinlemiştir. Marx'a göre kent hiç masum değildir, üretime dayalı kurulur ve adaletsiz bir düzen yaratır. Marx'a göre Kentte yerleşim çıkarlara bağlı olarak kendine özgüdür ve sınıf yapısının doğmasına yol açar. Kentin sorunları, kapitalizmin sorunlarıdır. Bu bağlamda kent emekçilerinin yoksulluğunun sömürülmesinin sorumlusu da kent değil, kapitalist üretim biçimleridir (Keleş, 2017, s. 133). Kentli sıradan bir birey imkanlara ulaşamazken, güç sahipleri kentin sunduğu imkanlardan faydalanabilmektedirler (Turut & Özgür, 2018).

Engels 1845 yılında yayımlanan İngiltere' deki Emekçi Sınıfların Durumu adlı çalışmasında burjuva ve işçi sınıfının yaşam koşulları arasındaki farklar üzerine tespitler yapmıştır. Engels, İşçi sınıfının kentlerdeki olumsuz yaşam koşullarına dikkat çekmiştir. Büyük kentlerde yaşam tek başına bile sağlığa zararlı olabilirken, yığınlar halinde yaşayan işçiler, iki katlı kulübeleri mahzenleriyle birlikte ev olarak kullanılmıştır. İşçi sınıfının yapılaşma düzenine bağlı olarak rutubetli konutlardaki sağlıksız havalandırma koşulları altındaki yaşamlarına, kötü beslenme, çürümekte olan meyve ve sebze atıkları ve kirli sulardan çıkan koku ve gazların yarattığı çevresel faktörlere vurgu yapmıştır (Engels, 2013).

Amerika'da Chicago Okulu temsilcilerinden Robert E. Park, Ernest Burgess, McKenzie ve Louis Wirth, uzun yıllar boyunca kent sosyolojisindeki araştırmaların ve teorilerin temel taşlarını teşkil eden kent eleştirileri yapmışlardır. "Kültür üzerinden kenti anlama ve tanımlama çabası" Wirth'de daha net görülürken, Robert E. Park ve Ernest Burgess tarafından ise "doğa bilimleri ile ilişkili biçimde geliştirilen kuramlar çerçevesinde" kent olgusu açıklanmaya çalışılmıştır (Serter, 2013, s. 69). Bu kuramcılar Darwin'in görüşlerinden etkilenmeleri ve kenti bir organizma şeklinde ele almalarından dolayı "ekolojik kent kuramları" olarak da kabul edilir (Turut & Özgür, 2018). Bu kuramcıların en büyük avantajı Chicago kentinin o dönemlerde bir laboratuvar gibi olmasıydı. Amerikan kentleri baz alınarak geliştirilen bu kuramlarda ayrışma, bütünleşme, gettolaşma gibi bazı kavramlar ilk defa tanımlanmıştır. Ekolojik kent kuramcıları nüfusun çevreye nasıl uyum sağladığını sorgulamışlardır. Yanı sıra kuramsal çerçevelerini mekan ve sosyal süreçler arasındaki ilişkiye de odaklamışlardır. Sosyal süreçlerin mekanla ilişkisini açıklarken Darwin'in rekabet ve hakimiyet kavramlarından faydalanmışlardır (Turut & Özgür, 2018). Buna göre rekabet olgusu farklı ekonomik gruplarda yaşayan bireylerin kentin farklı noktalarına konumlanmasına

yol açar. Rekabet, yerleşme ve istila doğal süreçlerdir ve mahalleleri oluştururlar. Ekolojik kuramcılar kentin kendiliğinden dengelenecek olan bir eko sistem olduğunu ifade ederler ve kentsel mekânı sistematik olarak ilk kez ele aldıkları için değerlidirler (Turut & Özgür, 2018).

"Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme" eserinde Wirth (2002) iyi bir kent tanımı yapabilmek için sadece nüfusun yeterli olmadığını ya da sadece mekanla ilgili bir tanımlama yapılamayacağını belirtmiştir. İyi bir kent tanımı için kentler arasındaki farklılıklara dikkat çeker. Kentler arasında sanayi kenti, turizm kenti, üniversite kenti, liman kenti gibi farklılıklar vardır (Wirth, 2002). Böylece Wirth'e göre kentler büyüklük, yoğunluk ve değişik işlevler taşımasına göre ayırım göstermektedir. Kent sadece içinde yaşanılan bir sosyal mekan değildir. Ondan etkilenilen sosyo kültürel etkileşimleri de kapsar. Böylece "Kentleşme, artık, yalnızca insanları kent olarak adlandırılan yere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi anlamına da gelmektedir" (Wirth, 2002, s. 79). Kent Wirh'e göre bir yaşam biçimidir. Kentte ilişkiler yüzeysel ve geçicidir. Bireyler farklı parçalanmış birçok rolle karşı karşıya kalır. İnsanlar kırdakinden farklı olarak ancak bir gruba üye olduklarında kendilerini güvende hissederler. Kent tanımında büyüklük, yoğunluk ve heterojenliğe yer veren Wirth; Giddens'a göre Weber ve Tönnies'le benzerlik göstermektedir (Giddens, 1998, s. 98). Wirth'e göre "Bir entegre toplumun kentte çözülüp dağılması, kişilere bağlı olmaksızın belirlenmiş olan davranış kurallarının yönetim ve denetimi altındaki düzenli ve alışılmış işlerin geçerliliğini sürdürmesini sağlar; burada Wirth'in bu görüşüyle Weber'in bürokrasi tanımı arasında kesin bir benzerlik olduğuna dikkat etmek gerekir" (Giddens, 1998, s. 96). Giddens'a göre Wirth'in "entegre toplum" kavramı Tönnies'in Gemmenschaftına da tekabül etmektedir (Giddens, 1998, s. 98). Toplumlardaki eşitsizlikler üzerine çalışmanın sosyolojinin en önemli eğilimlerinden olduğunu vurgulayan Giddens Sosyoloji kitabında sınıf ve tabakalaşma sorunsalları üzerine açıklamalarda bulunmuştur. "…tabakalaşma, insanların ayrı gruplanmaları arasındaki yapısal eşitsizlikler olarak basitçe tanımlanabilir" (Giddens, 2008, s. 340).

> Toplumsal tabakalaşma, toplumun katmanlar ya da tabakalar halinde bölünmesine göndermede bulunmaktadır. Toplumsal tabakalaşmadan Söz ettiğimizde, toplumdaki bireylerin bulunduğu meslekler arasındaki eşitsiz konumlara dikkat çekmekteyiz. Toplumsal cinsiyet ile yaşa göre tabakalaşmaya

> bütün toplumlarda rastlanmaktadır. Daha büyük geleneksel toplumlarla bugünün sanayileşmiş toplumlarında, servet, mülkiyet ve maddi mallarla kültürel ürünlere erişme bakımından tabakalaşma söz konusudur (Giddens, 2008, s. 378).

Küresel şehirler yüksek eşitsizlik seviyeleriyle birbirlerinden ayrılmıştır. Büyük bir refah ve sefalet yan yana var olmuştur ve Giddens'a göre bu iki dünya arasındaki bağlantı asgari düzeyde kalmıştır. Kentlerdeki eski binaların yenilenmesinin binaların yüksek gelir gruplarının kullanımına açılmaya başlaması ve bu grupların kullanımına yönelik lokanta, mağaza ve eğlence yerleriyle donatılarak seçkinleştirilmesine dikkat çeken Giddens (2008) o mahallede yaşayan yerli halkın yerinden edilmesinin kaçınılmazlığına da değinmiştir. Seçkinleşen mahallesinde vergi ve kiraları aidatları ödemekte zorlanan kesim toplumsal dışlanmanın daha yoğun olduğu bölgelere taşınmak zorunda kalmıştır. Küresel dünyada seçkinleştirilmiş mahallelerde makul fiyatlara ev bulmanın zorlaşması düşük gelirli mahallelerin de büyümesine sebep olmuştur. Öyle ki bu bölgeler büyük yatırımlara da sahne olurken, çevreye itilen alanlarda yaşayanların kaynaklarının da az olmasına sebep olmuştur. Mike Davis tarafından LosAngles'ta yapılmış olan çalışmayı işaret gösteren Giddens, kamu alanlarının yerini etrafı yüksek duvarlarla kapalı sitelerin, elektronik sistemlerle gözetlenen mahallelerin ve kurumsal şirketlerin aldığına dikkat çekmiştir (Giddens, 2008).

Park, kentsel mekânı canlı bir organizmaya benzetmiştir. Kent ise, kendiliğinden ve uzun vadede dengeye oturacak bir eko sistemdir. Kentte yaşayan insanların hareketlerini tanımlarken bitki ve hayvan sosyolojisinin temel tezlerinden yararlanmıştır (Turut & Özgür, 2018). Kuramsal çerçevesini oluştururken insanların çevreye nasıl uyum sağladığı sorusunu sorar ve cevap için sosyal süreçler ve mekan arasında ilişki kurar. Kentsel ekolojik kurama mekan boyutunu kazandıran Burgess, bunu tek merkezli daireler kuramı ile yapmıştır. Bu kurama göre kent birbirinin içine geçmiş 5 daireden oluşur. Merkezden çevreye genişler. Merkezdeki halka iş merkezi alanı olup en güçlüsüdür. İkinci halka çöküntü alanıdır. Üçüncü halka refah düzeyi daha yüksek olan mavi yakalılardır. Dördüncü halka orta ve üst sınıftır. Beşinci halkayı ise lüks konutlardaki yaşam oluşturur. Burgess'e göre bu model Chicago Kenti için en ideal olanıdır (Turut & Özgür, 2018).

McKenzie ise, geliştirmiş olduğu kentsel ekolojik büyüme kuramı ile en temel faktörün ekonomik olarak ayakta kalmak olduğunu vurgulamıştır (Turut & Özgür,

2018). McKenzie'ye göre mekânsal gelişim süreci yoğunlaşma, merkezileşme, ayrımlaşma ve istila ardıllık süreçleridir. Ekonomik olarak ayakta kalma mücadelesine göre kentin en iyi yerine yerleşen işletme en güçlü olanıdır. Onun yerleştiği yerdeki güçsüzler ise orayı terk etmek zorunda kalır. Bu süreç, istila ardıllık sürecidir ve McKenzie'ye göre, ulaşım, alanın fiziksel olarak eskimesi ve yeni çekim merkezlerinin ortaya çıkması nedenler arasındadır (Turut & Özgür, 2018).

Chicago Okulu kentlerin sosyoloji bilimi içerisindeki önemini ilk kez vurgulayan okul olması sebebiyle oldukça önemli bir yere sahiptir. Ancak sonraki yıllarda aşırı basitleştirilmiş ve ekonomi politikten ve siyasal analizlerden hakim sınıflar lehine uzak duran yönetimi benimsemiş olması nedeniyle eleştirilmiştir. 1950lere varıncaya değin kent çalışmalarında bahsi geçen bir yöntem olarak kabul edilen ekolojik kuram, yerini 1970lere gelindiğine Neo-Marksist kuramın açıklamalarına bırakmıştır (Serter, 2013).

1960'lı yılların sonunda Avrupa'da yeni bir Marxist akım gelişmiştir. Manuel Castells'in öncülerinin başında geldiği bu akımının diğer önemli isimleri arasında ise; LeFebvre ve Harvey yer almıştır. Ayrıca Marx'a nazaran daha kapsamlı bir sınıfsal bakış açısını araştırmalarına sokmuşlardır. Bu neo-marksistler kentsel mekanın metalaştırılarak tüketilmesini eleştirmişlerdir.

Bu yeni akımın temsilcileri Kentselliğin ideolojik bir içeriğe sahip olduğu görüşünde birleşmişlerdir (Keleş, 2017). Buna bağlı olarak da kentsel dizge emeğin yeniden üretilmesi sürecinin bir parçasıdır. Toplu tüketim konusu olan kentsel hizmetler büyük ölçüde siyasallaştırılmaya elverişlidirler. Bu siyasallaşma kentsel toplumsal hareketlere yol açar. Bu durum kapitalist gelişim dizgesinin çökertilmesiyle sonuçlanması mümkündür. Bu düşünürlere göre kentler, sınıf çatışmaları için elverişli ortamlardır. Ancak sonuç alabilmek örgütleşme ve siyasallaşmanın etkinliğine bağlıdır (Keleş, 2017, s. 140). Böylece Neo Marksist kuramcılar Chicago Okulu'nun araştırmalarının dışında tuttuğu ekonomi politiği göz ardı etmemişlerdir. Ekonomi-politik yaklaşım dendiğinde ise, kent ve kentleşme olgusunun kapitalizmin gelişimi, sermayenin birikimi ve sınıf mücadelesi çerçevesinde ele alındığı görülmüştür (Turut & Özgür, 2018).

Lefebvre'in (2016) 'Mekanın Üretimi' adlı eserinde belirttiği gibi şehirleri şekillendiren şey tarihsel zaman içerisindeki insan faaliyetleridir. Mimari ve şehircilik arasındaki ayırımın yarattığı gerçek ise, makineler, buldozerler, beton dökücüler, vinçler tarafından üretilen ve yeniden yeniden üretilen doğallıktan uzak kentlerdir. Böylesi kentsel mekânlar yapıt değil ürün olarak gören Lefebvre'e göre mekân kesin bir şekilde üretilendir. Birden çok toplumsal mekân vardır ve toplumsal mekân terimini sayılabilir olmayan bir kümedir (Lefebvre, 2016, s. 111). Büyüme ve gelişme boyunca hiçbir mekân yok olmaz ve "Küresel Yereli ortadan kaldırmaz" (Lefebvre, 2016, s. 111). Toplumsal mekân karmaşık bir yapıya sahiptir ve bireysel özellikler, hareketler, akış ve dalgalar zaman zaman birbirleriyle çatışırlar zaman zaman da bir araya gelirler. Bölüp, parçalara ayrılan mimari mekân, mimarın özel mülkü halini almakta ve üretici güçler mekâna her düzeyde müdahale etmeyi başarmaktadırlar. Her mekânın bir tarihselliği olduğunu öne süren Lefebvre'e göre zamanın doğurduğu mekânda iç bağlar ve bağlantılar unsurları birbirlerine bağlar ve toplumsal faaliyetlerin ürünü ve sonucu ortaya çıkar (Lefebvre, 2016). Sanayileşme ve kapitalist üretim ilişkileri kenti metalaştırıp, beraberinde gündelik hayatta da çatlaklar oluşturmuştur (Lefebvre, 2018). Şehir, sanayileşmeden önce de vardır ve sanayileşme öncesi şehirler bir ürün değil yapıttır. Sanayileşme öncesi şehirler bu özellikleriyle sanat ve bilginin yapıtlara yansıdığı toplumsal ve politik yaşam merkezleridir. Böylece bir yapıt olarak şehir kullanım değerine de sahiptir. Ancak sanayileşme ile birlikte kentler mübadele değeri olan ürünler halini almışlardır. Sanayileşme geleneksel şehrin duygusal gerçekliğini parçalarken şehri olumsuz olarak yeniden üretmiştir. Böylece kent toplumu eski şehrin yıkıntıları üzerine kurulmuştur. "Şehir ve kentsel gerçeklik kullanım değerine bağlıdır. Mübadele değeri ve sanayileşme yoluyla metanın genelleşmesi ise, kullanım değerini yok etme eğilimindedir" (Lefebvre, 2018, s. 24). Sanayi, sanayi öncesi şehirden vaz geçerken kentsel niteliği bozulmuş yerleşim bölgeleri oluşturmuştur. Kent mekânını ve gündelik hayatı merkezde üreten proletarya zaman içerisinde şehirden yoksun bırakılarak kent çeperlerine sürülmüşlerdir. Konut ve sanayi örgütlenmesi sorunlarına dikkat çeken Lefevre'e göre (2018) bu iki sorun ekonomik büyüme ve sanayi üretimi nedeniyle gündeme gelmiştir. Toplumsal ilişkilerin niteliksel olarak değil de sadece nicel olarak gerçekleşmesi toplumdaki gelişmelerin de gerçek değil görünüşte olmasını sağlamıştır.

> Büyük sanayi ülkelerinde proletaryanın eski sefaleti azalıp, yok olma eğilimindedir. Yaygınlaşan yeni sefalet ise, esasen proletaryayı etkilerken diğer toplumsal tabaka ve sınıfları da esirgemez: Yaşam alanının sefaleti, (bürokratik tüketimli toplum içinde ve toplum tarafından) örgütlenmiş bir gündelik hayata maruz kalan kent sakinin sefaleti. İşçi sınıfının varlığından hala kuşku duyanlara işçi sınıfının varlığını alanda ispatlayacak olan onun "mesken"indeki ayrımcılık ve sefalettir (Lefebvre, 2018, s. 158).

20. yüzyılda kentsel reform tarım reformunun yerini alırken, egemen olan sınıfın stratejisine de karşı koyan bir strateji ortaya koymuştur. Bu süreçte ekonomik ve politik devrimin yanı sıra kültürel bir devrim de gerekmiştir. "Sadece proletarya kendi toplumsal ve politik faaliyetlerini kent toplumunun gerçekleşmesine vakfedebilir" (Lefebvre, 2018, s. 160). Lefevre'e göre kentsel haklar Fransız Devrimi'nin ilan ettiği mülkiyet ve ifade özgürlüğünden ibaret değildir. Günümüzde haklar "gündelik hayatı değiştirmeye elverişli pratik bir özdeyişler dizisi olarak kendini gösterir" (Lefebvre, 2017, s. 117). Böylece Lefebvre kentsel hakları elde etmek için sadece hukuki mücadelenin yeterli olmayıp, politik bir mücadele içine de girilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Castells ise, kenti emeğin yeniden üretim merkezi olarak görmüştür. Kentsel hizmetlerin bütününü kolektif tüketim kapsamaktadır. Elektrik, su, altyapı, konut, ulaştırma, eğitim ve sağlık hizmetleri Castells tarafından kolektif tüketim olarak anılmıştır. Bu kamu hizmetlerine ulaşım hakkı, insan haklarına dahil edilerek hukuki bir çerçeveye alınmıştır. Yanı sıra demokratik yurttaşlık talebi de kentsel haklara eklenerek "kentsel haklar, politik olanın ötesinde hukuki olanı ve demokratik olanı temsil eder hale gelmiştir" (Kaymaz, 2021). Harvey ise, sermaye birikimini ve bunun yarattığı çözüm noktası olarak kenti analiz etmiştir. Harvey'e göre ekonomi politik perspektifte ele alınan kent artık sermayenin en önemli hizmetkârıdır (Harvey, 2017). Mekân ve insan arasında kuvvetli bir bağ vardır. Kırsal yaşamdaki imkânların kötüleşmesi, kentsel alanların ise, üretim havuzuna dönmesi kentlere doğru emek akışına sebep olmuştur. "Bu sosyal değişimle mekânın üretimi de kent deneyimi içerisinde kendisini somut bir o kadar acımasız biçimde gösterir olmuştur" (Önkal & Yazar, 2019, s. 69).

Harvey kentteki sosyal bölünme süreçlerini ve mesken alanlarındaki farklılaşmayı sosyal yapıyla ilişkilendirmek için, dört tez öne sürer (Harvey, 2017). Harvey'e göre bu farklılaşma ilk olarak kapitalist toplumdaki ilişkilerin yeniden üretimi bağlamında yeniden açıklanmalıdır. İkinci öne sürdüğü teze göre semtler ve mahalleler

bireylerin değer ve beklentilerinin, tüketim alışkanlıklarının, piyasa kapasitelerinin ve bilinç durumlarının oluşturulmasını sağlayan, karşılıklı etkileşimin gerçekleştiği sosyal ortamlardır. Üçüncü olarak büyük nüfus yoğunluklarının birbirinden farklı topluluklara bölünmesi Marksçı anlamda sınıf bilincinin bölünmesine ve sınıf mücadelesi yoluyla kapitalizmden sosyalizme geçişi kösteklese de, dördüncü olarak zaten bu farklılaşmayı yaratan zemin istikrarsızlık ve çelişki zeminidir. Harvey'e (Harvey, 2017) göre bu tezlerle bağlantılı olarak, mesken alanlarının farklılaşması ve toplumsal düzen arasında kaçınılmaz bir bağ vardır. Bu bağlam düşünüldüğünde Harvey'in de ifade ettiği şekliyle sosyal gurupları yaratan sosyal dönüşüm süreçleri oldukça önemlidir (Harvey, 2017, s. 173).

1780 sonrasında toplumsal hayat çok daha hızlı bir değişime uğramıştır ve bu durum kentleşmenin niteliği ve yaygınlaşmasında çok büyük etken olmuştur (Giddens, 1998). Kapitalizm öncesi çevrili olduğu surlarla kırsal alandan da ayrılma özelliği taşıyan kentler, her zaman bilim, sanat ve kültürün merkezi olmuşlardır ve bu imkânlardan sadece seçkinler sınıfı faydalanabilmiştir. Giddens (1998) kapitalizm öncesi toplumda gündelik hayatın daha ağır işlediğini ve ortak adet ve geleneklerin sürdürüldüğünün altını da çizmiştir. Giddens'a göre dünya nüfusu çok hızlı artmaktadır ve sosyoloji yorumlarını sadece kırdan kente göç üzerine yapanları da eleştirmiştir. Çünkü değişim sadece nicel değil, nitel de olmaktadır. Toplum yaşamı yinelenir olma niteliği taşır. Sosyoloji düalizmlere sıkışmıştır ve yeni bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu nedenle Giddens yapılaşma teorisini önermiştir. Bu teori yeni olmasına rağmen diğer sosyolojik teorilerden de bütünüyle kopuk değildir (Esgin & Çeğin, 2018).

Kuramcıların kent yaklaşımları ve gündelik hayat yorumlarına baktığımızda mekân, kimlik, suç, güvenlik ve kentin içerisindeki ilişkisellikler gündelik hayat sosyolojisinde mikro olarak ortaya çıkmaktadır ve kent sosyolojisini de zenginleştirmektedir. Gündelik hayatın geleneksel toplumda sınırları daha net çizilmiştir. Ancak bu sınırlar günümüzde sanayileşme sonrası kentleşmeyle birlikte yeniden tanımlanmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi kentleşmenin getirdikleridir.

3.2. Kentsel Dönüşüm ve Mutenalaştırma (*Soylulaştırma-Gentrtification*)

Mutenalaştırma üzerine yapılan kuramsal çalışmalardan iki tanesi temel olarak alınmaktadır. İlk kuram kent merkezindeki çöküntü alanlarının mutenalaştırılmasının ardındaki nedenleri talep ve arz açısından inceler. Neil R. Smith (1954-2012) tarafından yapısalcı bir şekilde ortaya konmuş olan kurama göre talep açısından bakıldığında genç kentli profesyonel nüfusun ve çift gelirli çocuksuz çiftlerin evleri ve işleri arasındaki uzun süren yolculuklardan kaçınmak için kent merkezlerindeki eski evleri satın alarak buralarda yaşamayı tercih ettikleri görülmektedir. Böylece kent merkezlerindeki arsa ve konut değerlerinin artmasıyla bu alanlarda yaşayanlar kentin başka alanlarına itilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında Smith'e göre "seçkinleştirme konut piyasasında işleyen bir süreci ifade eder. İşçi sınıfının yaşadığı metruk konut alanlarının rehabilitasyonuyla, bir bölgenin orta sınıf mahallesine dönüştürülmesi anlamına gelir" (Smith & Williams, 2015, s. 12). Mutenalaştırma "kent içinde işçilerin yaşadığı mahallelerin orta sınıf alıcılar, mal sahipleri ve gayrimenkul yatırımcıları tarafından elden geçirilmesi ve iyileştirilmesi olarak tanımlanmaktadır" (Uzun, 2015, s. 434). Ancak 1970lerin sonlarına doğru kapitalist toplumların yeniden biçimlenmesi söz konusu olmuştur. Buna bağlı olarak da üretim sektörü hizmet sektörüne kayması sınıf yapısında genel bir dönüşüm ile birlikte işçi sınıfının da dönüşümüne neden olmuştur. Böylece devlet ve siyasal ideolojiler tüketim ve hizmetlerin özelleştirilmesine kaymıştır. Böylece "mutenalaştırma bu toplumsal dönüşümün mekan üzerinde gözlemlenebilen bir bileşenidir" (Smith & Williams, 2015, s. 14).

Dikkate alınması gereken ikinci kuram ise, David Ley tarafından geliştirilmiştir (Uzun, 2015). Ley, seçkinleştirmenin coğrafyasından söz ederek; demografik özellikleri, kişisel tercihleri, kültürel farklılıkları ve toplumsal değişimleri değerlendirmiştir. Ley'e göre seçkinleşenler kültürel farklılıklarını ve buna bağlı olarak yaşadıkları alanların farklılıklarını da ortaya koymak arzusu içindedirler. Demografik açıdan ele alındığında yüksek eğitim düzeyi gerektiren kademelerde çalışan tek başına yaşayanlar ya da çocukları olmayan genç çiftler seçkinleştirme sürecinde yer almaktadırlar (Uzun, 2015, s. 434).

Mutenalaşma *(gentrification)* kavramı ilk olarak, Ruth Glass (1912-1990) tarafından ortaya atılmıştır (Glass, 1964). Glass bu terimi 1960ların Londra'sında, çoğu bekâr ya da çocuksuz çiftlerden oluşan genç orta sınıflar, şehir dışı yerine, Londra'nın şehir merkezinde yaşamayı tercih etmelerini anlatmak amacıyla kullanılmıştır. Glass, 1964 yılında yayınladığı "*Aspects of Change*" adlı eserinde Londra'nın birçok semtinin orta sınıflar tarafından istila edildiğini ifade etmiştir. Eski ve kulübemsi binaların zarif ve pahalı konutlar haline gelmesi ile soylulaştırma sürecini anlatan Glass'a göre soylulaştırma işçi sınıfı sakinlerin yerlerinden edilmesine ve tüm sosyal dokunun değişmesine kadar devam etmiştir (Glass, 1964).

Kentsel dönüşümün hız kazanmasıyla kullanılan soylulaştırma kavramı; kimi yazarlar tarafından Türkçe'de seçkinleştirme ya da mutenalaşma olarak da kullanılmıştır (Uzun, 2015). İngiltere'nin ardından 1970lerde Amerika'nın bazı kentlerinde de görülmeye başlamış, zaman içerisinde örneklerinin artmasıyla "temelde üst orta sınıfın, çöküntü alanı haline gelmiş kent merkezinde yerleşmeyi tercih ederek aldıkları konutu yenilemeleri ve burada yaşamaya başlamaları şeklinde tanımlanmıştır" (Uzun, 2015, s. 433).

Dünya üzerinde mutenalaştırma örnekleri farklı şekillerde gerçekleştirilmiş olup, değişik sonuçlara yol açmıştır (Beauregard, 2015). Mutenalaştırmanın boyutları tek bir olguya bağlanamayacağı gibi değişik sonuçlar da doğurabilmektedir. Philadelphia'da kentsel yenileme projesi kapsamında tarihi kent evleri yeniden geliştirilmesi, San Francisco'da bir işçi sınıfı mahallesinin eşcinseller tarafından yeniden dönüştürülmesi, Baltimora'da terk edilmiş konutların yeniden geliştirilmesi, Boston kıyısındaki depoların zenginler için konutlara dönüştürülmesi gibi örneklere işaret eden Beauregard'a göre mutenalaştırmayı tanımlamak için çeşitli zıtlıklar vardır. Bu bağlamda herhangi bir ya da iki etmenin süreç için belirleyici olduğu söylenemez. Farklı boyutları olan temel göstergeler olsa da her mutenalaştırma için süreç kaotik olabilmektedir (Beauregard, 2015). Böylece mutenalaştırma farklı zamanlarda kentlerin farklı bölgelerinde birbirinden ayrı işleyen süreçlerdir (Hamnett & Randolph, 2015). İtalya'nın "kızıl kenti" Bolonya' da ise kentsel koruma çalışmaları 1969 yılında başlamıştır. Mimari korumanın yanında, sosyal korumanın da ekonomik canlanmayla desteklendiği Bolonya kent planı "kent içindeki geleneksel üretim biçimlerini ve küçük esnafı da koruyan, yenilenmeyi ekonomik olarak desteklerken, somut olmayan kültür

mirasını da koruma altına almıştır[21]" (Arısoy, 2014) . Yapılan anket çalışmaları ile halk sürece dahil edilmiştir. Böylece Bolonya'daki mutenalaştırma süreci benimsenen toplumsal bakış açısıyla da farklılık göstermiştir (Arısoy, 2014).

Türkiye'de de kentsel dönüşümle birlikte mutenalaştırma çalışmaları farklı zamanlarda farklı koşullar altında devam etmektedir. İstanbul'un Anadolu yakasında farklı demografik, topografik, iktisadi ve toplumsal özelliklere sahip olan Fikirtepe ve Erenköy semtlerindeki mutenalaştırma süreçleri de kendine münhasır bir şekilde devam etmektedir. Yapılan derinlemesine görüşmelerle ve odak grup görüşmeleriyle de her iki semtte de mutenalaştırma ve yerinden etme süreçleri ve bu süreçleri etkileyen dinamikler ortaya çıkmıştır.

Mutenalaştırma mahallede var olan toplumsal yapıyı değiştirmekte, bir yönüyle rant, bir yönüyle yerinden edilme, bir yönüyle siyasal otoritenin hüküm sürdüğü bir süreç olarak değerlendirilebilir. Mutenalaştırma kendi içinde tarihi ve kültürel değerleri koruyarak, bireylerin iradesiyle gerçekleştiğinde gerçek anlamına oturabilmektedir.

Artık günümüzde kentleşme geleneksel tanımının çok ötesinde bir tanımla yer almaktadır (Üçoğlu, 2021). Kapitalist ağların hız kazanması, finansal akışlar, genişleyen tedarik zinciri, genişleyen lojistik ağlar kent figürünün de yeniden tanımlanmasına sebep olmuştur. Emlak piyasasındaki kaymalar ve para akışının da çok hızlı gerçekleşmesiyle birlikte sermayenin 1990'lardan itibaren dünyada emlak spekülasyonlarıyla güçlü bir bağ kurmaya başlamıştır böylece konutların finansallaşması 2007- 2009 krizinde çok önemli hale gelmiştir (Üçoğlu, 2021). Bu ekonomi politik süreci anlayabilmek için banliyölerin toprak yayılımı; altında yatan sosyo ekonomik dinamiklerle birlikte incelenmesi gereken bir konudur. Çin, Singapur ve Brezilya üzerinde yapılan çalışmalar banliyölerdeki toprak yayılımını ve finansal akışlardaki düzenlemeleri kapsasa da genellikle politik ekonomik ve sosyal politik yapı göz ardı edilmiştir (Üçoğlu, 2021). Dünya üzerinde geniş çaplı konut projeleri başta Çin olmak üzere neoliberal politikalarla birlikte artmaya devam etmiştir. Ülkemize baktığımızda 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımından bu yana Türkiye nüfusunun kırsal alanlardan kentlere geçiş yaptığını hatırlatan Mahfi Eğilmez' e göre (2018) son 90 yılın özetini köylülükten kentliliğe geçiş oluşturmaktadır ve bu durum büyük ekonomik

[21] https://www.cekulvakfi.org.tr/makale/butuncul-kentsel-korumada-bologna-ve-verona-ornekleri Erişim Tarihi: 25.2.2022

sorunları da beraberinde getirmektedir. Göç ederek büyük kentlere gelenlerin yerleştikleri araziler kentlerin değerli arazilerini oluşturmaktadır (Eğilmez, 2018). Bu araziler üzerinde devam eden gecekondulaşma bir süre sonra ise, yerini yap-sat yöntemiyle apartmanlaşmaya bırakmıştır (Çavuşoğlu, 2016). Zamanla kentsel rant kaynağı olmaya başlayan bu araziler "mekanın yeniden dağıtım nesnesi" olmayı sürdürmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s. 179).

> Kapital birikimi zayıf bir ülkenin kentleşmesi/sanayileşmesi halinde gecekondunun ortaya çıkması kaçınılmaz bir olgudur. Gecekondular ülkenin sanayileşmesini kolaylaştıran bir çözüm olmuştur. Ancak yönetimler gecekonduları sürekli olarak sorun olarak görmüşlerdir. Her fırsatta da ortadan kaldırmaya çalışmışlardır (Tekeli, 2011, s. 311).

3.3. Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Sosyolojik Kısa Tarihi

Ülkemiz İkinci Dünya Savaşı sonrasında kente gelen büyük kitleleri istihdam edebilmek için hızlı bir kentleşme sürecine girmiş; kentsel altyapı ve hizmetlere önemli yatırımlar yapılması gerekmiştir (Tekeli, 2014). Ancak, o dönemde ülkenin ekonomik durumu buna müsait olmadığından düşük gelirle, depreme dayanıksız, yetersiz altyapıyla "sağlıksız kentleşme" ortaya çıkmıştır. Ekonomik durum orta düzeye ulaştığında ise, özellikle 99 Marmara Depremi sonrası kentsel dönüşümün hız kazandığı Türkiye'nin daha güvenli bir kentsel modele dönüşmesi için yapılan yenileme çalışmaları, toplumsal olanaklar ve tercihlerle uyumlu olarak geliştirilmesi konusunda sınıfta kalmaktadır (Tekeli, 2014, s. xxii).

Türkiye'de baktığımızda kentsel dönüşüm kavramı ilk kez 2003 yılında Kentsel Dönüşüm Sempozyumu ile gündeme taşınmıştır. Ardından 2004 yılında Uluslararası düzeyde bir Kentsel Dönüşüm Sempozyumu daha düzenlenmiştir. Böylece Avrupa Ülkelerinden gelen uzmanlar kendi deneyimlerini aktarmışlardır. "Bu iki etkinlikte de vurgulanan konu ülkemizde dönüşümün yasal altyapısının yetersizliği olmuştur" (Özden, 2017, s. 271). Ardından bu sonuca bağlı olarak, "Kentsel Dönüşüm Kanunu Taslağı" kabul edilmiştir. Bu taslak, yerel sakinleri dönüşüm alanlarından dışladığı ve onlar için sosyal politikalar içermediği için oldukça eleştirilmiştir (Özden, 2017). Ardından gelen bir dizi kanun da yeterli bulunmayıp; toplumsal gelişim, toplumsal kalkınma, insana yönelik sosyal hedefler açısından boşluklar olduğu şeklindeki eleştirilere de maruz kalmıştır. Böylece diyebiliriz ki kentsel dönüşüm sadece ekonomik, hukuk ve siyasal süreçler açısından değil sosyal açıdan da ele alınması

gereken disiplinlerarası bir yaklaşıma ihtiyaç duymuştur. Her ne kadar iktisadi açıdan mekânın değişim değeri, siyasi açıdan idare ve toplumun ilişkisi hukuk açısından yasal süreç tartışmaları gerekli olsa da konunun "insan-mekan, toplum mekan ve modernite-toplum bağlamında ele alınması zorunluluğu bulunmaktadır" (Şentürk, 2017, s. 379). Çünkü, "kent sosyolojisi bağlamında kentlilik kentte yaşayanlar tarafından kentin nasıl kullanıldığından, kentin sağlıklı gelişimine kadar tüm kavramsallaştırmaları ifade etmektedir" (Önkal, 2016, s. 61). Kent sadece fiziksel boyutuyla değil, toplumun aktarılan kültürel motifleriyle de yaşar (Önkal, 2016). Kentsel dönüşümün de bu değerler bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'si, 1929 Dünya Ekonomik krizi altında ayakta kalmaya çalışan, borç batağında; mal, sermaye ve insan kaynağından mahrum bir ülke olmuştur. Muasır medeniyet seviyesine ulaşmak için yeni bir toplum yapılandırmak gerekmiştir. Bu durum kentleşme politikalarını da direk etkilemiştir. Modern kent ve modern birey öngörüsü kentler üzerinde de bir baskı yaratmıştır. Her ne kadar kaynaşmış bir toplum hayali ile yola çıkılmış olsa da Osmanlıdan miras kalan sınıfsal ayrışmalar ve sosyal adaletsizlikler, devlet imkanlarının sınırlılığı da düşünüldüğünde devam etmiştir. Kapitalizm en vahşi haliyle seyretmiştir (Çavuşoğlu, 2016). Toprak reformları, vergi düzenlemeleri getirilmiş, demiryolları ile iç pazara ulaşabilirlik sağlanmıştır. Dışa açılma ise, liman kentleriyle gerçekleşmiştir. Kentlerin yeniden inşası ile kentsel mekânın modernleştirilmesi söz konusu olmuştur. Tüm bu sürecin topluma bilinçli aktarımını sağlamak için ise, köy enstitüleri ve halk evleri önemli rol oynamıştır. "Türkiye'de mekân her dönemde bir sermaye biriktirme ve yeniden dağıtım aracı olarak işlev görmüş, iktidarlar bu süreçleri cesaretlendirmiş ya da yönetmiştir" (Çavuşoğlu, 2016, s. 56).

3.3.1. Modernleşmenin İzdüşümündeki Kentler

1950lere gelindiğinde büyük bir iç göç dalgası kentleşme sürecine damgasını vurmuş ve İstanbul'da sanayileşmeyle birlikte kentin çehresi de hızla değişmeye başlamıştır. Kentsel dönüşüm projeleri ise, bu değişimle aynı paralellikte gerçekleşmiştir. Öyle ki ilk kaçak yapılaşmanın görüldüğü Zeytinburnu ilçesi yine kentsel dönüşümün İstanbul'da ilk başladığı semt olmuştur. Ayrıca gecekondu

mahalleri de bu paralellikte kentsel dönüşüme girmişlerdir. Kent kentsel dönüşüm projeleriyle yeniden üretilmeyi sürdürmüştür (Kahraman, 2006).

Bu yıllarda Marshall yardımı ile tarımda makineleşme artmış, kente ümit bağlayan insanlar, yeni yaşam alanları yaratabilmek hayaliyle kente göç etmeye başlamışlardır. Böylece Türkiye kentleşme sürecinde önemli bir olgu olan gecekondulaşma 1960larda hız kazanmıştır (Çavuşoğlu, 2016). Kente yeni gelen ve barınacak yeri olmayanlar hazine arazilerini işgal ederek evler inşa etmişlerdir.

1965 yılında kat mülkiyeti yasasının çıkmasıyla "tek parsel üzerindeki mülkiyetin de bölünmesi olanaklı hala gelmiş ve yap süreci hız kazanmış, apartmanlaşma ve mülk edinimi yaygınlaşmış, orta sınıf olarak tanımlanacak kentli burjuvazi oluşmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır" (Çavuşoğlu, 2016, s. 176). Böylece devlet çok partili döneme de geçilmesiyle hem gecekondulaşma sürecine hem de yap-satçılık sürecine göz yummuştur. Bu süreçte kooperatifleşme de hız kazanmış ve böylece küçük girişimciler konut ve iş yeri üretiminde etkili bir hal almıştır. Türkiye kentleşmesinde 1970ler itibariyle gecekonduların apartmanlaşma süreci hâkim yer kazanmıştır. Apartmanlaşma, kentsel dokuyu, toplumsal ilişkileri dönüştüren bir süreç olmuştur (Çavuşoğlu, 2016).

3.3.2. Kapitalizmin İzdüşümündeki Kentler

1980 sonrası Türkiye'sine baktığımızda "ithal ikameci sanayileşme döneminin ardından dünya kapitalizmi ile bütünleşme ve rekabete açık bir ekonomi politikası" tercih edilmiştir (Çavuşoğlu, 2016, s. 187) . Böylece gecekonduların üzerine katlar çıkılmaya devam edilirken, kentlerde apartmanlaşma inşaat teknolojilerinin gelişmesi ve arsa değerlerinin de yükselmesine bağlı olarak yüksek katlı yapılaşmaya ve hatta gökdelenleşmeye dönmüştür (Çavuşoğlu, 2016). Bu yüksek yapılarda kullanılan teknolojilerin ülkeye girmiş olması bir mühendislik başarısı olarak görülmüştür. "Bu, gelişmiş olan batı ülkelerinde oldukça egemen olan teknolojik olarak olanaklıyı gerçekleştirme güdüsünün geri kalmış ülkelere yansıyan bir biçimi olarak görülebilir, aynı biçimde de eleştiri konusudur" (Tekeli, 2011, s. 59). Türkiye'de 20.yüzyılın ikinci yarısında kentler çok hızlı büyüdü ve bu hızlı ve büyük dönüşüm "plansız" eleştirilerine de maruz kalmıştır. Kırdan kente göçlerle başlayan gecekondulaşma hem kent hem de

köy toplumsal yapılarında büyük dönüşümlere de sebep olmuştur. Kentler ilk ortaya çıkışlarından beri deprem, sel gibi doğal afetlerle dönüşen kentsel yapı göçlerle birlikte radikal bir değişime gitmiş ve büyük sermaye ve projelerle yeniden üretilmeye başlamıştır (Çavuşoğlu, 2016, s. 83).

Türkiye'nin köylerinden kente gelenler için kentte uygun işler yaratılması ve hem iş olanaklarının hem de konut ve alt yapı olanaklarının genişletilmesi gerekmiştir. Ancak Türkiye'nin kapital birikimi bu durumu karşılamaktan uzaktı. İstanbul'da yaşanan göçlerle kentin tarihi dokusu yıpratılmış, yüksek düzeyde kirlilik yaratan düşük kaliteli linyit yakımıyla kış aylarında hava kirliliği artmış, merkez ve çeperlere yayılan gecekondulaşma arasında trafik sorunu artmış, kısacası 1980 lere gelindiğinde kentlerimiz bir sorun halini almıştır (Tekeli , Gülöksüz, & Okyay, 2020). 1980lere gelindiğinde gecekondu alanlarının dönüşüm günü sağlayacak yeni projeler öne atılmıştır. Arsaların piyasa değeri artmış ve siyasetçiler bu durumdan yararlanmak için bu alanlarda imar hakkını arttırmışlardır. Böylece gecekonduların tasfiyesi gündeme gelmiştir. Öncelikle gecekondu bölgelerindeki parçalanmış toprakların bütünleştirilmesi için hükümet Büyük Şehir Belediyeleri ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ne olağan üstü yetkiler vermişlerdir. TOKİ 3194 sayılı imar kanunda yapılan değişikliklerle "imar planı yapma, onama, askıya çıkarma, planlara yapılan itirazları yanıtlama, yapı ruhsatı düzenleme, yapı kullanma izin belgesi verme vb. tüm işlemleri yapmaya yetkili kılınmıştır" (Kahraman, 2001, s. 206). "Bu yetkiler önemli kolaylıklar sağlıyormuş gibi görünse de, yönetimlerin kentsel dönüşümü konut arzı düzeyinde kavramsallaştırmanın sığlığı ilk uygulamaları çok sorunlu hale getirdi. Kentsel dönüşüm uygulamaları kendilerinden beklenen başarıyı gerçekleştiremediler" (Tekeli , Gülöksüz, & Okyay, 2020, s. 19). TOKİ kendisine verilen istisnai düzenlemeler ile elde ettiği bu yetkileri kullanırken, devletin kentteki yenir rolünü de gözler önüne sermiştir. Sulukule, Tarlabaşı, Ulus Tarihi Kent Merkezi gibi birçok proje kentsel dönüşüm sürecinde birçok kuruma verilen istisna yetkilerle hayata geçirilmiştir (Kahraman, 2001).

1980li yıllarda ülkemizde mutenalaştırma süreci başlamıştır. İstanbul'da Beyoğlu semtinin bazı bölgelerinde gerçekleşen mutenalaştırma sonrasında emlak fiyatlarındaki artış dikkat çekici olmuştur. 1996-2000 yılları arasında Beyoğlu'nda Asmalı Mescit sokağında bina değerinin 100 bin dolardan 1,5 milyon dolara yükseldiği gözlemlenmiştir. Mutenalaştırmanın toplumsal boyutu da buna göre önem kazanmıştır.

Mutenalaşmaya bağlı olarak yapılan çalışmalarda 'ayrışma'ya dikkat çeken Besime Şen mahalle hayatının yok olmasının altını çizmiştir (Şen & Soytemel, 2016). Mutenalaştırma çalışmaları toplumsal boyutuyla da semtlere göre farklılıklar göstermiştir. Örneğin Kuzguncukta komşuluk temelli mahalle hayatı zedelenirken, Asmalımescit'te tehlike yaratan faktörlerin ortadan kalmasıyla olumlu bir dönüşüm olarak algılanmıştır. Balatta ise ekonomik iyileşme beklentisinin yanında mahalleye aidiyet duygusunun da korunmaya çalışıldığı ifade edilmektedir (Şatıroğlu, 2017).

TOKİ kentsel dönüşüm projelerinde donatıldığı "istisna" yetkilerle gecekondularda yaşayanları bulundukları yerlerden almış ve uzaklara götürmüştür. Ardından yeni yapılan toplu konut alanları yüksek gelirli gruplara açılmıştır. Böylece TOKİ kentsel dönüşüm alanlarında bir mutenalaştırma yapmıştır. Yerlerinden edilenler hem sosyal ilişkilerini hem de işlerini kaybetmişlerdir. "Günümüz planlama anlayışında soylulaştırma insanlara saygısızlığı nedeniyle kabul edilebilir bir şey değildir" (Tekeli , Gülöksüz, & Okyay, 2020, s. 20). 1980 sonrası rant ekonomisinin hakim olduğu ve gelir adaletsizliklerinin arttığı bir dönem olarak ortaya çıkmıştır.

3.3.3. Neoliberal Politikaların İzdüşümündeki Kentler

2000 sonrası devlet, neoliberal politikalar ve özelleştirmelerle güç kaybederek kentsel mekânın yeniden üretilmesi konusunda yönlendirici bir role bürünmüştür. Böylece kentsel dönüşüm projeleriyle mekân ve toplumsal alan yeniden üretilmek istenmiştir. İnşaat sektörü her dönemde ekonomide önemli bir araç olmuş olsa da 2000'li yıllarda yukarı ivme kazanmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde "ülke büyük ölçüde kentleşmiş, büyük kentler sorunlu şekilde yapılaşmış, metropoller ekolojik eşiklerini zorlayacak şekilde büyümüş, yapı stoku riskli haldedir" (Çavuşoğlu, 2016, s. 254). 2000'li yıllar ekonominin inşaat sektörüne bağlı olarak ayakta tutulmaya çalışıldığı yıllar olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) başa gelmesiyle de mekân yeniden dağıtım aracı olarak işlev görmüştür ve sürekli yeni mekânlar icat edilmiştir. İnşaat başlı başına bir değer kazanmıştır. Böyle bir anlayışla ise, kültür, tarih, doğa, estetik gibi unsurların sürdürülebilirliği çok da mümkün olamamıştır. Geniş yetkilerle donatılan TOKİ'nin Sulukule, Fener Balat, Tarlabaşı, Süleymaniye gibi semtlerdeki dönüşümlerinin ardından gelen 6306 sayılı Afet Yasa Tasarısı ile tüm İstanbul dönüşüm kapsamına alınabilir hale gelmiştir. Üçüncü ve dördüncü köprülerin

yapılması, metro çalışmalarının hızla devam etmesi, İstanbul Havaalanının kullanıma açılması, Kanal İstanbul gibi birçok proje devam ederken İstanbul rant alanı olmayı sürdürmektedir.

1999 Marmara depremi sonrası İstanbul'da hızla artan 'olası depreme hazırlıklı olmak' kisvesi altında yeni bir 'kentsel dönüşüm' furyası ortaya çıkmıştır. Küçük esnaf iş yerini kapatıp, inşaat yapmaya, bugüne kadar inşaatla alakası olmayan firmalar binalar yapmaya başlamışlardır. 2000li yıllarda Türkiye'de şehirler günde ortalama 4 işçinin iş cinayetine kurban gittiği dev bir şantiyeye ve sınırsız bir emlak piyasasına dönüşmüştür (Çavuşoğlu, 2016, s. 256). "Yasal engellerden kurtulan inşaat sermayesi kontrolsüz bir şekilde getirisi yüksek yerlere müdahale etmekte, yerleşim alanlarına, ormanlara, parklara, doğaya, çevreye, soyut ve somut kültür varlıklarına telafisi mümkün olmayan zararlar vermektedir" (Şahin, 2015, s. 53).

Türkiye'nin deprem risk haritası göz önüne alındığında kentsel dönüşüm belli bölgeler de zorunlu hale getirilmiştir. Ancak bu durumu, rant alanı haline dönüştüren bir emlak piyasasının varlığı söz konusudur. Bu durum kent sosyolojisi açısında artarak devam eden sorunlara sebep olmaktadır. İstanbul'da da gelinen son nokta ise, çarpık kentleşme üzerine inşa edilen, daha da büyük çaplı çarpık kentleşmeden ibarettir.

Kentsel dönüşüm planlarında ise, yıllar içerisinde kurulmuş toplumsal ilişkiler göz ardı edilmekte ve kent mekanındaki toplumsal sınıfları yeniden ayrıştıran, güçsüz politikalar sahne almaktadır. Bu konuda yapılan az sayıdaki araştırmadan en kapsamlı olanı İstanbul'da dönüşüm alanı ilan edilen, dönüşüm baskısı altında olan altı mahallede yürütülmüştür (Türkün, 2014). Bu mahalleler, Tozkopan, Başıbüyük, Tarlabaşı, Ayazma, Tepeüstü ve Bezirganbahçe'dir. Araştırma amacı "İstanbul'da barınma biçimlerini ve mekânda sınıfsal ayrışmaları Türkiye kentleşmesinin tarihsel koşulları içerisinde değerlendirmek, araştırma yapılan bu altı mahalle ile ilgili gerçekliği yansıtan somut bilgileri ortaya koyabilmek ve kentsel dönüşüm bağlamında tartışabilmekti" şeklinde belirtilmiştir (Türkün, 2014, s. 9). Sonuçlar arasında bütün mahallelerde kentsel dönüşümle ilgili iki tür algının ortaya çıktığı yer almıştır. Bir grup kentsel dönüşümü çok katlı yapılar ve çevrenin iyileşmesi olarak algılarken, diğer gruba göre kentsel dönüşüm çıkarlara hizmet etmesi ve yaşayanların sokağa atılması şeklinde algılanmıştır (Türkün, 2014, s. 427).

2015 yılında Ataşehir ve Barbaros Mahallelerinde yapılan bir araştırmada kapsamında anket ve mülakatlarla hane halkının kentsel dönüşümden beklentileri, memnuniyet düzeyleri ve yaşam kalitesi algıları tespit edilmeye çalışılmıştır (Okumuş & Eyüboğlu, 2015). Araştırma bulgularına göre katılımcıların %85'inin kentsel dönüşüm sonrasında bölgedeki fiziksel sorunların çözüleceğine, %76'sı ise, sosyal sorunların çözüleceğine inandıklarını ifade etmişlerdir. Ancak bunun yanında yüzde 80 inin kentsel dönüşüm projeleri hayata geçirildikten sonra o bölgede yaşayanların taşınacaklarına dair bir düşünceye sahip oldukları tespit edilmiştir (Okumuş & Eyüboğlu, 2015). Kentsel dönüşümün yerinden etmeye sebep olacağı kanısı yüksek oranda olmuştur.

Fikirtepedeki kentsel dönüşüm ise, Neoliberal politikaların izdüşümündeki dönüşümün en canlı örneklerinden birisi olarak devam etmektedir.

3.4. Neoliberalizm Olgusu Karşısında dönüşen mahalleler ve Değişen Sosyal Hayat

1999 Marmara depremine kadar İstanbul'da kentsel dönüşümün sosyal ve fiziksel anlamda çöküntü haline gelen, yoksullaşmanın ve suç oranlarının arttığı mahallelerde başladığı söylenebilmektedir. Ancak bu bölgelerde de dönüşüm süreci oldukça sancılı gerçekleşmiştir. Tez çalışmasının da odağını ve örneklemini oluşturan İstanbul Fikirtepe ve Erenköy mahalleleri günümüzde bir rant kaynağı olmayı sürdürmektedir. İstanbul'un Anadolu yakasının merkezi konumunda bir semt olan Fikirtepe'nin kentsel dönüşüme girmesi ile yükselen binalar semtin çehresini değiştirmekte, emlak piyasası için büyük bir rant halini alan Fikirtepe'de mutenalaştırma çalışmaları yerinden etmelere sebep olmakta, yeni yapılan binalardaki "küçücük akıllı evlerde" yaşamaya çalışan Fikirtepeliler de bir süre sonra evlerini satıp, gidebilmektedirler. Gecekondu mahallelerindeki mülk sahipleri dönüştürülmek için geliştirilen projelerde kendilerine tanınan kira desteği gibi haklardan faydalanırken, kiracılar ise, yerlerinden edilmekte ve daha olumsuz şartlarda yaşamlarına devam edebilmişlerdir (Tekeli, 2011).

Yapılan tez araştırmasında da her iki semtte de yaşayanlar ve yerinden edilenler için "mahalle havasının" önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Mahalleler insan eliyle şekillenen, belli bir inanç, değer ve kültürü olan, birlik, beraberlik, yardımlaşma,

dayanışma bilinci içinde kolaylıkla insanların birbirine ulaşılabilirliğinin hakim olduğu, evler arası insan ilişkilerinin ruh kattığı, mekanlardır. Mahalleyi var eden insanlar ve insanlar arası bir diğer değişle evler arası ilişkilerin yoğunluğudur. Dolayısıyla mahallede komşuluk ilişkileri başat rol oynamaktadır. "Mahalle kişinin sosyalleşmede gözünü açtığı ilk mekandır" (Alver, Mahalle, 2017, s. 223). Aile ve akrabalık ilişkilerinden farklı olarak mahalledeki ilişkiler çok çeşitlidir. Bu çeşitlilik içinde yaşayan birey kurduğu ilişkilerle kişiliğini de inşa eder. Gündelik hayatın rutinleri mahalledeki gözle görülmeyen sınırlar oluştururlar (Alver, Mahalle, 2017). Her gün, Her hafta, Her ay veya her yıl, düzenli olarak tekrarlanabilen başkaları ile giriştiğimiz etkileşimler ile biçim kazanan davranış kalıpları gündelik hayat rutinlerini oluşturur (Çetin, 2017). Toplumsal bağlamda belli bir mekânda her gün olup biten rutinler, farklılıklar ve dönüşümlerin tamamı ise gündelik hayatı meydana getirir (Çetin, 2017). Gündelik hayat kişilerin biricik tecrübelerinden oluşur (De Certeau, 2002). Böylece mahallede gündelik hayat yeniden üretilen, tekrarlardan, rutinlerden oluşur. Mahallede gündelik hayat bildik seslerle, gözlerle şekillenmektedir. Mahalle bireylere bir kimlik ve aidiyet sunmaktadır. Çeşmesiyle, camisiyle, bakkalıyla bekçisiyle, kabadayısıyla, hayatın doludizgin tecrübe edildiği bir mekândır (Alver, Mahalle, 2017). Günümüzde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm ve mutenalaştırma gibi projeler mahalleliyi yerinden ederek mahallenin de dönüşümüne sahne olmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri mahalleliyi dayanışmadan uzaklaştırma, kendi kabuğuna çekilme ve başının çaresine bakmaya itmiştir (Erman, 2010). Böylece devlet ya da özel sermaye eliyle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri ile mahalleliyi zorla yerinden edilmekte rant getiren projelerle üst gelir gruplarına yaşam alanı sağlamayı hedefleyen lüks konut projeleri inşa edilmektedir. Bu mahallenin sadece fiziki görüntüsünü değil toplumsal ilişkileri de büyük oranda değiştirmektedir. Kentsel dönüşüm projeleri kentlerin sosyal yapısını oluşturan mahalleleri tahrip etmektedir. "Günümüzün hızla ayrışan, kendi kabuğuna çekilen toplumunda mahalle, ayrıca, geçmişte kalan ve özlenen bir yaşam alanıdır" (Erman, 2010, s. 172).

İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanlığı tarafından Kadıköy Fikirtepe Mahallesi'nde başlatılan kentsel dönüşüm projesi ise, imar artırımı ile gecekondu yapılarının ortadan kaldırılması olarak hayata geçirilmeye başlanmıştır. Fikirtepe ve çevresi Bakanlar Kurulunca riskli alan ilan edilmesi ardından ise yetki T.C Çevre,

Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na geçmiştir. Ancak sonrasında 2014 yılında Fikirtepe kentsel dönüşüm çalışmaları tekrar Büyükşehir Belediyesi kapsamına alınmış olsa da, dönüşüm projeleri Mayıs 2012'de yayımlanan 6306[22] sayılı yasadaki riskli alanlarda mevcut kentsel dönüşüm modeli uygulanarak gerçekleşmiştir (Kiraz, 2017).

Ülkemiz İkinci Dünya Savaşı sonrasında kente gelen büyük kitleleri istihdam edebilmek için hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir (Tekeli, 2014). Kentsel altyapı ve hizmetlere önemli yatırımlar yapılması gerekmiştir. Ancak, o dönemde ülkenin ekonomik durumu buna müsait olmadığından düşük gelirle, depreme dayanıksız, yetersiz altyapıyla "sağlıksız kentleşme" ortaya çıkmıştır. Ekonomik durum orta düzeye ulaştığında ise, özellikle 1999 Marmara Depremi sonrası kentsel dönüşümün hız kazandığı Türkiye'nin daha güvenli bir kentsel modele dönüşmesi için mahallelerde yapılan yenileme çalışmaları, toplumsal olanaklar ve tercihlerle uyumlu olarak geliştirilmesi konusunda sınıfta kalmaktadır (Tekeli, 2014, s. xxii). Dahası kentsel dönüşüm kavramı İstanbul'da sınırları belli olmayan bir kavram olarak ele alınmaktadır ve kentin her yerindeki dönüşüm projeleri kentsel dönüşüm olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum sınırları belli olmayan karışıklıklara da sebep olabilmektedir (Kahraman, 2006).

[22] "Amaç MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir" https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/05/20120531-1.htm ,08.10.2021

BÖLÜM 4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Elde edilen bulgular her iki semt için de hem ayrı ayrı hem de karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bulgular veri analiz formu (EK 4) başlıklarına bağlı kalarak yazılmıştır. Katılımcıların İstanbul hakkındaki çağrışımlarından başlayarak özele doğru ilerlenmiş ve aşağıdaki başlıklar şeklinde devam etmiştir. Etik kuralar çerçevesinde katılımcıların mahremiyetlerini korumak adına isimlerine yer verilmemiş olup, her birisi için ayrı bir derinlemesine görüşme (DG.) kodu verilmiştir. Yapılan keşif çalışmaları için de katılımcılara keşif çalışması (KÇ.) kodu verilmiştir. Odak grup çalışmaları için ise, (OGG.) şeklinde kodlama yapılmıştır. Kişilerin derinlemesine görüşmelerdeki söylemleri Tablo 7 ve Tablo 8'te yer alan bu kodlara göre alıntılanmıştır. Keşif Çalışması söylemleri için ise Tablo 1'de yer alan kodlar referans alınmıştır.

Her iki semtte de Kadıköy Belediyesi tarafından düzenlenmiş olan "mahalle buluşmaları" na katılınmış olup, Erenköylü ve Fikirtepeli mahalle sakinlerinin Kadıköy Belediye Başkanı Şerdil Odabaşı ile yapmış oldukları sohbetlerin bulguları da eklenmiştir. Fikirtepe'de gerçekleşen mahalle toplantısında katılımcıların büyük çoğunluğunun erkek olduğu gözlemlenmiştir. Erenköy'de gerçekleşen mahalle toplantısında ise katılımcıların büyük çoğunluğunun kadın olduğu gözlemlenmiştir. Fikirtepe'de katılım Erenköydeki katılıma göre daha yüksek oranla olmuştur. Ayrıca Fikirtepe ve Erenköy Mahalle muhtarlarıyla muhtarlık binalarında görüşmeler yapılmıştır. Kentsel dönüşümün mahallelerine yansımalarını hem muhtar gözüyle hem de eski bir mahalleli olarak yorumlamış ve değerlendirmişlerdir. Yapılan bu görüşmelere de bulgularda yer verilmiş.

4.1. Katılımcıların İstanbul Algısı

İstanbul, tarihinin ve coğrafi konumun getirdiği birikimiyle, renkli ve gizemli yaşantısıyla, iş ve eğitim fırsatlarının zenginliğiyle, kültür ve sanat faaliyetlerinin ulusları aşan yönüyle önemli bir dünya kentidir (Tekeli, 2013).

Derinlemesine görüşmelerde ilk olarak her iki semtte de yaşayan ve her iki semtten de yerinden edilmiş olan katılımcıların İstanbul ile ilgili çağrışımları sorulmuştur. İstanbul dendiğinde akıllarına gelen ilk üç kelimeyi söylemeleri beklenmiştir. Buna göre Erenköylü 20 katılımcıdan 14 tanesi "kaos, trafik, kalabalık,

gürültü, yoruyor" gibi olumsuz ifadeler kullanırken, diğer katılımcılar "çocukluğum, eğlence, hareketlilik, güzel, boğaz, adalar, muhteşem" gibi tamamen olumlu duygularla cevap vermişlerdir. Katılımcılardan 4 kişinin çevresel faktörlere dikkat çektiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu 4 katılımcıdan, "çarpık yapılaşma, beton yığını, betonarme, deprem korkusu, hava kirliği" gibi cevaplar alınmıştır. İstanbul, içinde barındırdığı düzensiz trafik gibi sıkıntılara ve birçok büyük kentte olduğu gibi bir takım yasa dışı olaylara sahne olsa da olumlu yanlarının yanında bunlar sönük kalabilmektedir (Tekeli, 2013). Olumsuz ifadeler kullanan kişilerden ise 4'ü tüm bu olumsuzluklara rağmen İstanbul'un vazgeçilmez olduğunu şu sözlerle ifade etmişlerdir:

> "İstanbul başka bir yerde yaşamayı düşünmeyeceğim bir yer. Her şeyin yaşanabileceği bir yer. Yaklaşık iki sene üniversiteden sonra iki sene bir Londra hayatım var. İnsanlar hep söylediler, orada niye kalmıyorsun diye. Ama hayır. İstanbul'a değiştiremem" (DG.11).
>
> "Vazgeçilemez çünkü tarihi dokusu, lokasyonu çok iyi" (DG.4).
>
> "Vazgeçemem çünkü "bu karmaşayı da seviyorum ben. Hoşuma gidiyor. Yani insan tabii belki işi icabıyla kocasıyla gider başka şehirde oturur ama ben oturamam gibi geliyor. Ben Erenköy'ü de seviyorum" (DG.8).
>
> "Valllaaa yaşanabilecek en güzel şehir derim. Yani çünkü ben başka yerlerde de yaşadım. O yüzden İstanbul gibi bir İstanbul yok yani. Çok güzel. Hani kalabalık evet çok kozmopolit ama gene de çok güzel" (DG.12).

Fikirtepe'de halihazırda yaşayan ve yerinden edilen katılımcılar için her iki grupta da İstanbul için, Erenköylü katılımcılardan farklı olarak, *"kalabalık ve geçim sıkıntısı"* dışında, hiçbir olumsuz kelime söylenmediği tespit edilmiştir. Geçim sıkıntısını işaret eden 45 yaş üstü ilkokul mezunu iki kadın katılımcı ile lise mezunu bir erkek katılımcının söylemleri ise şöyle olmuştur:

> "Hayır mesela fakir de geçinebilir İstanbul' da zengin de geçinebilir. Yani İstanbul' un o avantajı var. …Eskiden ekmek aslanın ağzında derlerdi. Şimdi midesini de geçti. Bağarsaklarda… Korona bir taraftaaaan…" (DG.17).
>
> "Seviyorum ama şimdi çoğu insanın geçim sıkıntısını görüyorum. Tamam limon da satsan olmuyor yani. Hani limonda satsan geçinir diyosun. Olmayınca sıkıntı. Kalabalık yani işte bir sürü sıkıntısı var" (DG.18).
>
> "İstanbul' da ilk kalabalık derim, başka ne derim ıı aslında yaşanacak şehir aslında İstanbul ben hani dedim ya size Fikirtepe' den başka bir yer düşünemiyorum, İstanbul' dan başka bir yer de düşünemiyorum. …Geçim sıkıntısı diyim bide..." (DG.22).

Fikirtepeli 20 katılımcıdan 3'ü ise, İstanbul dediğimde fazla düşünmeden akıllarına gelen semtleri sıralamışlardır. Bunlar: Eminönü, Galata, Çamlıca, Üsküdar, Sultan Ahmet, Eyüp Sultan ve Bağcılar semtleridir.

4.2. Katılımcıların Erenköy ve Fikirtepe Algısı

Katılımcılara yaşadıkları semte göre Erenköy ya da Fikirtepe dendiğinde akıllarına gelen ilk 3 kelimeyi sıralamaları istenmiştir. Buna göre; Erenköy ile ilgili olarak 14 katılımcı *"samimiyet, sıcaklık, güzel insanlar"* kelimelerine vurgu yapmışlardır. 5 katılımcı ise, Erenköy denilince "köşkler, mahalle havası ve onun getirdiği nostaljik hava"ya dikkat çekmişlerdir. Erenköy'de ikamet eden 66 yaşındaki bir kadın katılımcı "…Ben o köşkleri hatırlıyorum. Erenköy' den daha ileriki yerlerde yazlık yerler gibi artık oralar öyleydi eskiden. Benim gençliğim. Çocukluğum, 12, 13, 14 yaşlarım bana hep onları anımsatıyor" (DG.14) şeklinde kendisini ifade etmiştir.

Fikirtepe'den farklı olarak; Erenköy'de insan ilişkileri vurgulansa da "komşuluk" kelimesini hiçbir katılımcının ilk 3 kelimede sıralamadığı tespit edilmiştir. Oysa Fikirtepe'de özellikle yerinden edilmiş olan 7 katılımcının da komşuluk ilişkileri üzerinde durdukları saptanmıştır. Fikirtepe'de yapılan OGG'de ise komşuluk özelikle vurgulanmıştır.

Kentsel dönüşümle birlikte ayrılıkların yaşandığını dile getiren 33 ve 35 sene Fikirtepe'de yaşadıktan sonra yerlerinden edilen biri erkek diğeri kadın katılımcıların eski komşuluk ilişkilerini özlem duyarak şöyle ifade ettikleri tespit edilmiştir:

> "Huzur, komşuluk, aileee. Yani orası bizim tabi doğduğumuz büyüdüğümüz yer olduğu için Fikirtepe'ye gidince şu an bile oraya gidince ayrı bir huzur kaplıyor beni. Ne olursa olsun oralar bizim yetiştiğimiz yerler" (DG.28).

> "Ben dışarda kaldığımı bilmem. Karnımın aç olduğunu da bilmem. Giderdim birisinin kapısına vururdum, girerdim içeri. Çünkü arkadaşız. Çocukluğumuz beraber geçmiş. Aynı ortamdayız. İşte kız olsun erkek olsun önemli değil girerdik içeri karnımızı doyururduk, yemeğimizi yerdik. Üstümüz başımız ıslaksa değiştirirlerdi, kuruturlardı" (DG.19).

> "...benim o zamanlardan konuştuğum çocukluk arkadaşlarım falan var. Aynı beşiği paylaştığımız arkadaşlarımız var yani" (DG.19).

> “Yokluk diye bişey yoktu. Senin buzdolabında varsa komşun geliyordu buzdolabının kapısını açıyordu. İşte salçan, yağın, şekerin, unun bittiyse alıyordu sen gidiyordun onun buz dolabını açıyordun yemeğinde eksiğin varsa gidip onun yemeğini getirip çocuklarına yediriyordun. Dedim ya aile ortamı gibiydi” (DG.19).

> “Önceden sular çok kesilirdi. İki üç mahalle ilerden yani sokak ilerden tanıdığın insanlar gelirdi senin evinden suyu doldururdu ya da sen giderdin onların evinden suyu doldururdun. Şimdiki ortamda baktığın zaman alttaki komşunu ya da karşıki komşunun kapısına vurup da suyun var mı diye isteyemiyorsun” (DG.19).

Fikirtepe’de yenilenen binasında yaşamına devam eden ve dönüşüm sürecinden olumlu söz etmesine rağmen bir katılımcı Fikirtepe denilince, komşuluk ilişkilerine duyduğu özlemi şu sözlerle ifade etmiştir:

> “Fikirtepe’ de ilk aklıma gelen şey eski güzellikleri tabi şu an bulamıyoruz. Daha önceki buuu kentsel dönüşüm öncesi. Eeee daha güzeldi… Komşuluklar olsun, akrabalar olsun, daha güzeldi, birbirine yardımlaşma olsun çok güzel bir şey vardı. Iıiıı muhabbet vardı. Ama maalesef bu kentsel dönüşüm olduktan sonra tabii ki herkes koptu burdan. Tadı da kaçtı diyebilirim” (DG.22).

Fikirtepeli katılımcılardan hala orada ikamet edenlerden 4’ü ise semtin merkezi konumuna ve ulaşımın kolay oluşuna dikkat çekmişlerdir.

4.3. Katılımcıların Kentsel Dönüşüm Algısı

Tekeli’ye göre İstanbul gibi hızla büyüyen bir kentten söz edildiğinde, “çok büyük sayılardaki inşaat faaliyetinin gerçekleştirilmesinden, çok büyük bir yapı stokunun oluşumundan ve bu faaliyetleri düzenleyen bir gayrimenkul piyasası ile imar düzenleme sisteminin ve inşaat sektörünün varlığından söz edilmektedir” (Tekeli, 2013, s. 413). Eski gecekondu semtlerinin büyük inşaat firmaları eliyle toplu konut alanlarına dönüştürülmesi bu gecekondu semtlerinde yaşayan insanların yerlerinden edilmeleriyle sonuçlanmaktadır. Bu durumu “kentsel dönüşümün ahlakı” açısından değerlendiren Tekeli’ye göre “günümüz planlama anlayışıyla soylulaştırma insanlara saygısızlığı dolayısıyla, kabul edilebilir bir şey değildir” (Tekeli , Gülöksüz, & Okyay, 2020, s. 20). Çünkü Tekeli’nin de vurguladığı şekliyle sorun yalnızca konut ya da barınma sorunu değildir. Konutun yeri kişilerin sosyal ilişkilerini de belirlemektedir (Tekeli , Gülöksüz, & Okyay, 2020). Kentsel dönüşüme uğrayan semtlerde kentsel dönüşümün nasıl algılandığı da önem teşkil etmektedir. Bunu belirlemek için kentsel dönüşüm

dendiğinde ilk akıllarına gelen üç kelime ile cevap vermeleri beklenmiştir. Bu çerçevede hem Erenköylü hem de Fikirtepeli katılımcıların büyük oranda olumsuz cevaplar verdikleri tespit edilmiştir. Erenköy' de ikamet etmekte olan 4 katılımcı ile, yerinden edilen 6 katılımcı özellikle kentsel dönüşüm ile ilgili çağrışımlar sorulduğunda "gürültü, kirlilik, doğanın bozulması, trafiğin yoğunlaşması" gibi cevaplar vermişlerdir. Kentsel dönüşümle birlikte yerinden edilen 66 yaşındaki bir kadın katılımcının işaret ettiği konu dikkat çekici olmuştur:

> "Erenköy'de eskiden birebir yeşili hissediyordum. Balkondan dut, hurma topluyordum" (DG.2).

İzmir Seferihisar'a taşınmış olan, 50 yaşındaki başka bir katılımcı ise şöyle konuşmuştur:

> "Yani şöyle söyleyeyim. Kadıköy bölgesi çok eski bir yerleşim. Dolayısıyla tarihi binaları, eski binaları çok çok çok fazla. Kentsel Dönüşümü eeee olumlu bakabilirim ama aslına uygun yapılması koşuluyla yani günümüzde yapıldığı gibi 9 yerine 19, 29 kat yapmak değil. Onu tasvip etmiyorum. Çünkü o oranın doğasını çehresini bozuyor. …Her tarafın gökdelen olması çok uygar olduğumuz anlamına da gelmiyor" (DG.10).

Özellikle Erenköy' de ikamet etmekte olan ve yerinden edilen erkek katılımcıların tamamının park sorunu ve trafik konusuna dikkat çektiği tespit edilmiştir. 40 yaşındaki doğma büyüme Erenköylü olan bir erkek katılımcı konuyla ilgili rahatsızlığını şu sözlerle dile getirmiştir: "Kentsel dönüşümden sonra ben çok sıkılmıştım. Her bir kamyon inşaat kamyonu 'bir üst sokaktan git abi, bir alt sokaktan git abi' demesinden. Ama eskiden hani ben çocukken keyifli ve nezih bir yerdi yaşamak için." (DG.4).

Başıbüyük (Maltepe), Derbent (Sarıyer) ve Aydınlı (Tuzla) semtleri 70li ve 80li yıllarda gelişmiş dar gelirli kesimin yaşamını sürdürdüğü gece kondu mahalleleridir. Bu üç semtte de yapılan araştırmalarda kentsel dönüşüm algısı büyük oranda olumsuz olmuştur (Türkün, 2014). Öyle ki bu oran, Başıbüyük için %58,9; Derbent için %67,4 ve Aydınlı için %44,5 olarak tespit edilmiştir (Türkün, 2014, s. 181,219,261). Çöküntü alanı haline gelmiş olan diğer üç semt için de yüksek oranlar da kentsel dönüşümle ilgili olumsuz bir algının baskın olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde bir gecekondulaşma ile yerleşimin başladığı sonradan binalaşan Fikirtepe'deki derinlemesine görüşmeler ve

odak grup görüşmelerindeki toplam 20 katılımcıdan 14'ü kentsel dönüşüm dendiğinde; "mağduriyet, yıkım, büyük sıkıntı, zor günler" şeklinde cevap vermişlerdir. Fikirtepeli yerinden edilen ev hanımı ve birer çocuk sahibi katılımcıların cevapları aşağıdaki gibi olmuştur:

> "Mağdurun mağduriyetinden faydalanılıyor" (DG.23).

> "Herkes bir şekilde boyun eğdi. …Bakıyorum 25, 30 katlı binalar. Görmek istemiyorum. …Eski bahçemiz de yok artık." (DG.16).

51 yaşındaki bir erkek katılımcı ise mağduriyeti şu sözlerle dile getirdi:

> "Çok mağdur bırakıldık. Sıkıntılara soktular yani. Elbet cezasını bulacak. Dullar, bekarlar çok mağdur bırakıldılar" (DG.25).

39 yaşındaki üniversite mezunu, yerinden edilen Fikirtepeli bir kadın katılımcı ise düşüncelerini;

> "Yıkım, mutsuzluk, yaniii… ıstırap diyim. Yani artık kaç senedir de beklediğimiz için artık yani kentsel dönüşümden. Kentsel dönüşüm insanları birbirinden ayırıyor. Artık ne kadar beklerseniz bekleyin ne kadar büyük firmalara verirseniz verin maalesef süreç aynı yani. Süreç değişmiyor" (DG.28)

şeklinde ifade etmiştir.

Erenköy'de 5 sene ikamet emiş olan ve şimdi Ataşehir'de yaşayan 39 yaşındaki başka bir kadın katılımcı ise "fazla ses vardı, nefes alamıyordum, çirkin bir bina" şeklinde çağrışımlarını dile getirerek şöyle konuşmuştur:

> "Kentsel dönüşümü nasıl dönüştürdükleri, kimin dönüştürdüğü, nasıl yaptığı o işi önemli. Kentsel dönüşüm dendiğinde olan hâlihazırdaki eski şeyin insanları daha rahat ettirmek üzere yapılması gereken bi şey geliyor, aklıma" (DG.3).

4.4. Kentsel Dönüşümün Olumlu ve Olumsuz Yanları

Hem Erenköy hem de Fikirtepeli katılımcılara kentsel dönüşümün artıları ve eksileri sorulmuştur. Bu soruyu tamamlayacak şekilde bir diğer soru ile yaşadıkları semtte ve binadaki kentsel dönüşümün hayatlarını olumlu veya olumsuz nasıl etkilediği öğrenilmeye çalışılmıştır. Buna göre Erenköy'de ikamet etmeye devam eden katılımcıların tamamı kentsel dönüşümün en büyük artısının "depreme karşı dayanıklı evlerde oturmak ve güvenlik duygusunun artması" noktasında hem fikir oldukları tespit edilmiştir. Daha güvenli evlerde oturmalarına rağmen ise, olumsuz yanlarını daha uzun

anlatmışlardır. Buna göre katılımcılar evlerinin küçülmesinden, balkonsuz kalmalarından ve çevre tahribatından yakınmışlardır. Erenköy'de ikamet etmekte olan ve yerinden edilen katılımcıların tamamı kentsel dönüşümün semtin dokusunu değiştirdiği konusunda hem fikir olmuşlardır. Çevresel tahribata, gökyüzünü görememeye dikkat çeken, büyüklü küçüklü binaların beton beton üstlerine geldiğini ifade eden katılımcılar şöyle cümleler kurmuşlardır:

> "Erenköy'ün eski havası yok. Pencereyi açtığım zaman ağaç dalları içeri girerdi. Balkona çıktığım zaman ağaç evde oturduğumu hissederdim. Şimdiki hali doğadan çok uzak." (DG.2).

> "Çok üst üste yıkıldığı için çok toz toprak yuttuk. Gürültü sıkıntı yapıyordu. Akşam vakitleri geç saatlere kadar çalışmalar oluyordu." (DG.12).

Hırsızlık olaylarının kentsel dönüşümle birlikte çok azaldığına yeni binaların bu anlamda da daha güvenli olduğuna dikkat çeken 44 yaşındaki mühendis erkek katılımcı, "Kentsel dönüşümün tek artısı güven oldu. Üst üste gelen yıkımlar sağlığımızı tehdit etti. Şu aspest maddesi binalar yıkıldıkça çıktı ortaya. Soluduk o havayı. Umarım bunun kötü sonuçlarını ileride görmeyiz ama bilim insanları da yanılmaz. Bakalım… Göreceğiz…" (DG.1) demiştir.

Erenköy'de kiracı olan dönüşümle birlikte yerinden edilen katılımcılardan 4'ü ise kentsel dönüşümle birlikte Erenköy'de ki kiraların çok yükseldiğine ve kendi bütçelerine uygun bir daire kiralayamadıkları için başka bir semte taşınmak durumunda kaldıklarına dikkat çekmişlerdir. Doğma büyüme Erenköylü olan 40 yaşındaki erkek turist rehberi bir katılımcı duygularını şöyle ifade etmiştir:

> "Mesela bizim için zor oldu. Biz çıktığımız dönemde iki senedir krize giren turizm nedeniyle gelirim düşmüştü. Ve o sırada inanılmaz bir patlama vardı bizim çevremizde. Binaların hemen hemen hepsi yenileniyordu. Yenilenen binaların hemen hemen hepsinde kiralar iki katına çıkmıştı. Biz eski binada olduğumuz için kiramız uygundu. Çevremizde o tarz bir yer kalmamıştı. Dolayısıyla abartmadan söylüyorum iki katına gelmişti bizim oturmak istediğimiz çevredeki evler. Eeeee dolayısıyla maddi olarak da semt değiştirmek kararı aldık" (DG.4).

Artan kiralara dikkat çeken ve 40 senedir Erenköy'de esnaf olan 57 yaşındaki erkek bir katılımcı ise,

> "…Kentsel dönüşüm Erenköy' ü manevi olarak değil maddi olarak güçlendirdi. Maddi olarak çok güçlendirdi Erenköy' ü. Yani iş yerlerinin kiraları olsun,

> dairelerin kiraları olsun ondan mülkiyet bedeli olsun yüksek derecelere çıkardı. E böyle olması da aslında bence hiç iyi olmadı. Yani hadi şimdi semtimiz bizim senelerdir burda oturuyoruz burada iş yapıyoruz, buradan ekmek paramızı kazanıyoruz. Ailemizi geçindiriyoruz. Ama şu var bir de insanların mutlu olması lazım. Yani aldığı paradan, yaptığı işten, konuştuğu insandan görüştüğü komşudan, bunlardan mutlu olması lazım. İnsanların bir mutluluk bir haz duyması lazım. O mutluluk kaybolup gidiyor yavaş yavaş" (DG.27) şeklinde konuşmuştur.

Yerinden edilenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerde tüm katılımcıların Erenköy'ün doğasının ve yeşilinin bozulduğuna dikkat çektiği saptanmıştır. Katılımcıların üçte ikisi yaşamak için Erenköy'den sonra daha yeşil bir semt tercih ettiklerini ve kentsel dönüşümün yarattığı sıkıntılardan kurtuldukları için daha huzurlu olduklarını ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Ayrıca 3 kadın katılımcı Erenköy'ün nüfusunun kentsel dönüşümle birlikte gençleşmeye başladığını söyleyerek yaşlı nüfusun bir kısmının vefat edip, yenilenen binalarına dönemediklerini belirtmişlerdir. Erenköy Mahalle Muhtarı Alpüstün'de mahallelinin görüşlerini destekler şekilde konuşmuştur:

> "Mesela düşünün bizde çok yaşlı var. Yaşlı tanıdığım teyzelerimiz var. Yaşlı tek başına oturuyor ama evi var emekli maaşı da var yetiyor ona. Şimdi bunlar taşındılar başka bir yere 1 sene boyunca kiraları ya öndendi ya ödenmedi. Şimdi hepsi perişan… Ev deseniz ev yok inşaatlar yarım kalmış durumda. En çok onların durumuna üzülüyorum."

Fikirtepeli yerinden edilen ve binalarının yıkılmasını bekleyen DG'ye katılan katılımcıların 8'i ile OGG'a katılan tüm kadın katılımcılar kentsel dönüşümün mağduriyet yarattığını, yeni güzel ve temiz binalar olduğunu ancak her aşamasının sıkıntılı olduğunu anlattılar. Hala Fikirtepe'de yaşayan ve evlerinin yıkılmasını bekleyen katılımcıların tamamı 'arada kalmışlığın' yarattığı sıkıntıları dile getirdiler. 33 yaşındaki bir kadın katılımcı, "Her yerde uyuşturucu satıcıları var. Çok mustaribiz bu konuda ve çok toz, pislik. Yani bir an önce yıkılsın istiyoruz yani. Burda durmak. Mağduriyet çok fazla. Her yer inşaat alanı her yerimizde yükselen plazalar var biz aralarında sıkışmış gibiyiz" (DG.23) dedi. Aynı katılımcı uyuşturucu satıcılarının yıkılan binaları mesken tutmasından yakınarak, şöyle konuşmuştur:

> "…Bir de benim yan tarafım tamamen boş. Uyuşturucular buraya geliyor oturuyorlar satıyor kullanıp gidiyor. Kaç defa şikayetler ettik. Her akşam bekçilere şikâyet ettik. Polisleri çağırdık. Ama yok. Bir de polis bize ne dese beğenirsin? Biliyor musun? Dedik ki böyle böyle... Yan tarafta uyuşturucu

> satılıyor falan dedik. Eşim arıyor. Kapattık. İçiyorlar mı? Satıyorlar mı? Bize öyle sorular sordu biliyor musunuz? Ben ne bilim içiyor mu, satıyor mu… Biz şaşırdık inanamadık biliyor musunuz? Demek ki içenden zarar gelmez diyorlar" (DG.23).

Yerinden edilen 50 yaşındaki başka bir kadın katılımcı ise, evlerinin arkasında çıkan yangın nedeniyle korkup, bir gece de taşınmak zorunda kaldıklarını şu sözlerle anlatmıştır:

> "Başıma gelmeyen olay kalmadı. Tabii binalar boşaldığı için tinerciler falan. Bizim binamız duruyordu ama binalar boşaldığı için yan tarafta falan arkamızdakiler falan boşaltınca, metruk bina diye giren çıkan çok oluyordu. Bir gece 11buçukta ta yangın çıkarttılar arka tarafta komple. Bu sefer paldır küldür o tarafa taşındık" (DG.16).

Kentsel dönüşümün artıları olarak dairelerin değerinin arttığına daha temiz ve konforlu olduğuna dikkat çeken Fikirtepeli katılımcılardan sadece bir tanesi, Erenköylü katılımcılardan farklı olarak depreme karşı güvenli olduğunu ifade etti. Diğer katılımcılar ise, ancak binanın kentsel dönüşüme girme nedeni sorulduğunda *"deprem faktörünü"* hatırlamışlardır.

4.5. Kentsel Dönüşümün Haklı ve Haksız Bulunan Tarafları

Erenköylü 20 katılımcıdan 16'sı yaşadıkları binaların kentsel dönüşüme girme sebebinin "deprem riski" olduğunu ve bu nedeni "haklı" bulduklarını ifade etmişlerdir. 73 yaşındaki bir erkek katılımcı ise, birçok binanın yıkımı için depremin bahane gösterildiğini ve "…daha yeni binalarda oturalım" (DG.06) düşüncesinin ağır bastığını ifade etmiştir. Katılımcı şöyle konuşmuştur: "Binaların eskiliği deprem riski bakımından haklı kabul edilebilir ama sosyo-psikolojik sonuçları benim nazarımda haklı olmamıştır" (DG. 06).

45 yaşındaki bir diğer kadın katılımcı ise yaşamakta olduğu binanın yıkım nedenini haklı bulmadığını ifade etmiştir:

> "…bu delerek beton aldıkları dönemde biz ordaydık. Aslında inanın çok daha sağlam görünüyordu. Yani yıkılması gerekmiyordu. Dediğim gibi daha öncelikli binalar vardı. …Aciliyeti yoktu bizim binanın. Orda herkes tek yaşadığı için yeni istedi yaşayanlar ve baskı yaptılar yani. Ama o binadan çok daha önce yapılması gereken binalar olduğunu düşünüyorum" (DG.12).

Bir başka kadın katılımcı ise şöyle yanıtlamıştır:

> "Aslında bina çok sağlamdı o artık orda da kimse kalmadı. Yaniiii haklı hiçbir sebebi yok keşke yandakiler de kalsaydı. Bazen haklı sebepler de oluyor. Biz ortada tek bir banka evi olarak 5 daireli kalmıştık. Ama ben eski halini değişmem" (DG. 15).

Yerinden edilen 6 Fikirtepeli katılımcı da yaşadıkları binaların deprem riski nedeniyle yıkıldığını, bu sebebi haklı bulduklarını ifade ettiler. Ancak katılımcılardan bazıları süreçten duydukları rahatsızlıkları şu sözlerle ifade etmişlerdir:

> "İşte biri imza atınca, yeğenini etkiliyor, amcasını etkiliyor falan. Yani bir yerde vermesen de mecburi kalıyorsun. Müteahhittin aldığı mahalle oluyor 400, 500 tane bina var. Çoğunluk atınca siz de atmak zorunda kalıyorsunuz. Biz babam yaşlandığı için evinden ayrılmak istemiyordu. Taşındıktan sonra daha kötü oldu ve iki sene içinde ben buraya geldim babamı kaybettim. Ve ölürken hep ben evimi istiyorum. Hep Fikirtepe" (DG.16).

> "Deprem riski de vardı. Çünkü yani eski binalar falan da vardı aralarda olan, ona göre hani daha iyi olacak dedik. Yaniiiii yıllarca sürdü zaten imza atmamız en sonunda çoğunluk atınca imza atmak zorunda kaldık o yüzden öyle oldu yani" (DG.25).

> "…ama belki böyle olmaması daha iyi olabilirdi. Deselerdi ki bize eee anlaşın siz müteahhite verin. Biz kendimize göre yaptırsaydık. Biz otursaydık daha iyi olurdu. Şimdi onlar da tabii kendilerine bir kazanç sağlamak için ne yapıyorlar bize veriyorlar 1 artı 1. E bizim orda evimiz 3 artı birdi. Dört taneydi" (DG.18).

> "Ama maalesef hiçbir şey umulduğu gibi olmadı. Bize ilk başta mantıklı geldi. İşte eski oturanların üst kattan evleri akıyor. Ondan sonra eski binalar yalıtım yok vesaire. Herkes de e üç senede evimize kavuşucaz, evmize oturucaz sandık ama maalesef öyle olmadı" (DG.28).

> "Bize şöyle bir şans vermiş olsaydılar ki hatta tamam kardeşim senin burada 150 metrekare yerin var beş katlı binan var. Yık. Ben yıkıyım, hafriyatını da alayım" (DG.19).

> "…Mecburen evimizi boşalttık. Çıktık, 4 yıl önce de yerlerimiz yıkıldı. Ondan sonra bir de bir yıllık peşin kira ödemesi yapıldı. Bunları aldık fakat 4 yıldır hiçbir şey hiçbir şekilde ne kira alabiliyoruz ne bir şey yani ev sahibi iken kiracı olduk öyle söyleyelim yani" (DG.29).

Duman tarafından 2015 yılında İstanbul Genelinde 2503 katılımcıyla yapılmış olan başka bir nicel araştırmada da kentsel dönüşümün gerekliliği ile ilgili bir mutabakata varıldığı tespit edilmiştir. Deprem riski ve güvenlik kaygısının yer aldığı araştırma sonucuna göre katılımcılar, yüksek rant beklentili kentsel dönüşüme de dikkat çekmişlerdir. Araştırmaya katılanların % 73,7'si kentsel dönüşümün en önemli üç gerekçesinin başında sıralamışlardır. Bu oranı % 62 ile güvenlik ve asayiş; yüzde 52,3

ile de konutların iyileştirilmesi maddeleri izlemiştir (Duman, 2015, s. 413). Fikirtepe ve Erenköy özelinde yapılmış olan araştırmada da katılımcıların yüksek oranda semtin deprem riski nedeniyle dönüşüme girmesini haklı buldukları ortaya çıkmıştır.

4.6. Yenilenen Binalarında Yaşamlarına Devam Edebilme/Edememe Durumu

Her iki semtte de katılımcıların yeni yaşamlarıyla ilgili hangi duygularla ne değişiklikler yaşadıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. Erenköy'de binaların dönüşüm sürecine karar verdikten sonra yıkım ve yapım aşamasında büyük sıkıntılarla karşılaşmayan daire sahibi katılımcıların tamamı "kentsel dönüşümü herkesin eşit şartlarda kabullenmediğini" ifade etmişlerdir. Evlerini satıp; ya da kiraya verip, gitmek zorunda kalan ve yaşlı olduğu için vefat edip yenilenen evlerini göremeyen Erenköylülerin olduğunu da eklemişlerdir. Çocuklu ailelerin küçülen dairelerin yeni metrekareleri, bahçe ve parkların olmaması gibi sebeplerle kentsel dönüşümün taleplerin tümüne cevap vermediği tespit edilmiştir. Sadece deprem açısından güvenlik isteğine karşılık veren kentsel dönüşümün yaşlı ve çocuk nüfusun yeşillik, park, bahçe ağaç gibi beklentilerine de cevap vermediği ortaya çıkmıştır. 7 yaşında bir kız çocuğu olan ve yerinden edilen kadın katılımcı "Erenköy'de yaşamınıza devam etmek ister miydiniz?" sorusuna;

> "İstemezdim çünkü artık bir çocuk var ve çocukla beraber hayat değişiyor ve hayatımın değişmesiyle beraber burası bana işte parklar bahçeler e geniş alanlar, binalar ayrı ayrı nefes aldığını hissediyorsun. Erenköy de çok bitişik nizam mesela. Çocuğun dolaşabileceği, gezebileceği, oynayabileceği alanlar ya çok yürüyüş mesafesinde ve o yürüyüş mesafesinde gittiğin yerler de fazla kalabalık" (DG.3).

diyerek cevap vermiştir.

İki çocuk sahibi olan başka bir kadın katılımcı ise yenilenen dairesine sığmasının mümkün olmadığını ve o nedenle Erenköy'e dönemediklerine dikkat çekmiştir. Hem yapılan keşif çalışmasında hem de derinlemesine görüşmelerde yeşil alan ve park eksikliğinin yıllardır olduğu ama kentsel dönüşüm projeleriyle de çözüme ulaşmadığı tespit edilmiştir. Keşif çalışması kapsamında görüşülmüş olan ve Erenköy Gönüllü Evi Başkanlığı da yapmış olan bir kadın katılımcı şu sözleri söylemiştir:

> "…En büyük istediğimiz burada bir çocuk parkı veya bir yaşlıların... Çünkü Erenköy'ün en büyük eksikliklerinden bir tanesi odur. Yani bir yaşlıların,

> çocukların bir nefes alacağı yer yoktur. Dolayısıyla onun için bi şeyler yapalım istedik ama dediğim gibi isteklerimiz hiçbir zaman çok böyle yardım edici tarzda olmadı. Ya da civardaki insanlar da çok sıcak bakmadılar. Gönüllü Evi'nin yanında eskiden MOPAŞ Market vardı. Orası kapatılmıştı. Âtıl bir durumdaydı. Şimdi oraya iki salınca koymuşlar. Yani bir çocuk parkı gibi bi şey yapmışlar ama ne kadar hani tatmin edici bilmiyorum. Çok yalın zaten hiçbir yeşilliği yok" (KÇ.2).

Aynı konuya dikkat çeken bir başka esnaf erkek katılımcı da,

> "O ağaçlı sokakta bir sürü köşkler vardı. Onların hepsi yıkıldııı. Oralar hep iç içe binalar oldu. E dikkat ediyor musunuz Işıl Hanım Erenköy'de hiç çocukların oynayabileceği park var mı? Gördünüz mü? …Bir çocuğun parkta oynamaya hakkı yok mu?" (DG.27)

diyerek, Erenköy'de mülkiyetin kıymetli olduğuna, tren yolu boyunca yeşil alan yapılması için çok kez girişimde bulunulduğuna ancak kimsenin başaramadığına dikkat çekmiştir.

Erenköy'den kentsel dönüşüm nedeniyle yerinden edilen kiracıların yeni semt ve apartmanlarına alışma konusunda büyük bir sıkıntı çekmedikleri, kısa sürede adapte oldukları ve Fikirtepeliler' den farklı olarak orta gelir ve üstü düzeyde olmalarına da bağlı olarak yaşayacakları semt konusunda daha seçici olabildikleri kaydedilmiştir. Fikirtepeli katılımcılar ise, Fikirtepe'de geniş aileler ve hatta sülaleler şeklinde yaşamaya alışık oldukları için, kentsel dönüşümle birlikte taşındıkları semtlerde yalnızlık duygusu yaşadıkları ve yeni yaşam mekanlarına alışmakta zorluk çektikleri tespit edilmiştir. Fikirtepe'de bir arada yaşamanın verdiği dayanışma ile "yokluğun" da üstesinden gelebildiklerini ifade eden katılımcılar yeni semtlerinde yalnızlık duygusuyla mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Her ne kadar anne baba ya da evlat gibi birinci dereceden yakınlarıyla aynı semtte ya da yakın semtlerde yaşama çabasında olsalar da geçmişe duydukları özlemin çok büyük olduğu tespit edilmiştir. Kapı önlerinde çay içip, sohbet ederek sosyalleşmeye alışmış olan Fikirtepeliler yapılan yeni binalarında aynı geleneklerini sürdürmeye çalıştıklarında diğer apartman sakinlerinin şikayetçi oldukları tespit edilmiştir. 45 yaşındaki yerinden edilen bir erkek katılımcı yakınlarının yaşadığı bir deneyimi şöyle anlatmıştır:

> "…Mahalledeki ablalarımız, teyzelerimiz şey yapmışlar; hemen bu lobinin ön tarafında bahçe var, park alanı. Park alanına semaver falan yapmışlar yere kilim falan sermişler. Güvenlik şey yapmış, abla demiş gözünü seveyim bizi burdan kovduracak mısın demiş. Siz işinize bakın oğlum demişler. Yicekseniz gelin oturun yiyin karnınız açsa. Karnınız aç değilse demiş bizi bırakın keyfimize bakalım. Ondan sonra yönetim falan vesaire hani araya giriyorlar şey yapıyorlar. Yani oraya gelen insanlar diyorum ya Etiler'den gelmiş, Diyormuş 900 bin lira verdim daire aldım. Nereye geldim falan demiş. Öyle olunca insanlar ne yaptı demişler demek ki artık bize göre değil burası tekrar geldikleri ilçelere ya da farklı ilçelere taşındılar. Ya da köylerine gittiler" (DG.19).

60 yaşındaki erkek başka bir katılımcı ise, yenilenen binasında mutlu bir şekilde yaşadığını ifade ederek**,** uyumla ilgili sürece şöyle bir örnek vermiştir:

> "Yani oturanlar da var tabii. Tabi ayak uyduramayanlar da var. Yani şöyle ayak uyduramayan derken, işte havuz olsun bilmem ne olsun bu gibi şeyleri sosyal kullanamayanlar da var. Çünküüü erkek bayan karışık olduğu için havuz. Evet ama çok büyük bir sıkıntı yok yani. Her şey güzel" (DG.22).

4.7. Mekân ve Değişen Mekân Algısı

"Mekân kavramı zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihseli birbirine bağlar" (Lefebvre, 2016, s. 25). Lefebvre'e göre toplumsal mekânda değişen, üretilen ve yeniden üretilen bir tarihsellik söz konusudur. Bu tarihselliği inceleyen Lefebvre'e göre kapitalist üretim tarzı mevcut mekânı kullanır, dönüştürür diğer bir değişle yeni üretim tarzı eski mekânı kullanır ve amaçları doğrultusunda dönüştürür. Bu dönüşüm zaman zaman mekânı alt üst de edebilir. Lefebvre'e göre "Merkezileşmiş ve yoğunlaşmış mekânın örgütlenmesi hem siyasal iktidara hem de maddi üretime yarar, karları optimize eder. Toplumsal sınıflar, işgal edilen mekânların hiyerarşisi içinde buraya yatırım yapar ve burayı dönüştürür" (Lefebvre, 2016, s. 29).

Mutenalaştırma ile toplumsal düzen değişir ve değişim mekâna da yansır (Jager, 2015). "Değişen toplumsal düzen, hem parçası olduğu mekânsal düzene ve binalara yansır hem de onlar tarafından yeniden oluşturulur" (Jager, 2015, s. 112). Farklı tarihsel akışlara, dönüşümlere sahne olmuş olan bu iki ayrı semt için de mekânsal üretim devam etmektedir. Toplumsal varlığın gerçekleşmekte olduğu iki semt için de mekan algısı irdelenmek istenmiştir. Öyle ki, yapılan keşif çalışmasında eski bir Erenköylü olan katılımcı, belediyelerin kentsel dönüşüm sürecindeki etkilerine dikkat çekmiş ve Erenköy'de hızla gerçekleşen yıkımların, eski Kadıköy Belediye Başkanı'nın inşaat sektörüne yakınlığıyla daha hızlı ve fazla sayıda olduğuna dikkat çekmiştir. Böylece

ekonomi- politik manevralar kentsel dönüşüm ile ilgili alınan kararlarda etkili olmaktadır (Üçoğlu, 2021). Kentsel dönüşümü rant olarak değerlendiren katılımcılar Erenköy ve Fikirtepedeki mekanların değişimini de değerlendirmişlerdir. Erenköylü katılımcıların tamamı kentsel dönüşümün Erenköy'ün çehresini çok değiştirdiğini ancak, tren istasyonu ve çevresindeki yerleşimin "nostaljik havayı ve mahalle havasını" koruduğunu ifade etmişlerdir. Her ne kadar el değiştiren dükkanlar olsa da sıcaklığın korunduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Ancak özellikle yeni yapılan binaların giriş katlarının dükkân olarak inşa edilmesiyle kafe sayılarının arttığına da dikkat çekmişlerdir. Katılımcılar yeni yapılan binaların son yıllarda giriş katlarının müteahhit tarafından dükkan olarak değerlendirilmesi şartıyla yıkım kararının imzalandığına değinmişlerdir. Özellikle minibüs yolu üzerinde kafelerin çok arttığını ifade eden 38 yaşındaki kadın katılımcı: "Arkadaşlarımızla buluşacak, yürüyüşe çıktığımda oturup, kahve içebileceğim evime yakın alternatiflerin artması çok güzel oldu" (DG.5). Şeklinde konuşmuştur. 44 yaşındaki başka bir erkek katılımcı ise, istasyon ve çevresindeki dükkanların yenilenmesinde kentsel dönüşümle semte gelen genç nüfusun etkisi olduğunu ve artan dükkân sayısı arasındaki rekabete bağlı olduğunu ifade etmiştir. 12 senedir Erenköy'de yaşayan, 44 yaşındaki başka bir erkek katılımcı ise şöyle konuştu: "Buraya ilk taşındığımla şimdiki meydanın havası arasında pek bir fark yok bence. Bazı yenilikler oluyor. Çünkü insanlar yenilik arıyor. Yeni yeni insanlar geldi. Esnaf da yeni isteklere ayak uydurmaya çalışıyor" (DG.1).

Erenköy'den yerinden edilen 10 katılımcıdan 2'si ise, istasyon ve çevresindeki kapanan ve el değiştiren dükkânların kendilerini üzdüğünü ifade etmişlerdir. 60 yaş üstü 3 katılımcı kendileri için gezip, hava alacakları, sosyalleşebilecekleri yürüyüş mesafesinde bir parkları olmamasından yakınmışlardır.

Fikirtepeli katılımcılar için ise, Fikirtepe' deki toplu yıkımların ve dönüşümlerin mekân algısını tamamen değiştirdiği tespit edilmiştir. Kapı önlerinde çay içip sohbet etmeye alışık olan, çocuklarının sokak arasında top oynayarak büyüttüklerini ifade eden 38 yaşındaki kadın katılımcı yeni yapılan binaları işaret ederek, "Hani bu tarafın insanını istemiyorlar o taraflarda. Mesela burda bir kapıda oturma komşuluğumuz vardı bizim. Yazın onu bile şikâyet ediyorlarmış polislere yani" (DG.22) şeklinde konuşmuştur.

2019 yılında yayımlanan bir araştırma makalesi Zeytinburnu semtinin Sümer Mahallesinde kentsel dönüşümde sosyal etki değerlendirmesi bulgularını ortaya koymuştur. Benzer şekilde yapılan görüşmelerde yaşayanlar kentsel dönüşümle birlikte sokak diye bir şeyin kalmayacağını belirtmiş ve kapı önü oturmalarının sona ereceğini ifade etmişlerdir (Demirel & Serdaroğlu Sağ, 2019).

> "Sokakta insan bir fiziki birimle yüzleşirken, bir mekânla hemhal olurken aynı zamanda bir sosyal boyutu doya doya teneffüs eder. İnsanlar görür burada, insanlarla selamlaşır, insanlarla konuşur. Sevinçlere yahut kavgalara tanık olur sokakta. Oyunlar, kovalamacalar, canhıraş bağırmalar ve sesler doldurur sokağı. Bütün bunlara tanık olan insan, sokaktaki hayata kendini açar ve onun sosyal boyutunu içselleştirir" (Alver, 2010, s. 121).

Erenköy'den farklı olarak Fikirtepeli katılımcılar için Fikirtepe onlar için yaşamış oldukları Fikirtepe semtinin, sadece bir semt olmayıp bunun dışında "geniş aileler şeklinde, yokluklarını da paylaştıkları" çok daha değişik anlam yüklü bir mekân olduğu, yapılan görüşmelerde açıkça ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Fikirtepeli katılımcıların günlük hayatlarında semte yükledikleri anlamın Erenköylülere kıyasla çok daha derin olduğu aşikardır. Öyle ki, bu bağlamda katılımcılar şu yorumlarda bulunmuşlardır:

> "…kullandığım kasabım, marketim vardı ama eski canlılığını yitirmiş gibiydi. Sönük. Ama onlar etkileniyor diye düşünüyorum çünkü her rezidansın altında iş yerleri olacak. Muhtemelen büyük süper marketlerde açılacak. Şu anda ayakta duruyorlar ama… Hani böyle çölde kum fırtınası olur da etraf toz çamurlu isli gibi durur ya hastaneye giderken geçerken öyle gibi geldi bana. Yani ben şimdi giderken eski fırınımdan ekmek alıyorum. Kasabımdan et alıyorum. Oranın eti daha farklı. Kuyumcu sanki burda yokmuş gibi yani" (DG.16).

> "...benim o zamanlardan konuştuğum çocukluk arkadaşlarım falan var. Aynı beşiği paylaştığımız arkadaşlarımız var yani. …O ortamı bulabilir misin şimdiki durumda? Yaşayamazsın, bulamazsın. Farklı bir ortam. Yokluk vardı. Senin buzdolabında varsa komşun geliyordu buzdolabının kapısını açıyordu. İşte salçan, yağın, şekerin, unun bittiyse alıyordu sen gidiyordun onun buz dolabını açıyordun yemeğinde eksiğin varsa gidip onun yemeğini getirip çocuklarına yediriyordun. Dedim ya aile ortamı gibiydi" (DG.19).

> "…Suyun kesildiği zaman. Önceden sular çok kesilirdi. İki üç mahalle ilerden yani sokak ilerden tanıdığın insanlar gelirdi senin evinden suyu doldururdu ya da sen giderdin onların evinden suyu doldururdun. Şimdiki ortamda baktığın zaman alttaki komşunu ya da karşıki komşunun kapısına vurup da suyun var mı diye isteyemiyorsun" (DG.19).

Yapılan derinlemesine görüşmelerde Fikirtepe'de de Erenköy' deki gibi yeşil alan, çocuk parkı gibi çevre düzenlemelerinin yeni kentsel dönüşüm projelerinde semt bazında henüz yer almadığı ya da yaşayanlara tesir etmediği tespit edilmiştir. Öyle ki yeni yapılan rezidanslarda oturan 25 yaşındaki kadın katılımcı şöyle konuşmuştur:

> "Bizim sitenin olumsuz bir tarafı o hiçbir sosyal alanı yok. İnip bahçeye bir oturayım diyebileceğiniz sadece banklar dışında hiçbir alan yok. Hani bir çardaktır bir kafeteryasıdır. Hiçbir şey yok. Sadece yazları bazen havuz başına iniyorduk akşamları bir tarihten sonra onu da tamamen kullanıma kapattılar. O yüzden hep evdeyiz yani. Hani böyle bir çıkıp, yok" (DG.20).

Fikirtepe'de yaşamına devam eden, binalarının ve bulundukları bölgenin kentsel dönüşüme girmesini bekleyen 2 yaşında kız çocuk sahibi bir kadın katılımcı da aynı konuya dikkat çekmiştir:

> "Her yer inşaat alanı her yerimizde yükselen plazalar var biz aralarında sıkışmış gibiyiz. Çocuklarımızı oynatabileceğimiz bir park alanımız bile yok. Hiç memnun değilim ama ev kendimizin olduğu için bırakamıyoruz, yani taşınamıyoruz, gidemiyoruz" (DG.23).

Doğma büyüme Fikirtepeli olan ve 20 yıldır garsonluk yapan bir erkek katılımcı ise, esnaf açısından değerlendirerek düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "…mesela daha düne kadar bu mahalle bakkalları bu ufak marketler falan bir bakıyorum bu bütün yeni yapılan rezidansların altında her türlü her çeşit şey var yani bildiğiniz bir AVM gibi yani. Var yani market zincirleri de var, kebapçısı da var yani ne arasanız var. Tabi esnaf nasıl çalışıyor nasıl kazanıyor onu bilemem yani kazanını ama inşallah daha iyi olur" (DG.29).

Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri tarafından "Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları sonrası kentsel mekânda yaşanan dönüşüm ve değişimleri kent kültürü ve kentsel kimliği açısından ele almayı" (Nergiz & Yalçın, 2019, s. 251) amaçlayan, nitel araştırma yöntemi ile yapılan bir başka araştırmada da benzer bulgulara rastlanmıştır. Araştırma bulgularına göre kentsel dönüşüme uğrayan her semtte, değişen ve artan nüfusa paralel olarak küçük esnaf yerine zincir marketler, kafeler ve mağazalar yerlerini almışlardır. Böylece "Bakkal, kasap ve manav gibi kent kültürüne özgü birincil ilişkilerin kurulduğu alanlar yerlerini ikincil ilişkilerin yaşandığı alış-veriş merkezlerine bırakmaktadır. Kentlerin ruhu yok olmakta ve aidiyetsiz yerleşim birimleri haline gelmektedirler (Nergiz & Yalçın, 2019). Benzer şekilde Fikirtepeli

katılımcılardan yerinden edilenlerin tamamı zincir marketlerin açılmasının küçük esnafın sonunu getirdiği görüşünde oldukları ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan hali hazırda Fikirtepe'de yaşamlarına devam eden katılımcıların yarısı yeni açılan zincir marketlerin ve mantıcı, pizzacı gibi yerlerden memnuniyet duyduklarını belirtmişlerdir. 56 yaşındaki Fikirtepeli bir kadın katılımcı şöyle konuşmuştur:

> "…şimdi Daha güzel oldu yapılanlar. Mesela bizim bu arka taraf… O tarafa döndün mü sanki Bağdat Caddesi' ne dönmüş gibi geliyor. Bu yan tarafa dönüyorsun daha bir köhne yani. Daha bir şey insanlar oturuyorlar. Bizim evde gelin olduğu için çocuğu da alıyoruz yeni yapılan binaların önüne doğru yürüyüşe çıkıyoruz. Diyorum ya dönünce o yeni yapılan tarafa sitelere doğru sanki Bağdat Caddesi gibi oluyor orası" (DG.17).

Her iki semtte de kentsel dönüşüm sonucu mekânın yeniden üretimi devam etmektedir. Mekân geçmişinden izler taşıyarak ve geleceği de ön görerek (Lefebvre, 2016) kapitalist dünyanın yansımalarıyla ekonomik politik çıkarlar doğrultusunda her iki semtte de dönüşümünü sürdürmektedir. Her iki semtin tarihi gelişiminin farklılıklarına bağlı olarak değişen mekân algısı yaşayanlar tarafından farklı yorumlansa da ülkedeki ekonomi-politik söylemin katılımcıların söylemleri üzerindeki etkisi kaçınılmaz olmuştur. Fikirtepeli kentsel dönüşüm sonucu yenilenen binasında yaşamını sürdüren bir erkek katılımcı dönüşümü bekleyenlerin yaşadıkları zorluklar için: "Vallahi hak ettiler! Şimdi yalvarıyorlar ki yapılsın diye… Zamanında verseydiniz. Herkes tıkır tıkır yapsaydı. Şimdi Fikirtepe bitmiş olsaydı. Fikirtepe Daha da çok değer kazansaydı, kötü mü olacaktı! …Onların yüzünden bizim şeylerimiz fiyatlarımız bile şey olmuyor yani" (DG.22) şeklinde ifade etmiştir.

Artan ev fiyatları, değişen mekânın gerektirdiği sosyal ilişkilerdeki farklılıklar ve beklentiler Fikirtepe ve Erenköy' de yerinden edilmeleri de beraberinde getirmiştir. Fikirtepe' ye göre daha yüksek gelir grubunun ikamet ettiği Erenköy'de ev sahiplerinin 2/3 ünün yenilenen evlerinde ikamet etmeye devam ettikleri ancak kiracı olanların büyük çoğunluğunun artan ev kiraları nedeniyle başka semtlere taşınmalarının gerektiği tespit edilmiştir. Fikirtepe özelinde ise, yerinden edilmeler sadece komşuluk ilişkilerini değil mekâna yüklenen anlamın daha duygu yüklü olmasıyla aile bağlarının da kopmasına neden olduğu saptanmıştır.

4.8. Değişen Gündelik Hayat

Kentsel dönüşüm sonrası komşuluk ilişkilerinin incelendiği bir tez çalışmasının sonuçları da bulgularla paralel olmuştur. Ankara kent merkezi içinde bulunan birbirinden farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklere sahip dört ayrı mahallede yapılmış olan nicel araştırma sonuçlarına göre de mahalleyi yaşanabilir yapan en önemli faktörün komşuluk ilişkileri olduğu tespit edilmiştir (Yılmazöz, 2010). Yılmazöz'ün yapmış olduğu araştırma da ortaya koyduğu şekliyle kentsel dönüşümle yatay konut yerleşmesinden dikey konut yerleşmesine geçilmesiyle komşular arası ilişkiler azalmıştır. "Gecekondu yerleşmelerinde evin en azından dört tarafı açık ve evlerle çevriliyken, apartmanda en fazla karşı dairenin kapısı görüş alanı dâhilinde" olması iletişim kurmayı zorlaştırmaktadır (Yılmazöz, 2010). Özellikle Fikirtepe gibi gecekondulaşmayla yerleşimin başladığı bir semtte katılımcılar da kapı önü sohbetlerine, balkonlar arası laf atmalara, camdan cama bakışmalara ne kadar alışık olduklarını ve tüm bunları özlediklerini dile getirmişlerdir. Diğer taraftan daha yüksek sosyo ekonomik bir yerleşim geçmişine sahip ve merkezi konumunu uzun yıllardır sürdüren Erenköy'de komşuluk ilişkileri bu denli hayata bağlayan bir faktör olarak karşımıza çıkmamaktadır.

Kentsel dönüşümle birlikte ilişkilerin de nasıl bir dönüşüme sahip olduğu sorusu sorularak gündelik hayatlarına etkisi ve değişen gündelik hayat pratikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Buna göre, Erenköylü katılımcıların tamamı nüfusun gençleşmesine dikkat çekmiştir. Yaş ortalamasının çok değiştiğini, artan yeni daire sayısı ile eklenen nüfusun Erenköy'de yabancılaşmaya neden olduğuna dikkat çekmişlerdir. 38 yaşındaki bir kadın katılımcı: "…herkes birbirini tanıyordu. Komşularını, sokakta dolanan insanları daha bir tanıdıktı. Şimdi öyle değil bence çok hızlı değişti" (DG. 5) şeklinde konuşmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ise, komşuluk ilişkilerinin eskisi gibi olmadığını ifade ettikleri tespit edilmiştir. "Kentsel dönüşüme uğrayan binalarda hayatlar monoton ve ilişkiler yüzeysel bence" (DG. 1) şeklinde konuşan başka bir erkek katılımcı ise komşuluk ilişkilerine şu sözlerle yer vermiştir:

> "Komşuluk ilişkileri de eskisi gibi değil tabii. Bazı yerlerde komşular birbirlerini hiç tanımıyorlar bile kaç sene oturmalarına rağmen aynı binada. Ama eskiden öyle değildi. Akrabadan daha yakın olurdu komşu. Hanene en yakını! Ama artık öyle değil. Bunda **ülkenin** içinde bulunduğu siyasi, ekonomik durumda etkili.

> İnsanlar bunalmış durumda. Kimse kimseyle konuşmak istemiyor. Çünkü kendinin bir siyasi görüşü bakışı var. Bunu tartışmak ya da karşı fikri görmek duymak da istemiyor. İnsanlar yorgun" (DG.1).

Kentsel dönüşüm her iki semtte gündelik hayatların da değişmesine neden olmuştur. Gündelik hayatta alışılagelmiş komşuluk ilişkilerinin zayıflamasıyla ilgili ifadelerden bazıları şöyle yer almıştır:

> "Şimdi bir karşı komşumla görüşüyorum. Başka da kimseyi görmüyorum. Asansörde bile karşılaşmıyoruz artık. Eski evde ammmaaan böyle sabahlıklarla birbirimize inip, çıkardık biz. Şimdi bunda böyle merdiven olayı yok asansör var ya kimse kimseyi görmüyor. Hiç komşuluk kalmadı" (DG.8).

> "…çoğu çalışan oldu dediğim gibi bekar, genç, yeni üniversite mezunu var, bankada çalışan var. Onlar sabah gidiyor akşam geliyor. Onlar gençler hepsi. Benim bire bir ilişkim var mı desen. Ancak karşılaşınca selamlaşıyoruz. O kadar" (DG.14).

Yerinden edilen Erenköylülerden 40 yaşında erkek katılımcı "Yeni insanlar geldi Erenköy'e. O başka insanların gelmesiyle mahalle değişir" (DG.4) diyerek asansörde insanların birbirine nezaketen merhaba dediklerine de dikkat çekmiştir:

> "İnsanlar bilinmemeyi tercih ediyor artık. Çocukluğumda bayram namazına gider herkesi tanır selamlaşırdım. Şimdi Erenköy'de çok nüfus arttı." (DG.4).

Fikirtepe'de ise, Erenköy'den farklı olarak kentsel dönüşümün komşuluk ilişkileri yanında aile ilişkilerinde de mesafeye neden olduğu tespit edilmiştir. Öyle ki semte göçlerle birlikte büyük aileler şeklinde yerleşimin gerçekleştiği Fikirtepe'de yıkılan binalar ile birlikte aile ve geçmişe dayalı sıkı bağların da yıkıldığı tespit edilmiştir. Fikirtepe'de yenilenen binalarda yaşamlarına devam eden kişilerin ise, alışkınlıklarını değiştirmek ya da bırakmak noktasında zorlandıkları ve zamana ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Bu noktada yapılan yorumlar şöyle olmuştur:

> "…yakın arkadaşlarım var benim, arkadaşlar da zorlandılar. …En basitinden kapısının önüne ayakkabı koyuyor veya balkonuna bir şey asmak istiyor kesinlikle izin verilmiyor. Kapısı mesela balkonun camından nasıl diyim size bir patates çuvalı koymuş ona bile izin verilmiyor çuvalı içeri alın deniliyor, hani rahat değiller ama alıştılar onlarda alıştılar" (DG.22).

> "Yoook. Yoook. Yeni binalarda ilişki olduğunu zannetmiyorum. Ben şeye de gidiyordum. Eeee burda camii vardı. Kızımla beraber hani pekiştirme adına hani kuran öğrenmeye gidiyordum. İşte pandemiden ötürü o da yarım kaldı. Orda büyük, büyük binalar diye adlandırıyoruz artık orayı. Biz küçük binalar

olduğumuz için. O büyük binalardan camiiye gelenler olurdu. Komşuluk falan yoktu derlerdi" (DG.23).

Mutenalaştırma ile birlikte aynı mahalleyi paylaşan farklı gruplar arasındaki gündelik etkileşimler söz konusu olmuştur. Bu etkileşimleri incelemek ise, "mekânsal kümelenmeyi ve toplumsal dayanışma ve kaynaşmayı incelemek için önemlidir" (Şen & Soytemel, 2016, s. 92). Fikirtepe özelinde mutenalaştırma ile birlikte ortaya çıkan etkileşime bir örnek söylem şöyle olmuştur:

> "Yüzde 50' lik bir kısım mahalle olduğu gibi binaya şey yaptı yani dairelerine geçtiler aynı ortamı oluşturalım diye. Hatta o mahalledeki ablalarımız teyzelerimiz şey yapmışlar hemen bu lobinin ön tarafında bahçe var park alanı. Park alanına semaver falan yapmışlar, yere kilim falan sermişler. Güvenlik şey yapmış, abla demiş gözünü seveyim bizi burdan kovduracak mısın demiş. Siz işinize bakın oğlum demişler. Yicekseniz gelin oturun yiyin karnınız açsa. Karnınız aç değilse demiş bizi bırakın keyfimize bakalım. Ondan sonra yönetim falan vesaire hani araya giriyorlar şey yapıyorlar. Yani oraya gelen insanlar diyorum ya Etiler'den gelmiş, Diyormuş 900 bin lira verdim daire aldım. Nereye geldim falan demiş. Öyle olunca insanlar ne yaptı demişler demek ki artık bize göre değil burası tekrar geldikleri ilçelere ya da farklı ilçelere taşındılar. Ya da köylerine gittiler" (DG.19).

Kentsel dönüşüm kararıyla birlikte evlerini boşaltıp giden ancak hala yıkım için bekleyen binalara "dolan" Türkmenler, Özbekler ve Suriyelilerin Fikirtepeliler tarafından yadırgandığı ve kabul görmekte zorlanıldığı tespit edilmiştir. Kendi ülkelerinde yaşamlarını işsizlik, iç savaş gibi nedenlerle sürdüremeyen bu göçmenler için Fikirtepe ucuz barınma imkânı sağlamaktadır. Müteahhitlerle yaptıkları anlaşmalar akabinde evlerini apar topar boşaltıp giden Fikirtepeliler için ise, bu göçmenler gelir olmaktadırlar. Ev sahibi iken kiracı olmak zorunda kalan ve binaları yıllarca yıkılıp, yapılamayan Fikirtepeliler için bu göçmen grubu gelir kaynağı olmaktadır. Ancak hem Fikirtepe'de ikamet etmekte olan yerli halk için hem de bu göçmen grup için sosyal hayata uyum sağlamak çok da mümkün olmamıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu da bu konuya değinmişlerdir. 60 yaşındaki bir erkek katılımcı "Mesela ev sahibi gitti. Üç katlı yeri var. Eee kendisi gidiyor. Diğer evini de işte o tip yerlere; Türkmenler olsun, Özbekler olsun, ne bilim Suriyeliler olsun verdi kiraya. E nasıl olacak… Karışacak..." (DG.22). Diyerek görüş bildirirken 56 yaşındaki başka bir kadın katılımcı ise,

> "Valla şimdi komşuluk falan kalmadı. Eski komşuların da hepsi gittiği için. …Şimdi Türkmenler, Özbekler. Kimse kimseye güvenemiyor ki. Aha şimdi bir

> kişi tutuyor bir daireyi ondan sonra ona odayı veriyor öbürüne 500 lira 600'e bir oda veriyor. Öbürüne bir oda veriyor. İlk tutan bedava oturuyor. Vallahi bizim binaya bir tanesi taşındı ne merdiven parasını veriyor. Ne otomatik parasını. Ya diyorum arada bir de sen sil bari merdiveni parasını da vermiyorsun. Ben diyor silmem diyor. Ben üç senedir burdayım hiç merdiven otomatik parası ödemedim diyor. Ya! Onlara göre bizim bura Almanya yani" (DG.17).

Yapılan yeni binaların sosyalleşmeye çok da fırsat vermediğini 25 yaşında ve iki yıldır Fikirtepe'de bir rezidansta yaşayan kadın katılımcı da şu sözlerle dile getirdi:

> "Bizim sitenin olumsuz bir tarafı o hiçbir sosyal alanı yok. İnip bahçeye bir oturayım diyebileceğiniz sadece banklar dışında hiçbir alan yok. Hani bir çardaktır bir kafeteryasıdır. Hiçbir şey yok. Sadece yazları bazen havuz başına iniyorduk akşamları bir tarihten sonra onu da tamamen kullanıma kapattılar" (DG.20).

Fikirtepeli katılımcıların 8'i yeni yapılan binalarda akrabalarının oturduğunu ancak, onların bile birbirleriyle eskisi gibi görüşemediklerini ifade etmişlerdir. Her iki semtten de çocuklu katılımcıların çocuklar ve yaşlılar için sosyalleşebilecekleri yeşil alan ihtiyacına dikkat çektikleri tespit edilmiştir. Fikirtepe'de daha yüksek oranla her iki semtte de kentsel dönüşümle birlikte insanların kabuklarına çekildikleri ve yalnızlaştıkları tespit edilmiştir. Sosyo ekonomik açıdan daha düşük gelir seviyesine sahip olan Fikirtepeliler için bu yalnızlaşmanın daha hissedilir derecede arttığı tespit edilmiştir. İstanbul'da 2503 kişiyle yapılmış olan araştırmaya göre "kentsel dönüşümle mahalle kültürü bozuluyor" önermesine katılımcıların %70,5'i tamamen ya da kısmen katıldıklarını ifade etmişlerdir (Duman, 2015). Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri tarafından yapılan araştırma bulgularında da kentsel dönüşümle birlikte komşuluk ilişkileri, dayanışma ve sosyo-kültürel etkinliklerin zayıfladığı tespit edilmiştir (Nergiz & Yalçın, 2019).

Erenköy Mahalle Muhtarı Necla Alpüstün ise, binaların depreme karşı dayanıklı hale getirilmesinin iyi bir şey olduğunu ancak ada bazlı yapılmış olsaydı daha iyi olabileceğini ve süreç içerisinde 40 yıllık komşuların bile aralarının açıldığının ilişkilerin bozulduğuna dikkat çekerek, "...Yaşlı bir teyzemiz karşı apartmanda 40 yıl karşı komşusuyla aynı apartmanda ve çocukları beraber büyütmüşler ama bu kentsel dönüşüm nedeniyle hani vermiyor imza atmıyor diye kapısını kırmışlar mahkemelik olmuşlar. Burada bana ağlayarak anlatmıştı. Beni çok üzmüştü tabi" şeklinde konuşmuştur.

Fikirtepe Mahalle Muhtarı Halil Erdoğan ise, yerinden edilenlerin genellikle gitmeyi tercih ettiği semtlerin Esatpaşa, Bulgurlu, Ünalan ve Kayışdağ olduğunu ancak oralarda kiraların çok yükseldiğini, konuyla ilgili mahalleliyi önceden uyardığını şöyle ifade etmiştir:

> "İlk imar 2011 de ilk çıktığında ben burdaki ilk kiracılara dedim ki bakın kiracısınız bekliyorsunuz ama 6 ay sonra 1 sene sonra taşınacağınız zaman çok yüksek paralar ödeyeceksiniz. Bizi dinleyenler 400'e 500'e ev buldular, gittiler. Bir sene sonra bir, bir buçuktan aşağı ev bulamadılar. Nasılsa kiracısınız gideceksiniz, yani hani ev sahibinin beklemesine bişey diyemem ev sahibi bekler."

Fikirtepe muhtarı da mahallelinin söylemlerine paralel olarak eskiye duyduğu özlemi dile getirmiştir. Kentsel dönüşüm sonrası yerlisinin sayısının artmasının, geri dönüşlerin olmasının zor olduğunu düşündüğünü ifade eden Fikirtepe muhtarı Halil Erdoğan, değişen gündelik hayatla ilgili mahallelinin durumunu şu sözlerle özetlemiştir:

> "Biz akrabalarımıza gitmezdik. Yani gitme ihtiyacı duymazdık. Öyle bir komşuluğumuz vardı ki. Acısını acı yapıp yaşayan neşesini neşeylen yani her haliyle yoğrulan bir millettik biz. O kadar iyi bir kültürümüz vardı. …Önceden bir mahalleye girdin mi muhtarım nasılsın? Otur sohbet et çayını iç. Camiye gidiyorsun aynı, derneğe gidiyorsun aynı. Ama bu kültürde komşuluk bi kere gelenler var ya hani bildiğimiz bi şey var ya kimse kimseyle ne bir merabası var. Ne bir hastasına giden. Yani hiçbir iletişim yok. Burda insanlar eskiden o kültüre alışmışlar. Bu kültürde de çok sıkılıyorlar. Şimdi nereye kadar sabredecekler bilmiyoruz."

4.9. Covid 19 Salgının Erenköy ve Fikirtepe Özelinde Gündelik Hayata Etkisi

Nitel araştırma için hazırlanan derinlemesine görüşme çerçeveleri planlanırken patlak veren Covid 19 salgının kentsel dönüşüme uğrayan semtlerde gündelik hayatları ne ölçüde etkilediğine dair bir araştırma sorusu eklenmesi elzem görülmüştür. Salgının taşıdığı risklerle bireylerin gündelik hayatlarında nasıl bir etkiye sahip olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. Modern toplumda ortaya çıkan riskleri ve bunların toplumu nasıl etkilediğini ele alan Ulrich Beck'e (1944-2015) göre (2019) riskler fakir zengin ayrımı yapmadan toplumun her kademesini etkileyebilmektedir. Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid 19 salgınında bugün itibariyle Dünya üzerinde 3.208.190 kişi hayatını kaybetmiştir[23]. Devam eden salgın şimdiye kadar ülkemizde ise 86.871[24]

[23] https://www.cnnturk.com/corona-virusu-haberleri erişim tarihi: 9.2.2022

kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Yapılan aşılama çalışmaları ve ilaç bulma yolundaki araştırmalar devam etse de salgın tüm dünyada can alamaya devam etmekte hem sosyal hem ekonomik olarak yarattığı risklerle de dünyayı kasıp kavurmaya devam etmektedir. Dünya bugüne kadar veba, kolera, sars, domuz gribi, ebola gibi salgınlara sahne olmuş ve bu salgınlarda savaşlardan daha fazla insanın hayatını kaybettiği tarihe işlenmiştir. Bugün insanoğlunun karşı karşıya kaldığı Covid 19 salgını ülkemizde de yüz yüze ilişkilere ket vurmakta, aileleri evlerine hapsetmekte, çocukların eğittim ve öğretim hayatında eşitsizliklere sebep olmakta, aile bütçeleri sarsılmaktadır. Yetişkinler ve çocuklar "yeni normallerine" alışmaya çalışmaktadırlar. Hem Erenköylü hem de Fikirtepeli katılımcılarla salgın sürecinde neler yaşadıkları ve hissettikleri sorulmuştur.

Erenköy'den yerinden edilen ve halihazırda yaşamlarını sürdüren, kentsel dönüşümün birbirinden uzaklaştırdığı, katılımcılar için salgın sürecinin komşuları birbirine yaklaştırdığı tespit edilmiştir. Ailelerini, yakın akrabalarını görememekten yakınan katılımcılar bu süreçte komşularını tanıdıklarını, onlarla apartman otoparklarında, binaların teraslarında, site çardaklarında bir araya gelerek mesafeli de olsa sosyalleştiklerini dile getirmişlerdir.

Bu noktada Erenköylü katılımcılardan farklı olarak Fikirtepeli katılımcıların yalnızlaşma süreçlerinin daha da arttığı tespit edilmiştir. Buna sebep olarak ise, yine sosyo ekonomik farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, Erenköy' den yerinden edilen katılımcıların, Ataşehir, Sahrayıcedid gibi sosyo ekonomik düzeyi yüksek semtlerdeki sitelerde ve nispeten yeni binalarda ikamet ettikleri tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak eğitim seviyesi yüksek ve ekonomik durumu orta ve üstü olan bina ve sitelerde ikamet eden katılımcıların bu süreçte hem kendilerini korudukları hem de mesafeli de olsa çocukları ve kendileri için sosyalleşebildikleri tespit edilmiştir. Özellikle 65 yaş üstü katılımcılar, gençlerin kapılarını çalıp ihtiyaçlarının olup olmadığını sorduklarını ve bu durumdan memnuniyet duyduklarını dile getirmişlerdir. 66 yaşındaki psikolog kadın katılımcı "Hiç tanımadığım genç komşularım kapımı çalıp bir ihtiyacınız var mı diye soru sordular. Ortak sorun insanları birbirine yaklaştırır. E

[24] https://covid19.saglik.gov.tr/ erişim tarihi: 13.2.2022

Covid 19 da ortak bir sorun olduğu için tabii ki yaklaştırdı insanları birbirine" (DG.2) şeklinde ifade etmiştir. 37 yaşındaki üniversite mezunu yerinden edilen bir kız çocuk annesi katılımcı ise, insanların hayatının muhasebesini yapmaya vakit bulduğun ve yavaşladığın şu sözlerle dikkat çekmiştir:

> "Biz eğlendik ve birbirimize çok destek olduk. Herkes site içi yaşamaya başladı. Muhabbet arttı. Çocukların hepsi bahçeye çıkma durumu yoktu daha önce mesela. Çocuk çocuğu tanımıyordu. Ama şimdi bilmem kimin çocuğu demeye başladık. O eski zamanlardaki gibi komşuculuk başladı. Fiziksel bir uzaklaşma ruhsal bir yakınlaşma doğurdu. Manevi anlamda bir yakınlaşma oldu. Kapısını çalabileceğim kişi sayısı arttı" (DG.3).

Erenköy' den taşındıktan sonra 44 daireli bir siteye yerleşmiş olan 45 yaşındaki kadın katılımcı da şöyle konuştu: "Çaylarımızı, her şeyimizi indirdik. Mesafeyi koruyacak şekilde herkes maskeli olarak indi tabii. …Kameriyemiz de çok geniş bir alan olduğu için mesafemizi koruyarak yine çayımızı kekimizi yedik" (DG.12).

40 yaşındaki erkek katılımcı ise komşularıyla tanıştığını, çocuğunun sitedeki diğer çocuklarla tanışıp, arkadaş edindiğini ifade etmiştir.

Fikirtepeli katılımcıların ise, tamamı evlerine kapandıklarını ve yalnızlaştıklarını vurgulamışladır. 47 yaşındaki bir kadın katılımcı "Soğuduk sanki insanlardan. Misafirsizliğe alıştık. Rahatlığa alıştık" (DG.18). Şeklinde konuşmuştur. Fikirtepeli yerinden edilen katılımcıların büyük bir kısmı eğer hala Fikirtepe' de olsaydık bu salgın sürecini daha rahat atlatırdık şeklinde görüş bildirdiler:

> "Eğer önceki Fikirtepe' de olsaydık arada bir cadde vardı. Balkon balkona konuşabiliyorduk. Sesimizi duyabilirdik. Üç katlı dört katlı binalarda balkonlarda insanlar birbirleriyle sohbet edilebiliyordu. En azından böyle sıkıntılı olmadan atlatabilirdik diye düşünüyorum. …Depresyona girmezdik en azından. Terapi gibi olurdu tanıdığın bir simayı görmek. El sallamak konuşmak…En azından bir karşıdan görebilecektim" (DG.16).

> "İnsanlarla bir araya gelmekten çekiniyoruz eşinizden dostunuzdan uzaklaştık. Yani annenizi bir kardeşinizi göremiyorsunuz. Yeğenlerinizi sevemiyorsunuz. Evinize bir misafir kabul edemiyorsunuz. Vaktinizi evinizde geçiriyorsunuz. Maddi anlamda da kısıtlama getirdi" (DG. 28).

> "Çok zor geçti çünkü çalıştığımız işletme kapandı. Mecburen kısa çalışma ödeneğine döndük. %100 lük kazancımız %50 ye düştü. Hem giderimiz daha çok arttı evde oturduğumuz için. Dışarıya çıkamadık hani çoluğumuzu çocuğumuzu hapsettik evden dışarı çıkamıyoruz" (DG.29).

Fikirtepe'de yapılan odak grup görüşmesinde salgın dönemi virüse yakalanıp evde karantina sürecini geçiren kişilerin komşularıyla camlarından ya da balkonlarından sohbet etme fırsatı buldukları birbirlerine yemek yaptıkları tespit edilmiştir. Ancak Fikirtepe' den yerinden edilen katılımcılar yaşadıkları yalnızlığı ve mahallelerine duydukları özlemin salgın sürecinde nasıl arttığını dile getirmişlerdir.

BÖLÜM 5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İstatistiki araştırmalar 2050 yılında Dünya nüfusunun üçte ikisinin kentsel alanlarda yaşayacağını öngörmektedir. "1927 yılında gerçekleştirilen ilk sayıma göre nüfusu 13.648.270 olan Türkiye'de, halkın %75,8'i belde ve köylerde, %24,2'lik bölümü ise il ve ilçe merkezlerinde yaşarken, 1950 sonrasında nüfus kentsel alanlarda toplanmaya başlamıştır."[25] Bu oran 2018 Dünya Bankası verilerine göre büyük değişiklik göstermiş olup, kentsel alanlarda yaşayan nüfus oranı %75,1'e yükselmiştir. Günümüzde Avrupa nüfusunun ise, %75 i kentlerde yaşamaktadır[26]. Sanayi devrimi ile kentlerde artan sermaye birikimi kent nüfusunun tüm Dünya'da yukarı ivme kazanmasına neden olmuştur. Böylece Dünya üzerinde kentleşme sanayileşme ile birlikte ve omuz omuza ilerlemiştir. Hızlı ve kontrolsüz bir şekilde göç alan kentlerde göz yumulan gecekondu mahallelerinde yetersiz alt yapı ile sağlıksız koşullarda başlayan yaşamlar ülkemizde de 1950lerde kentlerin yüzünü hızla değiştirmeye başlamıştır. Kentsel dönüşüm projeleri ise, bu sürece paralel olarak yol almıştır. İlk kaçak yapılaşmanın görüldüğü Zeytinburnu ilçesi yine kentsel dönüşümün İstanbul'da ilk başladığı semt olmuştur. Ayrıca gecekondu mahalleri de yine bu paralellikte kentsel dönüşüme girmişlerdir (Kahraman, 2006).

Ülkemizde 1965 yılında kat mülkiyeti yasasının çıkmasıyla devlet yap-satçılık sürecine göz yummuş böylece 1970lerden itibaren Türkiye kentleşmesinde gecekonduların apartmanlaşma süreci hakim olmaya başlamıştır. "Apartmanlaşma bir yandan yoğunluğu arttırıp mevcut yapı stokunu dönüştürürken, yapı malzemesini, kentsel ekolojiyi, bahçe kullanımını komşuluk ilişkilerini ve yaşam tarzını da değiştiren bir süreçtir" (Çavuşoğlu, 2016, s. 189). 1980 sonrası Türkiye'sinde ise, gecekonduların üzerlerine katlar çıkılmaya devam ederken kentlerde apartmanlaşma inşaat teknolojilerinin gelişmesi ve arsa değerlerinin de yükselmesine bağlı olarak yüksek katlı yapılaşmaya ve hatta gökdelenleşmeye dönmüştür (Çavuşoğlu, 2016). İstanbul aldığı göçlerle tarihi dokusunu kaybetmeye başlamış, hava kirliliği ve ulaşım sorunu artmış, gecekondu bölgelerinin dönüşümünü gerçekleştirecek yeni projeler siyasal iktidar tarafından da desteklenmeye başlanmıştır. 1980 sonrası sermayenin de

[25] https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670 erişim tarihi:22.02.2022
[26] https://cevreselgostergeler.csb.gov.tr/kentsel---kirsal-nufus-orani-i-85670 erişim tarihi:22.02.2022

küreselleşmesiyle dünyada neoliberal iktisat politikaları egemen olmaya başlamış; 2000'li yıllarda bu politikalara ve özelleştirmeye bağlı olarak gücünü kaybeden devlet, iktisadi gücünü kazanmak için kentsel dönüşüm projelerine başvurmuş ve böylece kentsel mekan yeniden üretilmek istenmiştir. Ekonomi inşaat sektörüne bağlı ayakta tutulmaya çalışırken kentsel dönüşüm planlarında ise, yıllar içerisinde kurulmuş toplumsal ilişkiler göz ardı edilmiş, toplumsal sınıfları ayrıştıran, yerinden etmelere sahne olan politikalar söz konusu olmuştur. Türkiye'nin deprem risk haritası göz önüne alındığında ise kentsel dönüşüm belli mahallerde yaşayanların yaşam güvenliği için zorunluluk olmuştur. Ancak rant alanı haline dönüşen bir emlak piyasasının varlığı söz konusu olmuş ve bu durum kent sosyolojisi açısında artarak devam eden sorunlara sebep olmuştur.

1980'lerin ikinci yarısı ile birlikte kamu altyapı ve inşaat yatırımları artmaya başlamasıyla kuruluşu gerçekleştirilen Toplu Konut İdaresi (TOKİ) günümüz hükümetinin kent politikalarında etkili bir aktör konumuna gelmiştir (Arslan, 2014).

İstanbul Türkiyedeki kent araştırmalarının merkezi konumunda olmuştur. Küresel olarak dünya kentleriyle benzerlikleri, sermayenin hareketliği, sanat, kültür, turizm, reklam, eğitim, sağlık vb. sektörlerdeki gelişimlere paralel olarak kentlilik ve kent kimliği araştırmaları da İstanbul üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüzde İstanbul'un çehresini büyük finans merkezleri gökdelenler, alışveriş merkezleri gibi yüksek standartlı tüketim talebi belirlemektedir. Yeni inşa edilen bu gökdelenlerdeki yaşam alanlarının reklamı "seçkin bir hayat reklamı" ile de pazarlanmaktadır (Şatıroğlu, 2017).

İstanbul'un Erenköy ve Fikirtepe mahallelerindeki kentsel dönüşüm sonucu değişen hayatları karşılaştırmalı olarak ortaya koymak amacıyla, yerinden edilme ve mutenalaştırma ilişkilselliği çerçevesinde yapılan bu tez araştırmasında; nitel araştırma yöntemleri ile görece hassas konularda, derinlemesine veri elde edilmiştir. Araştırma aşamasında derinlemesine görüşmelere ek olarak Fikirtepe mahallesinde odak grup görüşmesi de yapılmıştır. Odak grup görüşmesinde yer alan katılımcıların son "eski mahalleliler" olması araştırmaya ayrıcalık katmıştır. Öyle ki bu kişilerin canlanan kentsel dönüşüm sürecindeki değişmekte olan hayatlarına da tanık olunmuştur. Fikirtepe açısından bakıldığında bu tez araştırması kentsel dönüşüm tamamlanmadan

başlamıştır ancak tamamlanmasına da tanıklık eden özgün bir geçiş dönemi tezi olmuştur.

Fikirtepe, aldığı göçler sonucu gecekondulaşma ile başlayan gündelik hayatın, değişerek günümüzde geldiği son noktayı anlatan bir örneklem olmuştur. Fikirtepedeki kentsel dönüşüm ise, Neoliberal politikaların izdüşümündeki dönüşümün en canlı örneklerinden birisi olarak devam etmektedir.

Mahalle sakinlerinin gündelik hayatlarında birbirlerine yüz yüze sıkı ilişkilerle ve güçlü bağlarla bağlı olan Fikirtepeliler kentsel dönüşümle birlikte yerlerinden edilerek, kendilerini yüzeysel ilişkilerin hüküm sürdüğü kent yaşamının içinde bulmuşlardır. Hem son "eski Fikirtepeliler" hem de yerinden edilen Fikirtepeliler kentsel dönüşüm sürecinde olası hakları ve finansal kaygıları konusunda belirsizlikler yaşadıkları da ortaya çıkmıştır. Fikirtepe'de mutenalaştırma ile birlikte ekonomik eşitsizliklerin artması da söz konusu olmuştur. Yerlerinden edilen çocuklu Fikirtepeli aileler için çocuklarının okul değişiklikleri, özellikle muhafazakâr mahalle hayatına alışmış olan ergen yaştaki gençlerin yeni mahalle yaşantıların adaptasyonu araştırılması gereken bir başka konu olarak önerilmektedir.

Erenköy Mahallesi açısından bakıldığında ise, Tanzimat'tan sonra Kadıköy'de yerleşim artmaya başlamış, Erenköy semti de başta Abdülmecit'in kızı Cemile Sultan olmak üzere sultanlara ve paşalara ev sahipliği yapmıştır. Sultanların ve paşaların izleri bugün yüksek apartmanların isimlerinde mevcuttur (Giz, 1990). Oysa Erenköy 1950lerdeki göç dalgasından başlarda kendisini korumayı başarmış, yeşil bahçeleriyle bezeli köşkleriyle bir sayfiye mahallesi olarak tarihte yer almıştır. Ancak "1972'de çıkarılan Bostancı-Erenköy Bölgeleme Planı ve 1973'te Boğaziçi Köprüsü'nün açılması, Erenköy'ün içinde bulunduğu bölgedeki yapılaşmayı[27]" oldukça hızlandırmıştır. Bağlar ve bostanların sökülmesi ile konak ve köşklerin çoğunun yıkılmasıyla çok katlı apartmanlar[28]" inşa edilmiştir.

Kentsel dönüşüm çalışmaları her mahalle için kendine özgü bir süreçtir, dolayısıyla her iki mahalle için de homojen, tek tip bir süreç olarak değerlendirilemez.

[27] https://tr.wikipedia.org/wiki/Erenk%C3%B6y,_Kad%C4%B1k%C3%B6y Erişim Tarihi: 23.02.2022

[28] https://tr.wikipedia.org/wiki/Erenk%C3%B6y,_Kad%C4%B1k%C3%B6y Erişim Tarihi: 23.02.2022

Her mahallenin farklı ihtiyaçları vardır. Erenköy ve Fikirtepe Kadıköy'ün lokasyon olarak birbirlerine oldukça yakın olmakla birlikte, tarihsel gelişimleri açısından bakıldığında, farklı iki semtidir. Kentsel dönüşümle birlikte ortaya çıkan sorunlar da farklılıklar göstermiştir. Sınırlılıklarda da değinildiği üzere salgın şartları araştırma sürecini zorlaştırmış olsa da derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmesi problemi keşfetmek, detaylandırmak, zaman içerisinde değişen hayatları yakından takip edebilmek, yorumlayabilmek ve değerlendirebilmek açısından verimli geçmiştir. Bulgular açısından değerlendirildiğinde her iki mahallede de öne çıkan temalar ise, güvenlik, değişen gündelik hayat, çevresel tahribat, mekâna yüklenen anlam, eşitsizlik ve salgın olmuştur.

Her iki mahallede de katılımcılar hem yaşadıkları kent olan İstanbul için, hem de yaşadıkları mahalle için güvenlik konusuna değinmişlerdir. Katılımcıların yarıdan fazlası tarafından İstanbul'un gürültülü, kaotik, yorucu ve güvenlik sorunlarının olduğu bir kent olarak değerlendirmekte olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Erenköy Mahallesi zaten güvenli bir mahalle olma durumunu kentsel dönüşümle birlikte korumaya devam etmiştir. Fikirtepe' de ise, gasp, yangın, uyuşturucu kullanımından yakınan mahallelinin büyük bir kısmı kentsel dönüşümle birlikte daha güvenli bir mahalleye dönüşme ihtimalini vurgulamışlardır. Fikirtepe'nin kentsel dönüşümle birlikte daha güvenli bir semt olacağına dair inancın fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Kentsel dönüşüm projeleri hazırlanırken kuşkusuz kentler sürpriz tehditlere karşı önlemlerini almak durumundadır. Bu amaçla Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 16.05.2012 tarihinde 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun yayınlanmıştır. Bu kanuna dayanarak hem Fikirtepe'de hem de Erenköy'de riskli yapıların dönüşümü devam etmiştir. Ancak Covid 19 salgını göstermiştir ki içinde bulunduğumuz yüzyılda tek tehdit deprem değildir. Kentsel dönüşüm projelerinin farklı olası risklere karşı da önlem olacak şekilde kentlerin işlevsel verimliliğini arttırarak hayata geçirilmesi elzemdir. Söz konusu Kanun metninin 6. Bölümü olan, Planlama Bölümü'nün 18. ve 19 maddelerinde "sosyal ve ekonomik gelişmenin sağlanması, yaşam kalitesinin artırılmasının esas olması, sosyal ve teknik altyapı alanlarının sağlanması ile kentsel doku ve yaşanabilirlik" hususlarına dikkat

çekilmiştir[29]. Kanun maddesinden de anlaşıldığı üzere kentsel dönüşüm sadece yıkıp yapmanın ötesinde toplumsal boyutunun da dikkate alınması gereken bir planlama ile gerçekleşmelidir. Kentli insan için yaratılan/dönüştürülen yaşam koşulları önem kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında kentsel dönüşüm yeni mekânlar üretirken, gündelik hayat pratiklerinin de yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Böylece kentsel dönüşümün disiplinler arası çalışmalarına ek olarak, kent sosyolojisi bağlamında insanın ve toplumun mekânla olan ilişkisini ele almak gerekmiştir.

1980'lerde ağaçların binalara gölge yaptığı mahallelerde yaşanan dönüşümle dikey yapılaşma ile günümüzde gökyüzünü görmekte zorlanan mahalle sakinleri her iki semtte de bu durumdan yakınmışlardır. Salgın sürecinde ise, dönüşen binalarda yaşamlarını sürdürebilen eski Erenköylüler eskiden apartmanlarının bahçeleri olarak adlandırdıkları şimdi ise arabalarına otopark olan beton yığınları arasında sosyalleşmeye çalışmışlardır. Bu noktada kentsel dönüşüm projelerinin mahalle sakinlerine nefes aldıracak nitelikte olması gerektiği bir kez daha önem kazanmaktadır. Çevresel tahribat her iki mahalleli için de ortak sorun olarak tespit edilmiştir. Her iki mahallede yaşayanlar ve yerinden edilenler için de yükselen binalar gökyüzünü kapatmakta, yeşili azaltmakta, artan nüfusla birlikte her iki mahallede de bahçe, oyun alanı, park ihtiyaçlarını arttırmıştır. Fikirtepe'de yarım kalan ve özel inşaat firmalarının bazıları tarafından başlanamayan inşaatların yapımından sorumlu olan Emlak Konutun, projelerinde yeşil alanının yüzde 70 arttırılacağı ilan edilmiştir.[30] Fikirtepe için geniş park ve yeşil alana kavuşma imkânı doğmuştur. Ancak bunların açık yeşil kamusal alanlar mı yoksa site için yeşil alanlar mı olacağı sorgulanması gereken bir başka konu olarak önerilmektedir.

Rant halini alan günümüz emlak politikalarına sahne olan ve olmaya devam eden her iki semtte de bir başka ortak bulgu ise, mahallelerin manevi değerini yitirmiş olduğunun ifade edilmiş olmasıdır. Katılımcıların değişen mekân ve gündelik hayat açısından değerlendirilmelerine bakıldığında her iki semtin de kentsel dönüşümle birlikte ruhlarını ve samimiyete dayalı ilişkiden beslenen manevi gücünü yitirmeye yüz tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kentsel dönüşüm sadece mahallelerin

[29] https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16849&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5 erişim tarihi 31.01.2022

[30] https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yeni-fikirtepede-insaat-basladi-41884168 Erişim Tarihi: 22.02.2022

çehresini değiştirmekle kalmayıp, barındırdıkları maneviyat ve mahremiyet duygularını da dönüştürmüştür. Kentsel dönüşüm beklentilere ne kadar cevap verebilmektedir? Seçkin hayatlar sunan projeler mahalle sakinlerini nasıl bir belirsizlikle karşı karşıya bırakmaktadır?

Araştırmada Her iki mahallede de kiracılar, kentsel dönüşüm sürecinin kesin yerinden edileni olmuşlardır. Mal sahipleri açısından da sürecin derin eşitsizlikler barındırdığı bulgularda açıkça ortaya çıkmıştır. Yüksek oranda 65 yaş üstü nüfusun yaşadığı Erenköy'de özellikle bu yaş grubunun dönüşen binalarına geri dönebilmeleri pek mümkün olamamıştır. Bu kişilerin büyük kısmı emekli maaşları ile yenilenen dairelerinin giderlerini karşılayamaz olmuşlar ya da ömürleri süreci tamamlamalarına yetmemiştir. Erenköy'ün en mutena halini bilen 65 yaş üstü ve yerinden edilen sakinleriyle ayrıca nitel bir araştırma yapılmasının literatürde eksik kalan bir alanı tamamlayacağı değerlendirilmektedir. Fikirtepe açısından da yerinden edilen kemikleşmiş mahallelilerin genellikle Esatpaşa'da yaşamayı tercih ettikleri tespit edilmiştir. Bu süreç içinde Esatpaşa'ya yerleşmiş olan son eski Fikirtepelilerle yeni mahallelerinde yapılacak olan görüşmelerin de başka bir araştırmaya ışık tutabileceği düşünülmektedir. Gittikleri/gitmek zorunda bırakıldıkları yeni mahallerindeki ilişki yapısına uyum sağlamakta maddi ve manevi açıdan zorlanan Fikirtepeli katılımcıların yalnızlaştıkları ve tükenmiş, bıkkın kentli halini aldıkları görülmüştür. Böylece Fikirtepeliler için kentsel dönüşüm yerinden edilmeyle birlikte, "mağduriyet" duygusunu da önemli ölçüde beraberinde getirmiştir. Erenköy açısından değerlendirildiğinde ise, hem yerinden edilenler hem de Erenköy'de yaşamaya devam edebilenler açısından hayatlarında insan ilişkileri bakımından değişiklikler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yerinden edilen Erenköylülerin Erenköy'ün mahalle havasını özledikleri ortaya çıkmıştır.

Araştırma kapsamı açısından salgın sürecinin araştırmaya dahil edilme zorunluğu doğmuştur. Çünkü yapılan her görüşmede katılımcılar mutlaka salgın sürecinde yaşadıkları yalnızlaşmaya da ayrıca değinmişlerdir. Salgın koşulları, yeniden canlanan kentsel dönüşüm sürecinde Fikirtepelilerin yaşadığı belirsizlik ve güven noksanlığı duygusunu perçinlemiştir. Yerinden edilen Fikirteplilerin salgın sürecini eski mahallelerinde yaşayabilmiş olsalardı bu denli yalnızlık çekmeyeceklerine olan inançlarının güçlü olduğu ortaya çıkmıştır. Mahallede kalan "son Fikirtepeli"

katılımcıların da süreci yine yardımlaşma içerisinde daha kolay atlattıkları tespit edilmiştir. Salgın koşullarında Erenköylüler açısından ilginç bir saptama söz konusudur: Dönüşen binalarında birbirlerine selam vermeyi bile unutmuş olan Erenköylüler salgında apartmanlarının bahçelerinde çaylar kahveler içip, bir araya gelerek komşularını tanıma fırsatı yakalamışlardır. Böylece Erenköy'de kentsel dönüşümle birlikte yalnızlaşan Erenköylüler salgın sürecinde 7'den 70'e unutulan komşuluk ilişkilerini yaşamışlardır. Yerinden edilen Erenköylüler açısından ise, Fikirtepe'de yerinden edilenler gibi bir özlem söz konusu olmamıştır. Erenköylü yerinden edilen katılımcılar da, yeni semtlerinde apartman komşularıyla birlikte mesafeli bir ilişki içinde "yalnızlaşmadan izole olmayı" başardıklarını ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırma sonuçlarında İstanbul'da gelinen son noktanın ise, çarpık kentleşme üzerine inşa edilen, daha da büyük çaplı çarpık kentleşmeden ibaret olduğu ortaya çıkmıştır. Kentsel dönüşüm çalışmaları yüksek oranda mimarlık, coğrafya, iktisat, şehir ve bölge planlama araştırmaları üzerinden yapılmıştır. Oysa kentsel dönüşümü toplumsal ihtiyaçları göz önüne almaksızın tek boyutlu bir kavram olarak ele almak bireylerin gündelik yaşamlarına ve aidiyet duygularına ket vurabilmektedir.

Bu doktora tez araştırmasında varılan sonuç; dönüşümün; büyüyen ve endüstrileşen kentlerde "**kentsel dönüşümün yeniden üretimi**" ile söz konusu olması olarak söylenebilmektedir. Kentsel dönüşüm günümüzde bu çok boyutlu haliyle sadece yerinden edilenlerin ya da sadece yenilenen binalarında yaşamlarını sürdürenlerin değil tüm kentlinin ortak sorunu halini almıştır. Kentli bireyler kentsel dönüşümün olumsuz etkilerine maruz kalmakta hem duygusal hem de fizyolojik olarak zarar görebilmektedirler. Simmel'in kentli bıkkın ve yalnız bireyi maruz kaldığı "kentsel dönüşümün yeniden üretiminin" yan etkileriyle nasıl başa çıkabilecektir? 21. Yüzyılda "**kentsel dönüşümün yeniden üretimiyle**" yeni toplumsal ve çevresel düzenlemeler de üretilmektedir. Bugün geldiğimiz noktada araştırma sonuçları da gösteriyor ki Sanayileşme ve kapitalist üretim ilişkileri kenti metalaştırıp, beraberinde gündelik hayatta da çatlaklar oluşturmuştur (Lefebvre, 2018). Kentsel dönüşüm projeleri yenilendikçe bir öncekinin yıkıntıları üzerine kurulmaktadır. Bu yıkımlar sadece fiziki dokunun değil aynı zamanda manevi dokunun da sonunu getirmektedir. Konut ve sanayi örgütlenmesi sorunlarına dikkat çeken Lefevre'e göre (2018) bu iki sorun ekonomik büyüme ve sanayi üretimi nedeniyle gündeme gelmiştir. Toplumsal ilişkilerin

niteliksel olarak değil de sadece nicel olarak gerçekleşmesi toplumdaki gelişmelerin de gerçek değil görünüşte olmasını sağlamıştır. Fazla nicelleştirme sahip olunan toplumsal yakınlığı ve sıcaklığı da ortadan kaldırmıştır.

Erenköy ve Fikirtepe mahallelerinde bulguları klasik kent kuramlarına dayandırarak açıklamak mümkün olmamıştır. Bu iki mahalledeki dönüşümü Marx'ın öne sürdüğü emek-sermaye ilişkisi üzerinden ya da sadece Tönnies veya Durheim'ın geliştirdikleri şekliyle iş bölümü üzerinden açıklamak yeterli olmamıştır. Kentsel dönüşüm sonucu her iki semtte de ortaya çıkan çevresel tahribat ve manevi çöküşler, hayatların mekana kattığı anlam gibi istisna durumlar ortaya çıkmıştır. Öte yandan sadece ekolojik kurama dayandırmak da yetersiz kalmıştır. Öyle ki ekolojik kurama göre kentleşme, yerleşme doğal bir süreçtir. Kendi doğasında ilerler ancak her iki mahalledeki kentsel dönüşüm sonucu değişen hayatlara dair bulgular gösteriyor ki, siyasi müdahaleler ve ranta dayalı çıkar ilişkileri söz konusu olmuştur. Aldığı göçlerle kente eklemlenen Fikirtepe yıllarca kendi içinde cemaat tipi bir yaşam sürmüştür. Öyle ki başından beri Fikirtepeliler ne kadar kentli olabilmiştir? Bugün Fikirtepe tamamen çözülmüş bir mahalle olarak ortaya çıkmıştır ve tam anlamıyla bir mutenalaşmaktan söz etmek de mümkün olmamıştır. Erenköy'de de her ne kadar direnen bir doku olsa da bir çözülme olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kentsel mekân ve sosyal süreçler arasındaki ilişkiyi ele almış olan Chicago Okulu temsilcileriyle açıklamak da mümkün olmamıştır. Kentsel dönüşüme uğrayan, yerinden edilmelerle çözülen bu mahaller, Lefebvre'in (2011) kültürel yapısıyla bir bütün olarak değer üreten kentleriyle de örtüşmemeye başlamıştır. Son kertede her iki mahallede de "**kentsel dönüşümün yeniden üretimi**" söz konusudur. Kentsel dönüşüm bugün geldiği noktada Lefebvre'in "Kentsel Devrim" kitabında anlattığı kent toplumuna hizmet etmektedir. Diyalektik bakış açısıyla kent toplumunu ele alan Lefebvre'e göre kent "…devamlı olarak bir yoğunlaşma içinde koşan, bunu hiç bir zaman kalıcılaştıramayan, kesintisiz olarak unsurlarını toplayıp, başka ve yeni bir yoğunlaşma içinde neler toplandığını keşfeden düşüncenin tarzında bütünlüktür" (Lefebvre, 2011, s. 161). Lefebvre'e göre (Lefebvre, 2011) kent farklılıkları ve farklı zamansallıkları bir araya getirir. Genişlemesi ve yayılması engellenemeyen kentin tek boyutlu olarak okunması da mümkün değildir. "Biçim olarak kent, bir araya getirdiği (yoğunlaştırdığı) şeyleri dönüştürür. …Dönüştüren biçim olarak kent, endüstriden ve tarımsal dönemden gelen unsurların,

mesajların ve kodların yapısını bozar ve onları yeniden yapılandırır" (Lefebvre, 2011, s. 163). Kentin doğasında bir dönüşüm ve değişim söz konusudur. Kent zaman içerisinde tarım toplumundan, ticaret toplumuna; ticaret toplumundan ise sanayi toplumuna evirilmiştir. Dönüştüren bir biçim olarak bu negatif gücü elinde bulundurur. Böylece Lefebvre'e göre (2011) kent toplumu parçalanır. Sanayileşme ile meta halini alan kentlerde duygusal gerçeklik parçalanmış ve kentler mübadele değeri halini almıştır. Kentsel dönüşümle yeniden üretilen mekânlardaki hayatlar için tam anlamıyla bir mutenalaşmadan söz etmek de mümkün olmamaktadır. Farklı dinamiklere sahip bu iki semtte de mutena semt yaratma çabaları yerinden etmelerle sonuçlanmıştır. Asıl soru bundan sonraki dönüşümler "**Kentsel dönüşümün yeniden üretimi**" ile hayatlarda nasıl izler bırakacaklar? Gerek Fikirtepe'ye gerekse Erenköy'e yerleşerek yeni yapılan binalardaki hayatların dönüşümü nasıl olacak? Tüm bu soruların farklı bir araştırma konusu olarak ele alınması önerilmektedir.

EK'LER

Ek 1. Görüşme Çerçevesi

KENTSEL DÖNÜŞÜM, YERİNDEN EDİLME VE DEĞİŞEN HAYATLAR: İSTANBUL-ERENKÖY VE FİKİRTEPE KARŞILAŞTIRMASI, 2020-21

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME ÇERÇEVESİ

DG Kodu:

Görüşmenin kiminle yapıldığı[31]:

Görüşmenin kim(ler) tarafından yapıldığı: Işıl Kuşin Tarlabaşı
Gözlemcinin adı ve Soyadı: Yok

Tanıtım (Öncelikle kendisini görüşmek üzere kabul ettikleri için teşekkür edilecek ve hangi kurumda çalıştıkları/öğrenim gördükleri, kim oldukları, ne yapmak istedikleri gibi konularda açıklama yapılacak ve görüşmenin yaklaşık süresi hakkında bilgi verilecektir.)

Görüşmenin yapıldığı yer/ortam:

Görüşmenin tarihi: **Görüşmenin saati ve süresi:**

(Bu noktada, isimlerinin değil, fikirlerinin çok önemli olduğu, onlardan öğrenmeye gelindiği, söyledikleri hiçbir şeyin atlanmak istenmediği vurgulanacak ve teybe ya da sisteme kaydetmek üzere izin istenecektir. İzin vermedikleri takdirde ısrar edilmeyecek ve çok iyi not tutulacaktır.)

Görüşmenin teybe/sisteme kaydedilmesini uygun buluyor mu? 1. Uygun 2. Uygun değil.

Tanışma/Kişisel özellikler
Cinsiyeti:
Yaşı:
Eğitimi[32]:
Mesleği:
Sosyo Ekonomik Durumu[33]:

[31] Derinlemesine görüşmeler Ek'te bulunan 6X4 grup içinden kişilerle yapılacaktır.
[32] Yaşadığı semtin adı mutlaka yazılacaktır.

Medeni durumu:
Çocuk/torun sahipliği ve cinsiyetleri/yaşları:
Bu semtte (Erenköy' de) yaşadığı süre:

Görüşme akışı

1. Haydi, biraz yaşadığınız kenti ve semti konuşalım.
   - **a. Öncelikle şu anda yaşadığınız kenti üç kelime ile tarif eder misiniz?** Neden böyle düşünüyorsunuz?
   - **b. Yaşadığınız semti üç kelime ile tarif eder misiniz?** Neden böyle düşünüyorsunuz?

2. "Kentsel dönüşüm" kavramı size neleri çağrıştırıyor?
   - a. Çağrışımlar (Serbest olarak kendilerine çağrışanlar anlaşılmaya çalışılacak)
     - i. **Size göre kentsel dönüşümün artıları/eksileri neler?** Neden böyle düşünüyorsunuz?
   - b. "Kentsel dönüşüm"den **doğrudan** etkilendiniz mi? Nasıl, biraz açıklar mısınız?
   - c. Doğrudan etkilenmeseniz de dolaylı olarak etkilendiğinizi düşünüyor musunuz? Nasıl?

3. (Kentsel dönüşümden doğrudan etkilenenlere sorulacak) **Yaşamakta olduğunuz binanın kentsel dönüşüme girme sebepleri nelerdir?** Bunları siz kendiniz nasıl değerlendiriyorsunuz? Haklı buluyor musunuz?

4. (Kentsel dönüşümden doğrudan etkilenenlere sorulacak) **Kentsel Dönüşüm sonrası yenilenen binanızda yaşamınıza devam edebildiniz mi?**
   - a. Evetse neden? Nasıl? Hangi duygularla?
   - b. Hayırsa neden? Nasıl? Hangi Duygularla?

5. Kentsel dönüşüm sonrasında **hayatınızda nelerin değiştiğini öğrenebilir miyim**?
   - i. Olumlu yanları (Daha güzel, yeni, güvenli, konforlu, şık vb.) Neden böyle düşünüyorsunuz?
   - ii. Olumsuz yanları (Ekonomik sorumluluğun artması, ilişkilerin zayıflaması, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması) Neden böyle düşünüyorsunuz?

6. Genel olarak değerlendirdiğinizde, kentsel dönüşüm yaşayan her daire sahibi eşit şartları mı kabul ediyor? Peki, sonrasında eşit şartlarda yenilenen binasında yaşamını sürdürebiliyor mu? (Kentsel dönüşümden doğrudan etkilenenlere sorulacak) **Siz sürdürebiliyor musunuz?/ Sürdürebildiniz mi?**

---

[33] Önce kendisine sorulacak ve görüşmenin sonunda araştırmacı kendi gözlemlerine göre yargısını yazacaktır.

Neden böyle düşündükleri sorulacak.

7. Kentsel dönüşüm mahallenizdeki diğer mekânların da dönüşmesine neden oldu mu? (Bakkal, fırın, kahve, kasap vb.)
    a. Evetse neden böyle düşündükleri?
    b. Hayırsa neden böyle düşündükleri?

8. Sizce kentsel dönüşüm, mahallenizdeki (eski) **insan ilişkilerinde bir farklılığa neden oldu mu?** Olduysa, nasıl bir dönüşüme neden oldu? Neden böyle düşündüğünüzü açıklar mısınız?

9. **Covid 19 salgını** sizce yaşadığınız binada/semtte insan ilişkilerinde neleri değiştirdi?

Bunların dışında konuyla ilgili olarak bizimle paylaşmak istediğiniz şeyler var mıdır?

……
……
…….....

Teşekkür ve ayrılma

Ek 2. Senaryo Geliştirme Formu

KENTSEL DÖNÜŞÜM, YERİNDEN EDİLME VE DEĞİŞEN HAYATLAR: İSTANBUL-ERENKÖY VE FİKİRTEPE KARŞILAŞTIRMASI, 2020-21

SENARYO GELİŞTİRME FORMU[34]

DG Kodu:

Görüşmenin kiminle yapıldığı:

Görüşmenin kim tarafından yapıldığı:

Görüşmenin yapıldığı yer:

Görüşmenin tarihi: **Görüşmenin saati ve süresi:**

Görüşmenin teybe kaydedilmesi uygun bulunmuş mu?

Senaryonun kim tarafından hazırlandığı

Senaryo hazırlama tarihi: Senaryo hazırlama saati ve süresi:

Kişisel özellikler

Cinsiyeti:
Yaşı: Eğitimi[35]:
Mesleği:
Sosyo Ekonomik Durumu[36]:
Medeni durumu:
Çocuk/torun sahipliği ve cinsiyetleri/yaşları
Bu semtte ne kadar süredir yaşadığı:
Bundan önce yaşadığı yer ve orada ne kadar yaşadığı:
Buraya (Erenköy'e) gelme nedenleri:

Senaryo Akışı

Moderatörün Görüşü

---

[34] Görüşme çözümlenirken (deşifre edilirken), görüşme sırasında sahada tutulan notlar, gözlemler ve ses kayıt cihazı yardımı ile geliştirilen senaryo, bütün ayrıntıları ile yazılacaktır. Tam olarak ne söylenmişse - yanlış telaffuzlar, küfürler vb. de dahil olmak üzere- her şey aynen yazılacaktır. Hatırlanabildiği ölçüde, kişilerin jestleri ve mimikleri de senaryoya yansıtılmaya çalışılacaktır.

[35] Yaşadığı semtin adı mutlaka yazılacaktır.

[36] Önce kendisine sorulacak ve görüşmenin sonunda araştırmacı kendi gözlemlerine göre yargısını yazacaktır.

EK3. VERİ ANALİZ FORMU

KENTSEL DÖNÜŞÜM, YERİNDEN EDİLME VE DEĞİŞEN HAYATLAR: İSTANBUL-ERENKÖY VE FİKİRTEPE KARŞILAŞTIRMASI, 2020-21

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME VERİ ANALİZ FORMU

DG Kodu:

Görüşmenin kiminle yapıldığı[37]:

Görüşmenin kim(ler) tarafından yapıldığı:
Gözlemcinin adı ve Soyadı:

Görüşmenin yapıldığı yer/ortam:

Görüşmenin tarihi: Görüşmenin saati ve süresi:

Görüşmenin teybe/sisteme kaydedilmesini uygun buluyor mu?

Senaryonun kim tarafından hazırlandığı:

Senaryo hazırlama tarihi:

Senaryo hazırlama saati ve süresi:

Verilerin kim tarafından analiz edildiği: Işıl Kuşin Tarlabaşı

Verilerin analiz edildiği tarih: Veri analizinin saati ve süresi:

Tanışma/Kişisel özellikler

Cinsiyeti:
Yaşı:
Eğitimi[38]:
Mesleği:
Sosyo Ekonomik Durumu[39]:
Medeni durumu:
Çocuk/torun sahipliği ve cinsiyetleri/yaşları:
Bu semtte ne kadar süredir yaşadığı:

[37] Derinlemesine görüşmeler Ek'te bulunan 6X4 grup içinden kişilerle yapılacaktır.
[38] Yaşadığı semtin adı mutlaka yazılacaktır.
[39] Önce kendisine sorulacak ve görüşmenin sonunda araştırmacı kendi gözlemlerine göre yargısını yazacaktır.

Bundan önce yaşadığı yer ve orada ne kadar yaşadığı:

1. Haydi, biraz yaşadığınız kenti ve semti konuşalım.

a. **İstanbul deyince akla gelen üç kelime ve altında yatan nedenler:**

b. **<u>Yaşadığınız semti</u> üç kelime ile tarif eder misiniz? Neden böyle düşündükleri:**

c. **Erenköy hakkında çağrışımlar nelerdir? Akla gelen ilk üç kelime ve nedenleri:**

d. **Orada kalmak isteyip-istemediği**

2. **"Kentsel dönüşüm" kavramı size neleri çağrıştırıyor?**

<u>Çağrışımlar:</u>

i. **Kentsel dönüşümün artıları/eksileri neler?** Neden böyle düşündüğü?

ii. <u>Kentsel dönüşüm"den **doğrudan** etkilendiniz mi?</u> Nasıl, biraz açıklar mısınız?

3. **Binanın kentsel dönüşüme girme sebepleri nelerdir?** Bunları siz kendiniz nasıl değerlendiriyorsunuz? Haklı buluyor musunuz?

4. **Kentsel Dönüşüm sonrası yenilenen binanızda yaşamınıza devam edebildiniz mi?**

a. Evetse neden? Nasıl? Hangi duygularla?

b. Hayırsa neden? Nasıl? Hangi Duygularla? Devam etmek ister miydiniz?

5. <u>Kentsel dönüşüm sonrasında **hayatınızda nelerin değiştiğini öğrenebilir miyim**?</u>

i. <u>Olumlu yanları (Daha güzel, yeni, güvenli, konforlu, şık vb.) Neden böyle düşünüyorsunuz?</u>

ii. <u>Olumsuz yanları</u> (Ekonomik sorumluluğun artması, ilişkilerin zayıflaması, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması) Neden böyle düşünüyorsunuz?

6. **Kentsel dönüşüm yaşayan her daire sahibi eşit şartları mı kabul ediyor?**

7. Kentsel dönüşüm Erenköy'de diğer mekânların da dönüşmesine neden oldu mu? (Bakkal, fırın, kahve, kasap vb.)

   a. Evetse neden böyle düşündükleri?

   b. Hayırsa neden böyle düşündükleri?

8. Sizce kentsel dönüşümün **insan ilişkilerinde nasıl bir farklılığa sebep olduğu:**

9. **Covid 19 salgınının** insan ilişkilerinde neleri değiştirdiği:

10. **Katılımcının konuyla ilgili olarak paylaşmak istediği neler oldu?**

Görüşme ile ilgili notlar:

Ek 4. Fikirtepe Sakinlerinin Adreslerine Gönderilen Tebligat

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

Ek 5. Dönüşüm Alanına İlişkin Fotoğraflar



Fotoğraf 1. 07.06.2021 Eğitim, Dumlupınar, Fikirtepe Mahalle sakinlerinin Kadıköy Belediye Başkanı ile buluşmaları.



Fotoğraf 2. Haziran 2021 Fikirtepe Mahallesinde dönüşüme girmeyi bekleyen sokak



Fotoğraf 3. Haziran 2021 Uzun süredir başlanması beklenen proje alanında bir bina



Fotoğraf 4. Haziran 2021 Fikirtepe Mahallesi Odak Grup Görüşmesi

(8 Ekim 2021'de ev sahibi katılımcı ile yapılan telefon görüşmesi sonrası 6 katılımcının Gebze, Esatpaşa, Maltepe ve Ünalan mahallelerine taşındıkları, hamile olduğu için kendisini iyi hissetmediğini ifade eden, grup dışında kalan ve ayrıca zaman zaman görüşmeye katılan bir katılımcının da Eylül ayında korona virüse yakalandığı ve bir

aydır karnındaki bebeğiyle entübe olduğu öğrenildi. Mart alınan bilgi anne ve bebeğin sağlıklı oldukları yönünde olmuştur.)



Fotoğraf 5. 22.06.2021 Caddebostan Sahil (Caddebostan ve Erenköy Mahalle sakinlerinin Kadıköy Belediye Başkanı ile buluşmaları)



Fotoğraf 6. Erenköy'de kentsel dönüşüme giren bir binanın yıkım anı



Fotoğraf 7. Erenköy'de 6 numaralı fotoğrafta yıkılan binanın dönüşüm sonrası yeni hali (2008).

KAYNAKÇA

World Commission on Environment and Development. (1987). *World Commission on Environment and Development: Our Comman Future.* United Kingdam: Oxford Umiversity Press.

Adler, P., Adler, P., & Fontana, A. (2012). Sociology of Everday Life. *Sosyoloji Dergisi*(27), 115-139.

Akkar, Z. M. (2006). Kentsel dönüşüm üzerine Batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve Türkiye. *Planlama*(2), 29-38.

Aldemir, Ş., & Doğan, M. (2015). Kentsel Dönüşüm Mevzuatı. B. Duman , & İ. Coşkun (Dü) içinde, *Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm* (s. 497-521). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği. *İdeal Kent*, s. 116-139.

Alver, K. (2017). Kent İmgesi. K. Anver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 11-37). 2017: Çizgi kitabevi .

Alver, K. (2017). Mahalle. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 213-230). İstanbul: Çizgi Yayınevi.

Arısoy, A. (2014, 7 11). Bütüncül Kentsel Korumada Bologna ve Verona Örnekleri. *Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma vei Tanıtma Vakfı*. İstanbul, Beyoğlu, Türkiye.

Arslan, G. Y. (2014). Kentsel Dönüşümün Sürdürülebilirlik Boyutu: Hammarby (İsveç) ve Fener-Balat Örneklerinin İncelenmesi. *ARTİUM*, s. 180-190.

Basit, T. N. (2003, August). Manual or electronic? The role of coding in qualitative data analysis. *Educational Research*, s. 143-154.

Beauregard, R. A. (2015). Mutenalaştırmanın Yarattığı Kaos ve Karmaşa. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (s. 56-82). İstanbul: Yordam Kitap.

Beck, U. (2019). *RİSK TOPLUMU Başka Bir Modernliğe Doğru.* Ankara: İthaki Yayınevi.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (2018). *Gerçekliğin Sosyal İnşaası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi.* (V. S. Öğütle, Çev.) Ankara: Atıf Yayınları.

Bilgin, İ. (2012). Mübeccel Kıray'ın Mekan Tasviri ve Yeni Kentsel Eğilimler. S. Tüzün içinde, *Değişmenin ve Geçiş Toplumunun Sposyoloğu: Mübeccel B. Kıray* (s. 144-146). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bookchin, M. (1999). *Kentsiz Kentleşme Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü.* (B. Özyalçın, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Borlandi Massimo, Boudon, R., Cherkaui, M., & Valade, B. (2011). *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü.* (B. Arıbaş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Chester Hartman, D. K. (1982). *Displacement: How to Fight it?* California: Berkeley:CA National Housing Law Project.

Couch, C., Charles, F., & Susan, P. (2003). *Urban Generation in Europe.* Blackwell Publishing.

Creswell, J. W. (2017). *Eğitim Araştırmaları Nicel ve Nitel Araştırmanın Palnlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi.* İstanbul: Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi.

Creswell, J. W., & Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research.* California: SAGE Publications.

Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çetin, E. (2017). *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

De Certeau, M. (2002). *The Practice Of everyday Life* . Berkeley, Los Angles, London: University of California Press.

Demirel, T., & Serdaroğlu Sağ, N. (2019). Kentsel Dönüşümde Sosyal Etki Değerlendirmesi: Sümer Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, s. 350-368.

Duman, B. (2015). İstanbul'da Kentsel Dönüşümde Riskler ve Beklentilere Dair İlk Tespitler: İstanbul'da Bir Saha Çalışması. *Megaron,* 410-422.

Duman, T. (2017). Şehirde Gündelik Hayat. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 231-249). İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Eğilmez, M. (2018). *Değişim Sürecinde Türkiye.* İstanbul: Remzi Kitabevi .

Ekolojist. (2020, Mart 21). *Ekolojist.* Ekolojist Web Sitesi: http://ekolojist.net/surdurulebilirlik-nedir/ adresinden alınmıştır

Engels, F. (2013). *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ercoşkun, Ö. Y., Öcalır-Akünal, E. V., Yenigül, S. B., & Alkan, L. (2016, Aralık). Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 12*, 4-23.

Erman, T. (2010). Kent Çeperindeki bir 'Devrimci' Mahalle:1970'lerden 2000'lere Mahallenin Değişen Anlamı ve Mahalle Üzerinde Yaşanan Çatışmalar, Çekişmeler. *İdeal Kent*, 170-195.

Ertugay, F. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma/Esnek Desen Araştırması: Alana İlşkin Zorluklar Sorunlar ve İmkanlar. *Nitel Sosyal Bilimler-Qualitative Social Sciences,* s. 48-68.

Esgin, A., & Çeğin, G. (2018). *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar.* Ankara: Phoenix.

Frisby, D. (2006). Georg Simmel-Modernitenin İlk Sosyoloğu. G. Simmel içinde, *Modern Kültürde Çatışma* (s. 9-53). İstanbul: İteşim Yayınları.

Geniş, Ş. (2007). Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Mekansal Ayrışma. *Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi*, s. 68-84.

Gibson, N. (2003). A step-By-Step Guide to Qualitative Data Analysis. *A Journal of Aboriginal and Indigenous Community Health*, s. 64-90.

Giddens, A. (1998). *Sosyoloji Eleştirel BirYyaklaşım.* İstanbul: Birey Yayıncılık.

Giddens, A. (2008). *Sosyoloji.* İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Giz, A. (1990). *Bir Zamanlar Kadıköy.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Glass, R. (1964). Introduction: Aspects Of Change. C. F. Studies. içinde London: McGibbon&Key.

Goffman, E. (2018). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu.* İstanbul: Metis.

Güven, A. (2016). Kent, Kentlileşme ve Kentsel Yönetim İhtiyacı. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives, 4*(1), 21-30.

Hamnett, C., & Randolph, B. (2015). Londra'da Mülkiyet Dönüşümü ve Daire Tasfiyesi: Britanya'da Kat Mülkiyeti Deneyimi. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (s. 165-207). İstanbul: Yordam Kitap.

Hartman, C., Keating, D., & LeGates, R. (1982). *Displacement: How to Fight it?* California: Berkeley:CA National Housing Law Project.

Harvey, D. (2008, September/October). *New Left Rewiev.* 4 30, 2021 tarihinde New Left Review web Site: https://newleftreview.org/issues/ii53/articles/david-harvey-the-right-to-the-city adresinden alındı

Harvey, D. (2016). *Sosyal adalet ve Şehir.* İstanbul: Metis Yayıncılık.

Harvey, D. (2017). *Kent Deneyimi.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

İlkbahar, F., Ünal, Ş., & Eren, B. (2021). Akıllı Ev Sistemleri Üzerine Bir Model Önerisi. *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, s. 90-105.

Jacobs, M. (1999). Sustainable Development as a Contested Consept. A. Dobson , & M. Jacobs (Dü) içinde, *Fairness and Futurity* (s. 21-45). New York: Oxford University Press.

Jager, M. (2015). Sınıfın Tanımlanması Ve Mutenalaştırmanın Estetiği: Melbourne'da Victoryacılık. N. Smith, & P. Williams içinde, *Kentin Mutenalaştırılması* (s. 111-127). İstanbul: Yordam Kitap.

Kahraman, T. (2001). *İstisna Mekan Hukukun Eşiğindeki Kent.* İstanbul: Tekin Yayınevi.

Kahraman, T. (2006). İstanbul Kentinde Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Planlama Süreçleri. *Planlama*, s. 93-102.

Kawulich, B. (2004). Qualitative Data Analysis Tecniques., (s. 96-113).

Kaymaz, C. (2021). Henri Lefebvre'in Müdahaleleri: Kentsel Haklara Karşı Kent Hakkı. *Alternatif Politika*, s. 758-789.

Kaypak, Ş. (2010). Kentsel Dönüşüm Faaliyetlerine Etik Ve Sosyal sorumluluk Temelli Bir Yaklaşım. *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 3*(2), 84-105.

Keleş, R. (1980). *Kent Bilimleri Sözlüğü.* Ankara: TDK Yayınları.

Keskin, E. B. (2012). Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış:. Keleş, R. (2017). *Kentleşme Politikası.* Ankara: İmge Kitabevi.

Keskin, E. B. (2012). Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış:. *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 8*(1), 81-99.

Kıray, M. (2007). *Kentleşme Yazıları.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Kiraz, A. G. (2017). *A'dan Z'ye Kentsel Dönüşüm Kentse Dönüşüm İle İlgili Peratik Bilgiler ve Dilekçeler.* İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Koç, A. (2015). İstanbul'da Yaşanan Mekansal Dönüşümler Bağlamında Soylulaştırmanın Yeniden Konmlandırılması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(1), 89-104.

Koylan, D. (2018). İstanbul Bağdat Caddesi Ve Yakın Çevresinde Kentsel Dönüşüm: 2012-2018 Dönemi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kurtuluş, H. (2017). Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve TÜrkiye'nin Kentleşme Deneyimi. Ö. Uğurlu, N. Ş. pınarcıoğlu, A. Kanbak, & M. Şiriner içinde, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 177-227). istanbul: Örgün Yayınevi.

Lefebvre, H. (2011). *Kentsel Devrim.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2016). *Mekanın Üretimi.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2017). *Gündelik Hayatın Eleştirirsi III.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2018). *Şehir Hakkı.* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Manella, G. (2019). From Chicago To Bologna: The Persistent Importance Of The Chicago School In American And Italian Urban Sociology. R. E. Ocejo içinde, *Urban Etnography Legacies and Challenges* (s. 13-30). Emerald Publishing Group: Emerald Publishing.

Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Neil Smith, P. W. (2007). *Gentrification of the City.* London and New York: Routledge.

Nergiz, N., & Yalçın, Ö. (2019). Kentsel Dünüşümün Kent Kültürü ve Kentsel Kimlik Üzerindeki Etkisi: Kentsel Dönüşüm Çalışmaları Üzerinden Nitel Bir İnceleme. *III. TARAS SHEVCHENKO INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES* (s. 259-261). KİEV: www.iksadkiev.org.

Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Niel Yaklaşımlar I* (Cilt I). (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası.

Okumuş, D., & Eyüboğlu, E. E. (2015). Kentsel Dönüşüm Öncesi Kentsel Yaşam Kalitesi Araştırmasına Yönelik Yöntem Önerisi ve Ataşehir Barbaros Mahallesi Örneklemi. *Planlama,* s. 93-106.

Önkal, G. (2016). Kentlilik ve Kentsizlik. Ö. Sarı, & A. Eskin içinde, *Toplumsal Analizler Ekseninde Kent Fragmanları* (s. 61-77). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Önkal, G., & Yazar, E. (2019). Farklılaşma ve Ayrışmanın Sosyolojisi: Tarihselliği Açısından "Kent Deneyimi". *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , s. 61-77.

Özdemir, M. (2009). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* s. 323-343.

Özden, P. P. (2017). Kentsel Yenilemenin Umutulan Öğesi: Toplumsal Yenilenme. Ö. Uğurlu, N. Pınarcıoğu, A. Kanbak, & M. Şiriner içinde, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 267-309). İstanbul: Örgün Yayınevi.

Öztürk, R. D. (2016). Medeniyet Perspektifinde Şehir ve Kentsel Dönüşüm. *Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosoyoloji Anabilim Dalı Sosoyoloji Bilim Dalı.

Sennett, R. (2014). *TEN VE TAŞ Batı Uygarlığında Beden ve Şehir.* İstanbul: Metis Yayınlaı.

Serter, G. (2013, 2 23). Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram. *Planlama,* s. 67-76.

Simmel, G. (2006). *Modern Kültürde Çatışma.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Slattery, M. (2017). Gemeinschaft-Gesellschaft Ferdinand Tönnies. M. Slattery içinde, *Sosyolojide Temel Fikirler* (s. 58-63). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Smith, N., & Williams, P. (2015). *Kentin Mutenalaştırılması.* İstanbul: Yordam Kitap.

Stavrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru.* (A. Karatay, Çev.) İstambul: Sel Yayıncılık.

Şahin, Ç. (2015, ocak). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Dayalı İnşaat Odaklı Ekonomi Modeli ve Toplumsal Maaliyeti: En Temel İnsan Hakları, Sosyal Haklar,Çevre

Hakkı ve Kent Hakkı Açısından Eleştirel Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*, 51-81.

Şatıroğlu, A. (2017). Türkiye'de Kent Araştırmalarının Değişimş. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 175-190). İstanbul: Çizgi Kitapevi.

Şentürk, M. (2017). Kentsel Dönüşümün Sosyolojisi. K. Alver içinde, *Kent Sosyolojisi* (s. 377-392). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Tekeli , İ., Gülöksüz, Y., & Okyay, T. (2020). *Dolmuşlu, Gecekondulu, İşportalı Şehir.* Ankara: İdealkent yayınları.

Tekeli, İ. (2006). Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu* (s. 2-7). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.

Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları,Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2014). Sunuş. A. Türkün (Dü.) içinde, *Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm.* İstanbul: İstanbul Blgi Üniversitesi Yayınları.

Tekeli, İ., & Ataöv, A. (2017). *Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tosun, E. K. (2017). Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekolojik Kent. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(4), 169-189.

Tönnies, F. (2020). *Cemaat Ve Cemiyet.* İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Turner, B. S. (2015). *Klasik Sosyoloji.* İstanbul: İletişim.

Turut, H., & Özgür, E. (2018). Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak. *Ege Coğrafya Dergisi*, 1-19.

Türkün, A. (2014). *Mülk, Mahal, İnsan İstanbul'da Kentsel Dönüşüm.* istanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uzun, N. (2015). İstanbul'da Seçkinleştirmenin Üç Aşaması: Cihangir, Galata ve Tarlabaşı Üzerinden Bir Değerlendirme. B. Duman, & İ. Coşkun içinde, *Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm* (s. 432-451). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Üçoğlu, M. (2021, jan 19). Financialization and suburbanization: the predatory hegomony of suburban- finacial nexus in İstanbul. April 24, 2021 tarihinde https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14747731.2020.1859763 adresinden alındı

WCED. (1987). Our Common Future. United Kingdom: Oxford University Press.

Weber, M. (2015). *Şehir.* İstanbul: Yarın Yayınları.

Wheeler, S. M. (2004). *Planning For sustainability Creating Livable, Equitable, and Ecological Communities.* USA and Canada: Routledge.

Wirth, L. (2002). Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme. B. D. Ayten Alkan içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 77-106). Ankara: İmge Yayınevi.

Yetişkul, E., & Kayasü, S. (2013). Bir Araştırma Çerçevesi: Soylulaştırma 2.0. *Planlama, 23*(3), 147-152.

Yılmazöz, Ü. (2010). Kentsel Dönüşüm Sonrası Komşuluk İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*. Konya.